

86 45, 46, 47, 122-128

**A
DEMOKRA-
TIKUS
CENTRA-
LIZMUS³⁶
IDŐSZERŰ
KÉRDÉSEI**

Kossuth

A DEMOKRATIKUS CENTRALIZMUS IDŐSZERŰ KÉRDÉSEI

Növekvő feladataink megkövetelik, hogy fokozott figyelmet szenteljünk azoknak a belső viszonyoknak, szervezeti és vezetési elveknek és struktúráknak, melyek nagymértékben meghatározzák a különböző szervezetek, intézmények működésének hatékonyságát. Ez magyarázza, hogy pártunk is megkülönböztetett figyelmet fordít belső életének fejlesztésére. Ebben nagy szerepet játszik a pártélet egy-egy fontos területének áttekintése, a felhalmozott tapasztalatok összegezése, elemzése, általánosítása. Így áramlanak a tapasztalatok, terjednek a legjobbnak bizonyult munkamódszerek, s kristályosodnak ki a továbbfejlődéshez szükséges új gondolatok.

Ebből a felismerésből eredt a Politikai Főiskola Pártépítési Tanszékének az a kezdeményezése, hogy a párt felépítésének és működésének alapelvét képező demokratikus centralizmus érvényesülésének időszerű kérdéseiről konferenciát szervezzon. A konferencia munkájában a demokratikus centralizmus kérdéseivel foglalkozó pártmunkások, propagandisták, elméleti és gyakorlati szakemberek, párt-, állami és társadalmi szervek e kérdéssel foglalkozó vezető munkatársai vettek részt, és fejtették ki véleményüket. Ebből is adódik, hogy a tanácskozás anyagát rövidítve közreadó kötetben az olvasó több területről származó, sok színből összetevődő tapasztalatokat, ugyanannak a kérdésnek különböző szemszögből való megközelítését találja. Nem megmerevedett, lezárt igazságokkal találkozunk, hanem nemegyszer eltérő felfogásokkal, sőt szembenálló véleményekkel is. Úgy véljük, hogy ez az összegezés és általánosítás jelen-

legi szintjén az eltérő tapasztalatokból és a különböző megközelítési módokból jóformán természetesen következik. Itt is újra beigazolódik, hogy a fejlődés vitákon, vélemények ütközésén keresztül halad előre.

E kötet a konferencia anyagára épül. A szerkesztés során a tanácskozás fő kérdéseinek bemutatására törekedtünk, s nem a konferencia anyagának jegyzőkönyvszerű visszaadására. A demokratikus centralizmus érvényesülését a társadalom politikai szférájában kívánjuk bemutatni, a párt-, állami és társadalmi szervek életében. Ezért nem tekintettük feladatunknak azoknak a felszólalásoknak a nyomon követését, melyek a gazdasági élet és a demokratikus centralizmus kapcsolatát vizsgálták, bár bizonyos utalásokat erre vonatkozóan is talál az olvasó.

A kötet tartalma meggyőzően bizonyítja, hogy a demokratikus centralizmus a kommunista pártok fejlődésének törvénye, a párt és a társadalom fejlődésének és működésének alapelve, melynek hatékony érvényesülése alapvető társadalmi érdek. Olyan alapelv, melynek hatékony érvényesülése biztosítja a párttagság, a dolgozó tömegek részvételét a vezetés különböző szféráiban, segíti érvényre juttatni a vezetés demokratikus tartalmát, formáit és módszereit. Másfelől előmozdítja a társadalom legfontosabb érdekeinek megvalósítására irányuló magas fokú szervezettséget, fegyelmet, az erők céltudatos, koncentrált felhasználását.

A konferencia számos összefüggésben világította meg, milyen konkrét formák között érvényesül a párt életében és a társadalmi élet más szféráiban ez a szervezeti-működési alapelv. Magától értetődik, hogy érvényesülése eltérő vonásokat mutat attól függően, hogy a pártról, az államéletéről vagy a tömegszervezetek munkájáról van-e szó. Hiba lenne ezzel nem számolni, s merrev sémaként kezelni ezt a fontos alapelvet. Gazdag anyag mutatja be kötetünkben, hogy a demokratikus centralizmus áthatja a párt egész életét, mégis sajátosan érvényesül például a döntéshozatali gyakorlatban vagy a párt információs-tájékoztató tevékenységében. Mint ahogy az állami élet különböző szféráiban is egymástól eltérő formákat ölt magára. A demokratikus centralizmus elve tehát elég rugalmas ahhoz, hogy az egyes területek sajátosságait figyelembe lehessen venni, s ezért egyetlen te-

rületen sem fékezi a tömegek aktivitásának kibontakozását, vezetési gyakorlatunk demokratikus elemeinek fejlődését. Ugyanakkor ez az elv kellően határozott és egyértelmű ahhoz, hogy magas fokon biztosítsa a vezetési-irányítási folyamat egységét és hatékonyságát.

A kötet nem elvont fejtegetések gyűjteménye, hanem az eleven gyakorlati tapasztalatok számbavétele és sokoldalú elemzése. Feltárja azokat a problémákat is, amelyek napjainkban a demokratikus centralizmus még hatékonyabb érvényesülését gátolják. További elemzésre érdemes gondolatokat, javaslatokat tartalmaz, melyek hasznosíthatók a munka továbbfejlesztésében.

Úgy véljük, a könyvet eredményesen tudják használni a párt-szervezetekben, állami szervekben és társadalmi szervezetekben dolgozó vezetők és aktivisták. Pártunk XI. kongresszusának határozatait következetesen végre kell hajtani. A munka csak akkor lehet eredményes, ha azt rendszeresen értékelik. A párt aktivistái munkájuk színvonalának emeléséhez, továbbfejlesztéséhez értékes gondolatokat, eredményekre vezető tapasztalatokat ismerhetnek meg e könyvből. Nem kevésbé lesz hasznos a pártoktatás, a pártoktatók számára. Hiszen a párt életének, vezető-irányító tevékenységének egy nagyon lényeges kérdését, annak elméleti, politikai és gyakorlati összefüggéseit segít mélyebben megérteni.

A demokratikus centralizmus néhány időszerű elméleti és gyakorlati kérdése¹

A TÉMA JELENTŐSÉGE

A nemzetközi kommunista mozgalomban széles körű elméleti, tudományos kutatómunka folyik a marxista—leninista pártok tevékenységéről, a pártmunka kérdéseiről. A társadalmi fejlődés bebizonyította, hogy a munkásosztály csak akkor tudja teljesíteni történelmi hivatását: megdönteni a burzsoázia hatalmát, létrehozni a proletariátus diktatúráját, megteremteni a munkások és parasztok hatalmát, felépíteni a szocialista társadalmat, ha a néptömegek harcát és mindennapi békés építőmunkáját a kommunista pártok szervezik, vezetik. Az elmúlt évtizedek történelmi fejlődésének tapasztalatai egyértelműen igazolják, hogy a párt vezető szerepe, illetve annak állandó erősödése az új társadalom létrehozásának, a szocializmus felépítésének egyik legfontosabb, nélkülözhetetlen feltétele lett.

Felismerve a kommunista pártok meghatározó szerepét a szocialista társadalom építésében, politikusok és tudósok azt is kutatják, tanulmányozzák, hogy melyek azok az alapelvek, fontosabb normák, általános módszerek, amelyek biztosítják magának a pártnak a fejlődését. Egyre jobban bebizonyosodik magukban a marxista—leninista pártokban, hogy kialakultak, működnek és hatnak a párt fejlődésének általános törvényszerűségei.

¹ Az anyag az elméleti konferencia tézisei, a tanácskozáson elhangzott bevezető előadás és a vita-összefoglaló alapján készült.

A társadalomtudománnyal foglalkozó kutatások eddigi eredményei szerint a párt fejlődésének általános törvényszerűségei lényegében a következőkben fejeződhetnek ki: a párt vezető szerepének növelése a társadalmi élet valamennyi területén; a kommunisták eszmei, politikai, szervezeti és cselekvési egységének állandó erősítése; a párt mint a munkásosztály tömegpártja megőrzi osztályjellegét, de az egész nép élcsapatává válik. Következésként, a párt szociális összetételének szabályozásával elsődleges helyet kell biztosítani a munkásosztály képviselőinek: szüntelenül erősíteni kell a párt kapcsolatát a munkásosztállyal, az összes dolgozóval, megvalósítva a pártpolitikai vezetést az állami és társadalmi szervekben; a párt belső életét a demokratikus centralizmus alapján szervezik, biztosítva a vezetés kollektivitását, és növelve a pártszervezetek és az egyes kommunisták felelősségét a határozatok végrehajtásában, a politika érvényesítésében.

A demokratikus centralizmus helye és szerepe a párt fejlődésének törvényszerűségei között, önmagában is meghatározza a tárgyalt téma jelentőségét. Néhány indok azonban konkrétan is hangsúlyozza a demokratikus centralizmus tanulmányozásának fontosságát, rendkívüli időszerűségét.

Negyedszázados évfordulója volt 1973-ban annak, hogy az európai népi demokratikus országok többségében — egy harccal teli politikai korszakban — megalakult a munkásosztály egységes forradalmi élcsapata, marxista—leninista pártja. Ezek a pártok eredményesen irányítják országuk társadalmi átalakítását, és sikeresen vezetik osztályukat, népüket a szocializmus építésének útján. Több évtizedes munkájuk során gazdag tapasztalatokra tettek szert. Ugyanakkor egyes országokban, köztük hazánkban is, e pártok súlyos válságokat is átéltek. A hatalmon levő munkásosztály pártjai tevékenységének egyik legfőbb, nemzetközi jellegű tanulsága ezekkel kapcsolatban az, hogy a párt, a pártélet általános törvényszerűségeinek, a párt szervezeti alapelveinek a megsértése, a demokratikus centralizmus helytelen felfogása, hibás alkalmazása nem kis mértékben járult hozzá e kommunista pártok belső válságának a kialakulásához, a pártszervek és pártszervezetek, az egyes kommunisták munkájának dezorganizálásához. Az esetek nagy részében a hatalmon levő

munkásosztály pártjai vezetésének a gyengeségei, tévedései, hibái voltak a közvetlen vagy közvetett előidézői a tömegkapcsolatok gyengülésének, majd ezt követően a hatalom válságának.

Következésként a demokratikus centralizmus jelentősége a proletárdiktatúra viszonyai között tovább növekszik, és szervesen kapcsolódik a hatalom megvédésének és erősítésének feladataihoz. *Kommunista párt nélkül nincs munkáshatalom, demokratikus centralizmus nélkül pedig nem létezik marxista—leninista munkáspárt.*

A téma időszerűsége más vonatkozásban is fontos, érzékelhető indítékai vannak. A Magyar Szocialista Munkáspárt X. kongresszusi határozatainak időarányos részét végrehajtottuk és készülünk pártunk XI. kongresszusa határozatainak a megvalósítására. A párt Központi Bizottsága a felkészülést segítette az-
zal, hogy már 1972. novemberi ülésén elemezte a két kongresszus közötti időszakban végzett munkát, a X. kongresszus határozatainak végrehajtását. Az ezzel kapcsolatos felmérő munka egyik legfontosabb tanulsága: a párt vezető szerepének állandó erősítésére, s ezzel együtt a pártélet lenini normáinak fokozottabb védelmére, a pártvezetés lenini elveinek következetesebb betartására igen nagy szükség van. *Mindenekelőtt a párt, a párt-szervezetek egyre növekvő feladatai miatt fontos ez.* Köztudomású, hogy a szocializmus építése során állandóan erősödik a párt, a pártszervezetek szerepe és felelőssége, ez a folyamat pedig nem biztosítható, nem mehet végbe a lenini szervezeti elvek helyes alkalmazása nélkül.

A szocializmus építésének történelmi tanulságai, s az ezzel kapcsolatos útmutatások, szintén a pártmunkával kapcsolatos lenini szabályok, normák betartásának fontosságára figyelmeztetnek. Ezek közül az egyik legfontosabb, hogy amikor gyengül a figyelem a pártélet lenini normáinak, a pártvezetés lenini elveinek betartása iránt, akkor *a már korábban leküzdött hibák és torzítások is újjáéledhetnek*, sőt újabb hiányosságok keletkezhetnek. Az ilyen jelenségek megakadályozásának nélkülözhetetlen feltétele a demokratikus centralizmus helyes értelmezése, illetve szabályainak következetes betartása.

A téma jelentőségénél azt is figyelembe kell venni, hogy a pártban érvényesülő demokratikus centralizmus hatást gyako-

rol az állami, gazdasági, társadalmi szervek munkájára. Ugyanis ezeknek a szervezeteknek jelentős része szintén a demokratikus centralizmus elvei alapján végzi a munkáját. Igaz, hogy az állami és a társadalmi szervezetekben érvényesülő demokratikus centralizmus egy sor jelentős vonatkozásban sajátosságokat mutat, mégis sok fontos területen kapcsolódik a párt szervezeti alapelveihez. A szocializmus építésének jelenlegi szakaszában például az állami, gazdasági, társadalmi szervek tevékenységében, a központi irányítás lényeges erősítése mellett, napirenden van az öntevékenység, a kezdeményezés kibontakoztatása, a helyi szervek jogkörének kiszélesítése. Ez fő vonásaiban a demokratikus centralizmus elveinek alkalmazását jelenti.

Az állami, a gazdasági, a társadalmi szervezetekben a demokratikus centralizmus érvényesítése külön, önálló témakör, sok eltérő vonást foglal magában, nemcsak a pártban érvényesülő demokratikus centralizmushoz viszonyítva, hanem egymással összehasonlítva is. Mégis szükséges hangsúlyozni: a pártban érvényesülő demokratikus centralizmus teremti meg a feltételét a demokratikus centralizmus érvényesítésének a többi szervezetben, nem utolsósorban azért, mert például szolgál, ösztönzést, bátorítást, útmutatást jelent számukra az elvek és a módszerek alkalmazásában.

A DEMOKRATIKUS CENTRALIZMUS FOGALMÁRÓL

A demokratikus centralizmus egyes vonásai szervesen kapcsolódnak egymáshoz és összefüggő szervezeti elvet alkotnak. Következésként, ha a demokratikus centralizmus bármelyik főbb vonását elhagynánk, a párt szervezeti alapelve lényegében eltorzulna.

A demokratikus centralizmus a következő *főbb vonásokat* foglalja magában:

a) A párt vezető szervei létrehozásának, megválasztásának demokratikusan, alulról felfelé kell történnie. Amennyiben a vezető szervek bármelyik tagja, bármely oknál fogva alkalmatlanná válik tisztségére, felmenthető, illetve kizárható a testületből.

Indokolt esetekben (pl. betegség, visszahívás stb. miatt) meghatározott számban megengedhető a kooptálás.

b) A felsőbb szintű szervek határozatainak végrehajtása valamennyi alsóbb szintű pártszerv, pártszervezet és minden kommunista számára kötelező érvényű. Az alsóbb szintű pártszervek és pártszervezetek a felsőbb szintűeknek vannak alárendelve. A pártszervezetek döntései nem lehetnek ellentétesek a felsőbb szintű szervek határozataival, a párt politikájával.

c) A választott testületek és funkcionáriusok — a felsőbb szintű szervektől az alsóbbakig — rendszeresen kötelesek beszámolni tevékenységükről.

d) A határozathozatal és döntés a többségi elv útján történik. (A vezető szervek akkor határozatképesek, ha a döntésben tagjainak a kétharmada részt vesz.) A határozatok fegyelmezett végrehajtása mindenki számára kötelező.

A lenini értelmezés szerint a demokratikus centralizmus része a párt fejlődése általános törvényszerűségének, és a párt szervezeti, működési alapelve. Hogy *szervezeti alapelv*, az mindekelőtt a következőkben fejeződik ki:

— Az osztályharcnak, a társadalmi fejlődésnek, a szocializmus építésének különböző szakaszaiban a párt tevékenységében, belső életében, felépítésében a demokratikus centralizmus lényegében nem változik, fő vonásai állandó jellegűek. E szervezeti alapelv fejlődése a demokratikus centralizmus állandó erősödésében, hatékonyságának növekedésében mutatkozik meg.

— A demokratikus centralizmus — mint szervezeti alapelv — olyan meghatározó jelentőségű vonás, amely szervezeti kérdésekben megkülönbözteti a forradalmi munkáspártokat a revizionista jellegűektől. Csakis azok a kommunista pártok tolthatik be a munkásosztály élcsapatának szerepét, amelyek a demokratikus centralizmus elve alapján működnek. A demokratikus centralizmus tehát választóvonal a szervezeti elvek terén a forradalmi munkáspártok és a különféle revizionista jellegű munkáspártok között.

— Végül a demokratikus centralizmus abban a tekintetben is alapelv, hogy a párt többi szervezeti elve (és ilyen viszonylag sok van, de ezek tárgyalása itt nem feladat) nem kerülhet ellentétbe vele. Sőt, a párt valamennyi szervezeti elve a demokra-

tikus centralizmusra épül, és mindegyiket annak a szellemében alkotják meg.

Fontos feltétele a demokratikus centralizmus helyes értelmezésének és alkalmazásának az alapelv *következetes védelme*. Tehát az, hogy a kommunisták rendszeresen fellépjenek az olyan nézetek és jelenségek ellen, amelyek eltorzítják, helytelenül értelmezik a párt szervezeti alapelvét. Vannak például olyan nézetek, amelyek szerint a centralizmus csak szakaszosan, időközönként érvényesülhet a pártban. Vagyis egyes történelmi szakaszokban, különösen a feszült kül- és belpolitikai események idején lép érvénybe, viszont a békésebb periódusokban, a konszolidált fejlődés viszonyai között a centralizmust felváltja a párton belüli demokrácia és csökken a központi irányítás jelentősége. Vannak olyan nézetet vallók is, akik a párt szervezeti alapelvében csak a feltétlen alárendeltséget, a vak engedelmességet látják. A pártszervek megválasztását, alulról felfelé történő létrehozását, a beszámolást már nem tekintik a demokratikus centralizmus szerves részének.

Találkozni ellenkező előjellel olyan álláspontokkal is, amelyek szerint a centralizmusnak két, talán legfontosabb alkotó eleme: a pártszervek alá- és fölérendeltségének rendszere, valamint a többségi elv érvényesítése a történelmi fejlődés során elavult, és ezek mai alkalmazása a „dogmatikus, szektás” irányzat egyik megnyilvánulása. E nézetek szerint az alá- és fölérendeltség elvét felváltja az „önként vállalt öntevékenység”, „a demokratikus mellérendeltség” rendszere, a többség döntésének elvét pedig a „korlátlan vita” elve, illetve módszere. E nézetek szerint mindenfajta központi intézkedés „illetéktelen beavatkozás” és a demokrácia korlátozása.

Időközönként felbukkannak olyan vélemények is, hogy a demokrácia lényege a „teljes nyilvánosság”, azaz minden kérdést — a témájától függetlenül — nyílt vitában döntsenek el. Minden más gyakorlat — nézetük szerint — a pártdemokrácia megsértése. Az ilyen és az előbb említett nézetek leküzdése az ideológiai-politikai harc állandó és fontos feladata.

A kommunista párt *politikájának kialakítása és következetes végrehajtása, valamint a demokratikus centralizmus helyes ér-*

telmezése és alkalmazása között szerves kapcsolat és kölcsönhatás áll fenn. Ez a következőkben fejeződik ki:

— A demokratikus centralizmus jelentős szerepet tölt be a párt politikai vonalának kialakításában, alkotó alkalmazásában és állandó gazdagításában. A fő politikai vonalat elsősorban a párt *központi vezető testületei* (a kongresszus, a Központi Bizottság, a Politikai Bizottság) dolgozzák ki. Ezeket a testületeket a demokratikus centralizmus elvei alapján kidolgozott választási rendszer szerint, közvetett úton az egész párttagság hozza létre. Minél következetesebben érvényesül a párt szervezeti alapelve, annál több a biztosíték arra, hogy erős, felkészült, tekintélyes vezető testületek alakuljanak. Ugyanakkor történelmi tapasztalat az is, hogy a demokratikus centralizmus elvének és módszerének megsértése — rövidebb vagy hosszabb távon — negatív hatást gyakorol a vezető testületek összetételére, illetve a vezetés színvonalára. A választási rendszer demokratikus vonásai jelentik a biztosítékot a szubjektivizmus kiküszöbölésére.

— A párt szervezeti alapelvének következetes érvényesítése biztosítja, hogy felkészült, tekintélyes *helyi irányító pártszerveket* (megyei, járási, városi, kerületi, üzemi, községi pártszerveket) válasszanak. A kvalifikált helyi irányító pártszervek (pártbizottságok, csúcsvezetőségek, alapszervezeti vezetőségek) jelentik az egyik legfontosabb feltételét annak, hogy mindenütt helyesen értelmezzék, alkotó módon alkalmazzák és gazdagítsák a párt politikáját. Ugyancsak a helyi pártvezetőségek feladata, hogy a végrehajtás tapasztalatait tanulmányozzák, azokat rendszeresen összegezzék és a vezető pártszervek tudomására hozzák. (Az információ és a demokratikus centralizmus kapcsolatáról később még lesz szó.)

— A helyes politikai vonal kialakításában, szüntelen továbbfejlesztésében, állandó gazdagításában fontos szerepe van a párton belüli demokratizmusnak, mint a szervezeti alapelv egyik alkotó elemének. A politikai életben ugyanis nincs olyan műszaki mérőeszköz, műszer, amely pontosan kimutathatná a helyes álláspontot. Ezt csak sokoldalú érdemi vitában lehet kialakítani. A hatékony politikai munka feltétele: a sokoldalú érdemi vita és véleménycsera a döntések előkészítésében, meghozatalában. Ez az egyik legfontosabb biztosítéka a világos, objektív

állásfoglalások kialakításának és a helyes, reális határozatok meghozatalának.

— A demokratikus centralizmus elve magában foglalja a rendszeres politikai ellenőrzés szükségességét, amely szervezeti keretet teremt a politika hatásának rendszeres társadalmi áttekintésére. Egyúttal lehetőséget nyújt a társadalmi valóságban keletkező változások felismerésére, az új feladatok meghatározására. Az ellenőrzés és a demokratikus centralizmus kapcsolatát azért is szükséges hangsúlyozni, mert néhol felbukkannak olyan nézetek, álláspontok, melyek a kettőt szembeállítják egymással. A központi irányítás — mondják — helyes, ameddig általános és konzultatív jellegű, de a rendszeres és érdemi központi ellenőrzés sérti a demokráciát. Ez éppúgy elfogadhatatlan, mint azok a nézetek, amelyek az ellenőrzést csupán adminisztratív kategóriának tekintik. Természetesen van ilyen vonatkozása is, de a pártellenőrzés lényege nem ez, hanem a politikai ellenőrzés. Ez viszont csak akkor lehet hatékony, ha a széles néptömegek véleményére támaszkodik, következésként a politikai ellenőrzés mindenképpen demokratikus jellegű.

A PÁRT X. KONGRESSZUSA

A DEMOKRATIKUS CENTRALIZMUSRÓL

A X. pártkongresszus valamennyi dokumentuma (a Központi Bizottság irányelvei, írásbeli és szóbeli beszámolója, a kongresszus határozata) megkülönböztetett módon foglalkozott a demokratikus centralizmus kérdéseivel. Ezek a dokumentumok hangsúlyozták a szervezeti alapelv jelentőségét a pártéletben. Megállapították, hogy a demokratikus centralizmus helyesen érvényesült a IX. és a X. pártkongresszus között a pártéletben, a pártszervezetek munkájában, a pártszervek tevékenységében. Megerősítették, illetve a kongresszusi határozatok szintjére emelték mindazokat a pártmunkával foglalkozó fontosabb pártokmányokat, amelyeket a Központi Bizottság dolgozott ki, fogadott el a IX. és a X. kongresszus közötti időszakban.

Ugyanakkor a párt X. kongresszusa több fontos elméleti jellegű feladatot is megoldott. Ráirányította a pártszervek, a párt-

szervezetek figyelmét a demokratikus centralizmus több fontos vonásának különös érvényességére. Elméleti értékű megállapításokkal gazdagította a párt szervezeti alapelvére vonatkozó ismereteket, álláspontokat.

A X. kongresszusnak a demokratikus centralizmusra vonatkozó elméleti megállapításait a következőkben lehet összefoglalni:

1. A párt vezető szervének erősítése és a demokratikus centralizmus helyes alkalmazása között szoros az összefüggés. Ezzel kapcsolatban a X. kongresszus határozata megállapítja: „A pártot csak a határozott központi irányítás, szervezeteinek a demokratikus centralizmus alapján történő fölé- és alárendeltsége teszi képessé arra, hogy feladatainak megfeleljen, élcsapatjelleggel érvényesüljön.”² Vagyis a vezető szerepnek fontos feltétele, hogy a párton belül rend, fegyelem és szervezetség legyen. Az olyan párt, amelyen belül lazaságok, a széthúzás elemei, különféle anarchikus jelenségek keletkeznek, nem képes érdemben teljesíteni történelmi hivatását. A demokratikus centralizmus a vezető szerep erősítésében a következő területeken játszik meghatározó szerepet:

— A párt működésének szervezett rendszerében, vagyis abban, hogy a pártszervek felépítése alulról felfelé történik, ugyanakkor az alsóbb szintű szervek alá vannak rendelve a felsőbb szintű szerveknek. Ez a szervezeti rendszer az egyik legfontosabb biztosítéka a párt demokratikus szervezeti egységének és vezetőképességének.

— A demokratikus centralizmus elengedhetetlen vonása az egyetlen és kizárólagos politikai központ megteremtése, léte. A lenini vezetési elvek megszabják, hogy a párt valamennyi szervét és szervezetét egyetlen központból kell irányítani. Az egy központból történő irányítás szintén szervezeti feltétele a párt vezető szerepe biztosításának. Történelmi tapasztalat, hogy amilyen mértékben gyengül vagy megbomlik az egyetlen politikai központból való irányítás, olyan mértékben kerül veszélybe a párt vezető szerepe is. A két vagy több politikai központ

² A Magyar Szocialista Munkáspárt X. kongresszusának jegyzőkönyve. Kossuth Könyvkiadó 1971. 490. old.

kialakulása a pártban azt jelentené, hogy a párt részekre, az osztály pedig csoportokra bomlana, megszűnne az irányító központ, felbomlana a vezetők és vezetettek egysége.

— A többségi elv maradéktalan érvényesítése a vezetésben a szervezettség, a döntési képesség nélkülözhetetlen tartozéka. Ide tartozik az, hogy a kisebbség alávesse magát a többség döntésének, a végrehajtás egységesen történjék, függetlenül egyesek korábbi állásfoglalásaitól. A többségi elv következetes érvényesítése kizárólag a taggyűlésekre és a választott irányító pártszervekre vonatkozó kategória.

2. A vezető szerep érvényesüléséhez hozzá tartozik a párt és a dolgozó tömegek erős, állandóan mélyülő kapcsolata. A vezetés fogalma tehát feltételezi a vezetők és a vezetettek helyes viszonyát. Ebben az összefüggésben a demokratikus centralizmus szintén fontos szerepet tölt be:

— A pártnak ahhoz, hogy betöltse vezető szerepét, megfelelő tekintéllyel és vonzerővel is rendelkeznie kell a dolgozók körében. A párt tekintélye viszont nem lehet sem elvont, sem személyekhez kötődő jelenség, hanem a pártszervek és pártszervezetek tekintélyének, vonzerejének az összessége. A szervezeti alapelv helyes érvényesítése, különösen a párt belső fegyelme, egysége, demokratizmusa, valamint az erkölcsi normák következetes betartása növeli a pártmunka hatékonyságát, a párt vonzerejét, tekintélyét és tömegkapcsolatát.

— A párt tekintélyét és vonzerejét ugyanakkor nem lehet személytelenné sem tenni. Az egyes emberek helytelen magatartása rombolhatja a testületek tekintélyét. Az egyéni és a közösségi tekintély megteremtésében ilyen értelemben is fontos szerepet játszik a párt szervezeti alapelveinek és vezetési módszereinek a betartása.

A párton belüli demokrácia eredményeként fellendül a pártélet, erősödik a párttagság politikai aktivitása. A kommunisták aktivitása serkenti, erősíti a néptömegek közéleti aktivitását, a párt és a tömegek politikai kapcsolatát. A pártdemokrácia lenini eszményének lényege a párt minden tagjának aktivitása, rendszeres részvétele a pártéletben, a legfontosabb kérdések eldöntésében. A demokrácia egyúttal szükségessé teszi a rendszeres beszámolást, beszámoltatást és ellenőrzést is.

3. A X. kongresszus felhívta a figyelmet a centralizmus elvének egységére, oszthatatlanságára. Ezt az egységet több vonatkozásban is célszerű hangsúlyozni:

— A párt szervezeti alapelvének két fő alkotóelemét, a centralizmust és a demokráciát nem szabad szétválasztani, egyoldalúan értelmezni, nem lehet őket egymással szembeállítani, még kevésbé az egyiket a másik rovására erősíteni.

— Mindig figyelembe kell venni, hogy a pártdemokrácia jelentős centrális elemeket is tartalmaz. A pártdemokrácia mindenekelőtt a központi döntések meghozatalának, egységes értelmezésének, az átfogó érvényű feladatok végrehajtásának nélkülözhetetlen eszköze.

— A centralizmus ugyanakkor jelentős demokratikus vonásokat foglal magában. A központi irányítás fogalma sokkal tágabb, mint ahogyan ezt egyes helyeken értelmezik. A centralizmus fogalomkörébe nemcsak a felsőbb szervek, hanem a helyi irányító szervek munkája, illetve azoknak a döntései is beletartoznak. Helyenként például kizárólag a Központi Bizottságot és a Politikai Bizottságot tekintik illetékesnek, jogosultnak a központi irányításra, s a Központi Bizottság apparátusának a tevékenységét, amely a választott testület megbízásait teljesíti, valamint a területi, a helyi pártszervek állásfoglalásait, határozatait már nem tekintik úgy, mint a centralizmus szerves részét. Sőt előfordul, hogy a Központi Bizottság döntéseit megkísérlik szembeállítani az apparátus állásfoglalásával, illetve a területi vagy a helyi szervek gyakorlatával. Az ilyen szemlélettel szembe kell szállni, mivel a centralizmus a pártirányítás széles, átfogó rendszerét fejezi ki, amely a kongresszusnál, a Központi Bizottságnál kezdődik és az alapszervezeti taggyűlésen végződik.

— Végül a két alkotóelem kapcsolatát bizonyítja az is, hogy a központi pártszervek állásfoglalásai, határozatai — vagyis a centrális elemek — fontos szerepet játszanak a párton belüli demokrácia fejlesztésében.

4. A szocialista társadalom építésének jelenlegi szakaszában állandóan növekszik a pártdemokrácia szerepe és jelentősége. Ez a folyamat azonban nem gyengíti, hanem erősíti a központi irányítást. Erre közvetlenül a Központi Bizottságnak a pártdemokrácia kérdéseivel foglalkozó 1969. évi határozata, majd a

X. kongresszus hívta fel a figyelmet. Ennek a folyamatnak a következő főbb indítékai vannak:

— A szocializmus építése során állandóan növekszik a néptömegek szerepe, politikai, közéleti aktivitása, illetve ennek szükségessége. E tendenciának, törvényszerűségnek kiindulópontja, állandó serkentő ereje a pártszervezetek, az egyes kommunisták aktivitása.

— A szocialista társadalom fejlettebb szakaszában növekszik a helyi (párt-, állami, gazdasági) szervek önállósága, öntevékenysége. Általában a szocialista építés egyik fontos kísérőjelensége az úgynevezett decentralizálódás. A decentralizálódás a központi irányítás és ellenőrzés fennmaradása, sőt bizonyos erősödése mellett megy végbe.) Ugyanakkor a helyi szervek önállósága kiszélesítésének, öntevékenységük fokozásának feltétele és biztosítéka a párton belüli demokrácia állandó fejlesztése. Feltétele abban az értelemben, hogy a pártdemokrácia teremti meg ennek a folyamatnak politikai és személyi alapját. Biztosítékot pedig abban az értelemben jelent, hogy a pártdemokrácia következetes fejlesztése megakadályoz mindenfajta olyan tendenciát, amely esetleg fékezne a helyi szervek önállóságának, öntevékenységének kibontakozását.

5. A X. pártkongresszuson elfogadott szervezeti szabályzat új megállapításokkal gazdagította a demokratikus centralizmust. Az új mozzanatok lényegét a következőkben lehet összefoglalni:

— Jelentősen növelni a követelményeket az egyes párttagok munkája, megatartása iránt a párt politikájának védelmében, végrehajtásában, valamint a személyes felelősséget a párt szervezeti elveinek érvényesítésében. Kimondja, hogy párttag csak az lehet, aki a szocialista erkölcs szabályai szerint él és munkája, magatartása alapján megbecsülést élvez. Új követelményként a párttagnak kötelességévé teszi: erősítse a párt egységét, következetesen tartsa be az állam törvényeit és rendeleteit, terjessze a párt eszméit, képviselje a párt politikáját.

— Pontosabban meghatározza és kiszélesíti a kollektív vezető testületek, mindenekelőtt a csúcsvezetőségek, az alapszervezetek vezetőségeinek, valamint az alapszervezeti taggyűléseknek a feladatát.

— Kiszélesíti a választott pártfunkcionáriusok jogait, lehető-

vé teszi, hogy a pártértekezleten a pártbizottság tagjai — függetlenül attól, hogy küldöttek-e vagy sem — szavazati joggal részt vegyenek.

— Fokozottabban ösztönzi a pártszerű bírálatot, lehetővé teszi a bíráló hatékonyabb védelmét, előírja a bíráló üldözőjének következetes felelősségre vonását. A párttag jogává teszi, hogy a taggyűlésen, a választott pártszerv ülésén felvetett észrevételeire ugyanezekon a fórumokon kell választ kapnia. Amennyiben kritikai észrevételei vagy a hibák feltárása miatt hátrányos helyzetbe került, a taggyűlés vagy választott pártszerve beavatkozását kérheti.

— Az évenkénti beszámoló taggyűlések módszerének bevezetésével jelentősen megjavítja, magasabb szintre emeli a beszámolási kötelezettséget, mindenekelőtt alapszervezeti szinten. A beszámoló taggyűlések évenkénti megszervezése elősegíti a párttagság fokozottabb részvételét az alapszervezet irányításában. Egyúttal biztosítja az alapszervezetek vezetésének stabilitását és rendszerező ellenőrzését.

A SZERVEZETI ALAPELV ÉS A KOLLEKTÍV VEZETÉS KAPCSOLATA

A X. kongresszus a demokratikus centralizmust és a kollektív vezetést szervesen összekapcsolva, egységben tárgyalta. A Központi Bizottság beszámolójában Kádár János a következőket mondotta: „A demokratikus centralizmus elvét kiegészíti a *kollektív vezetés és a személyes felelősség elve*.”³

A X. kongresszuson elfogadott szervezeti szabályzat szintén a demokratikus centralizmus főbb vonásait rögzítő fejezetben szól a kollektív vezetésről. A kongresszus határozatában pedig a következő fogalmazás olvasható: „A párt további fejlődése megköveteli, hogy a jövőben is nagy figyelmet fordítson a lenini normák megtartására, a demokratikus centralizmus és a kollektív vezetés lenini elveinek érvényesítésére és munkamódszereinek tökéletesítésére.”⁴

³ Ugyanott, 100—101. old.

⁴ Ugyanott, 489. old.

A kollektív vezetés és a demokratikus centralizmus ilyen jellegű összekapcsolása kétségtelenül a kollektív vezetés megnövekedett jelentőségére hívja fel a figyelmet. Egyúttal annak a gyakorlati tapasztalatnak az elvi megfogalmazása is, amely a kettő közötti elválaszthatatlan kapcsolatot bizonyítja. A kollektív vezetés és az egyszemélyi felelősség nélkül ugyanis a pártban nem érvényesülhet maradéktalanul a demokratikus centralizmus, ugyanúgy, mint ahogyan a kollektív vezetés és az egyszemélyi felelősség következetes megvalósításának feltételeit a demokratikus centralizmus helyes alkalmazása teremti meg. A döntéseknél a többségi elv érvényesítése csakis a vezetés kollektivitása révén képzelhető el. A felsőbb szintű szervek határozatai kötelező érvényű, fegyelmezett végrehajtásának pedig feltétele az egyszemélyi felelősség.

A kollektív vezetés nem teljesen azonos a testületi vezetéssel. A kollektív vezetés szélesebb fogalom. Beletartozik a testületi vezetés is, *de ezen felül mindazok a formák és módszerek is, amelyekkel a döntésre illetékes szervek és személyek összegyűjtik a tapasztalataikat álláspontjuk kialakításához.*

Vezető testületeken a választott irányító testületek, vagyis a kongresszus, a Központi Bizottság, a Politikai Bizottság, a területi pártértekezlet, a pártbizottságok, a végrehajtó bizottságok, a csúcsvezetőségek, az alapszervezetek vezetőségei értendők. A testületi vezetés lényege: a többségi elv, vagyis a többségi vélemény alapján kialakított döntés. A taggyűlések, bár nem választott testületek, szintén a vezető testületek kategóriájába tartoznak, mint az alapszervezetek legfőbb irányító szervei, és munkájukban szintén a többségi elv érvényesül.

Lehet (sőt gyakran célszerű) kollektívan vezetni a kinevezés útján létrehozott pártszervekben, a párt- és a társadalmi szervek apparátusában, az állami szervekben is. Ennek lényege: a kinevezett egyszemélyi felelős vezetők a végleges álláspont kialakításának menetében megbeszéléseket, vitákat, konzultációkat, tanácskozásokat, közvélemény-kutatást szerveznek. Mindez azonban konzultatív, tanácsadó jellegű kollektív munkát tükröző folyamat, mert a vita után a döntés az egyszemélyi felelős vezetés elve alapján történik.

A kollektív vezetés sajátos formája az is, amikor valamely

választott testület konzultációs célból tanácsadókat, szakembereket vagy más hozzáértő személyeket hív meg tanácskozásaira. Az ő részvételük ismét csak konzultatív jellegű, mert a döntést a testület hozza meg. A kollektív vezetés formája továbbá az is, amikor egy testület a döntés előtt nyílt vitát szervez.

A vezetés kollektivitásának helyes értelmezése és alkalmazása elősegíti mind a demokrácia, mind a centralizmus erősítését. A helyesen értelmezett kollektivitás különösen fontos szerepet játszik az *irányító pártszervek* munkájában. Ez mindenekelőtt a következőkben fejeződik ki:

— A döntések előkészítésének és meghozásának a szakaszában biztosítja az irányító pártszervek tagjai számára a konkrét tárgyismeret és az objektív állásfoglalás feltételeit, vagyis elősegíti, hogy a döntések ne formális jóváhagyás, hanem kollektív munka, érdemi vita alapján szülessenek. A vita színvonala, a résztvevők aktivitása azonban nem mindig mérhető a felszólalók számával, még kevésbé az úgynevezett egyetértő nyilatkozatokkal. A színvonalas vita, a tényleges aktivitás lényege: az érvek, a tények harca, ütköztetése, az eredeti javaslat elvetése, módosítása, gazdagítása, konkrét alátámasztása, erősítése. A testületek kollektív irányító munkájának legfőbb ellensége a közömbösség, az álobjektivitás, a szűk szakmai vagy csoportérdek, a dilettantizmus, az „önbiztosítás” és a pozícióféltés.

— A vezetés kollektivitásának a végrehajtás szakaszában is nagy jelentősége van. Ez fontos eszköze a határozatok megértésének és helyes értelmezésének, ugyanakkor a módszertani vita és a tapasztalatcsere eszközeivel segíti a végrehajtás leghelyesebb módozatainak kialakítását. Összefoglalóan azt mondhatnánk: a döntés előkészítésének szakaszában a pártszervezeten belüli vitának a határozat alapjául szolgáló álláspontok kialakítására, vagyis a „mit”-re kell koncentrálnia, a végrehajtás szakaszában pedig a konkrét feladatokra, a „hogyan”-ra kell összpontosítania.

— A kollektív vezetés hatékony eszköz az irányító pártszervek munkájában felbukkanó szubjektivista jelenségnek, a rög-tönzéseknek a kiküszöbölésére. Eszköze annak, hogy a párhatározatok a lehető legnagyobb mértékben a tényeket, a reális lehetőségeket, az objektív valóságot tükrözzék. Segítője annak is,

hogy a határozatok alkotó módon, a kollektív tapasztalatok felhasználásával valósuljanak meg. Ezt úgy is helyénvaló megfogalmazni, hogy a kollektív vezetés növeli az irányító pártszervek munkájának tudományos jellegét.

— A kollektív vezetés helyes értelmezése erősíti a pártszervek alá- és fölérendeltségének célszerű megvalósítását. Ezt két vonatkozásban is szükséges hangsúlyozni. A kollektív vezetés egyrészt biztosítja, hogy az adott terület legfelsőbb irányító testülete a pártbizottság (illetve a pártértekezlet) legyen; a pártbizottság rendszeresen ellenőrizze és számoltassa be munkájáról a végrehajtó bizottságot; az apparátus segítse a választott pártszervek irányító és ellenőrző munkáját; másrészt garantálja, hogy választott pártszerveket csak magasabb szintű választott pártszerv irányíthat. A járási pártbizottságot például csak a megyei pártbizottság vezetheti és ellenőrizheti.

Pártunk valamennyi dokumentuma — a lenini tanítások szellemében — a kollektív vezetést és az egyszemélyi felelősséget egységes fogalomként értelmezi. Sőt a dokumentumok az utóbbi időszakban mindjobban hangsúlyozzák *az egyszemélyi felelőség növekvő jelentőségét*. Ezt a következő irányokban lenne célszerű fejleszteni.

— Egyszemélyi felelőség a kollektív döntéseknél. A határozat testületi jellege nem szünteti meg a javaslat készítőinek személyes felelősségét, különösen ami a tények pontos és objektív feltárását és továbbítását illeti. Ezt valamilyen módon a határozattá emelt javaslatban is jelezni lehetne.

— Gyakrabban kellene alkalmazni azt a módszert, hogy a választott testületek jelöljék ki a végrehajtás egyszemélyi felelőségét. Ugyancsak ők törődjenek a rendszeres és folyamatos beszámoltatással és ellenőrzéssel is. Célszerű lenne kidolgozni azokat a formákat, amelyek segítségével a választott testületek intézményesen figyelemmel kísérnék és ellenőriznék az általuk hozott határozat megvalósulását.

— Jobban kellene tudatosítani és következetesebben érvényesíteni azt az elvet, amely szerint az egyszemélyi felelőség utólagos is, tehát nem évül el. Az egyszemélyi felelőség még abban az esetben sem szűnik meg egy-egy konkrét kérdéssel kapcsolatban, ha az eredeti felelős időközben más területre ke-

rült. Különösen a személyi előterjesztéseknél kellene ezt alkalmazni, elsősorban a tények és az adatok felelőtlen kezelése esetében.

A párt szervezeti alapelve, a kollektív vezetés, valamint a *tájékoztatás és az információs munka* között sokirányú kapcsolat, érintkezési felület, kölcsönhatás van. Különösen vonatkozik ez egy olyan hatékony jelzőrendszer kiépítésére, amely minden időben és mindig maximális objektivitással mutatja a tényleges helyzetet, mindenekelőtt a dolgozók hangulatát, véleményét, és ezzel hatékony segítséget nyújt a politikai vezetés számára. Az említett kapcsolatok és kölcsönhatások a következő területeken mutathatók ki:

— A tájékoztatási munka, az információ folyamatos javításának fontos feltétele az őszinte légkör a párton belül, általában a pártdemokrácia érvényesülése a pártban. Nevezetesen az — s a párton belüli demokrácia azt is jelenti —, hogy a vezetők valójában törekedjenek a dolgozók hangulatának megismerésére, a párt aktivitását pedig semmi se feszélyezze a tényleges helyzet feltárásánál, a dolgozók hangulatának tolmácsolásánál. Ezzel kapcsolatban fel kell lépni az elkendőzés tendenciái ellen, amikor az információ készítésénél azt latolgatják, hogy mi tetszik majd „odafenn”, mi tünteti majd fel a legjobb színben a jelentés készítőit. A pártdemokrácia eszközeivel igen hatékonyan lehet harcolni a politikai képmutatás ellen.

— A demokratikus centralizmus és az információ kapcsolata szervezeti téren is jelentkezik. Ez arra vonatkozik, hogy az információs munkának általában követnie kell a párt felépítésének rendszerét. Ez a követelmény a felülről lefelé, valamint az alulról felfelé cirkuláló tájékoztatóra egyaránt vonatkozik. Vagyis az esetek többségében figyelembe kell venni, be kell tartani a párt felépítésének valamennyi lépcsőjét. Csak kivételes esetek lehetnek, amikor például felsőbb szintű szervek a közép-szintű szervek kihagyásával kérnek vagy adnak információt. Erre azért is szükséges felhívni a figyelmet, mert ez a követelmény bizonyos fokig valóban nehezíti a gyors, rugalmas tájékoztatási munkát. Akár a fentről lefelé vagy az alulról felfelé történő tájékoztatásról van itt szó, ezt általában nem az egyes pártszervezeti szintek — főleg a középszintű pártszervek — ki-

hagyásával helyes meggyorsítani, hanem rugalmasabb munkastílussal, mindenekelőtt a bürokratikus elemek felszámolásával lehet biztosítani. A párt szervezeti felépítésének követése az információs munkában a folyamatosságra, a rendszerességre vonatkozik. Nem zárhatja ez ki azt a gyakorlatot, amikor egy-egy kérdés kapcsán alsóbb szintű pártszervek közvetlenül is fordulnak a felsőbb szintű pártszervekhez, vagy amikor irányító pártszervek közvetlenül is döntenek a helyi szervekkel kapcsolatban.

— Az információ hatékonysága nagymértékben fokozható a meglévő pártfórumok — a pártcsoportok, a taggyűlések, a pártbizottságok üléseinek — jobb felhasználásával. Ha sikerülne a különböző pártfórumok munkájából teljesen száműzni a formalitásokat, az üresjáratokat, ezzel lényegesen javulna a tájékoztató munka színvonala. Talán nem felesleges ismételten felhívni a figyelmet arra, hogy a pártfórumok a párton belüli tájékoztatás fórumai is. Napirendjükön rendszeresen szerepel az információ is, főleg a lentől felfelé áramló. Az információ-áramlás meggyorsításában ma nem újabb szervezeti formák kimunkálása a fő feladat, hanem a pártélet meglévő fórumainak, lehetőségeinek jobb és tartalmasabb felhasználása.

— A kétirányú információ-áramlás szükségessége, a hatékony jelzőrendszerek kiépítésének igénye számos pártszervnél kiegészítő tájékoztatási formák kutatását, keresését is ösztönzi. Így több pártbizottság mellett létrejött egy úgynevezett közvélemény-kutató csoport. A tapasztalat azt bizonyítja, hogy ezek a csoportok esetenként, konkrét kérdések vizsgálatával, gyors segítséget nyújthatnak az irányító pártszerveknek. A közvélemény-kutató csoportok még az útkeresés állapotában vannak, de két tanulság már tevékenységük kezdetén kínálkozik. Az egyik, hogy csak ott működnek helyesen és eredményesen, ahol a pártbizottságok kiegészítő apparátusának szerves részévé válnak, s beépülnek — főként az agitációs és propagandaszervek — tevékenységébe. A másik, hogy bár ez a tevékenység kétségtelenül új színfolt a pártmunkában, de nem helyettesítheti a meglévő, hagyományos információs formákat. Semmi esetre sem szabad eltúlozni e csoportok szerepét, jelentőségét. Ugyanakkor, mint ahogyan semmilyen újtól, ettől sem szabad idegenkedni.

A DEMOKRATIKUS CENTRALIZMUS ÉRVÉNYESÍTÉSE A PÁRTALAPSZERVEZETEK MUNKÁJÁBAN

A Magyar Szocialista Munkáspárt kongresszusának határozata, valamennyi útmutatása különösen hangsúlyozta a pártalapszervezetek munkájának megnövekedett jelentőségét és azt a követelményt, hogy fokozottabb figyelemmel kell kísérni tevékenységüket. Következésként a kongresszus óta eltelt periódusban a Központi Bizottság és szervei megkülönböztetett módon foglalkoztak az alapszervezetek segítségével. E vonatkozásban különösen jelentős a Politikai Bizottság 1972. decemberi határozata a párt vezető szerepének érvényesítéséről az alapszervezetek tevékenységében.

A tapasztalatok bizonyossága szerint az alapszervezeti munka megjavításának fontos feltétele, hogy a párt szervezeti alapelve, a demokratikus centralizmus alapszervezeti szinten is következetesebben érvényesüljön. Ennek lehetőségei és követelményei a következő kérdések köré csoportosíthatók.

1. Az alapszervezetek munkájában nem mindenütt érvényesül az *alá- és fölérendeltség* lenini elve. Ezért e tekintetben a demokratikus centralizmus következetesebb megvalósítására kellene ügyelni:

— A szervezeti szabályzat előírásainak megfelelően az alapszervezeti taggyűlések szerepét a gyakorlatban lényegesen növelni kellene, biztosítva annak az elvnek a megvalósítását, hogy a taggyűlés nemcsak tanácskozó jellegű, alkalmi összejövetel, hanem az alapszervezet legfőbb, legtekintélyesebb irányító testülete. Ezt a tekintélyt és tudást az biztosítja, hogy munkájában valamennyi párttag részt vesz, vagyis az egész alapszervezet felkészültsége itt koncentrálódik. Következésként a taggyűlés vezet, ellenőriz, beszámoltat. A gyakorlat ezzel szemben sok helyütt még az, hogy a taggyűlés valamiféle alkalmi összejövetel, csupán vitafórum. A lényeges döntés, a valóságos vezetés a vezetőség kezében van. Az sem elszigetelt jelenség, hogy nem tartanak rendszeresen taggyűléseket, és ha tartanak, akkor is gyakran formális jellegű napirendekkel. Többet kellene foglalkozni a taggyűlés és az alapszervezet vezetősége közötti helyes kapcsolát kialakításával. Jobban kellene tudatosítani, hogy a tag-

gyűlés nemcsak a választások vagy az éves beszámolók idején, hanem a pártélet hétköznapijaiban is felelős irányító szerve a pártvezetőségnek. Ennek a vezetés egész rendszerében kifejezésre kell jutnia.

— Helyesen kellene alkalmazni a pártvezetőségek tevékenységében a függőség és a függetlenség dialektikus kapcsolatát. Vagyis: függőség politikai, erkölcsi, magatartásbeli kérdésekben a felsőbb szintű pártszervtől, a taggyűléstől, a párttagságtól; ugyanakkor függetlenség elvi, egzisztenciális, a dolgozók ügyeit átfogóan érintő érdekképviselési kérdésekben az állami és a gazdasági vezetőkől.

— A munka teljes kollektivitását kell megteremteni a pártalapszervezetek vezetőségén belül, harcolva a vezetőségi tagok passzivitása, az úgynevezett titkárcentrikus szemlélet és gyakorlat ellen. Jobban kellene tudatosítani, hogy a titkár személyes felelőssége igen nagy, de nem képes és nem is lehet a feladata minden kérdést személyesen elintézni. A titkár a kollektívának a vezetője, és ezt a napi munkában úgy is érvényesíti, hogy helyesen osztja el a felelősök között a megbízatásokat. Arra is erőteljesebben fel kellene hívni a figyelmet, hogy a titkár a pártvezetőségnek is felelős a munkájáért. A szervezeti szabályzat szellemében alapszervezeti szinten is érvényt kellene szerezni annak az elvnek, hogy „a vezető szervek tagjai egyenjogúak”. Ezért rá kell mutatni: az a tény, hogy a titkárt közvetlenül a taggyűlés választja, nem csökkenti felelősségét a vezetőség előtt. Azt a gyakorlatot is meg kell változtatni, hogy egyes állami szervek pártvezetésen csak a titkár személyét értik. Így érhető el, hogy az alapszervezet vezetősége mint kollektív testület folyamatosabban működjön.

2. Az alapszervezetek meghatározó szerepet töltenek be a *párttagság aktivitásának* fokozásában. A passzivitás megszüntetése nem maradhat unos-untalan ismételtetett jelszó, hanem nagyobb következetességet és mindennapos, konkrét munkát igényel az alapszervezetekben. Ebben a tekintetben is különféle feladatokat lenne célszerű megoldani:

— A gyakorlatban nehezen megvalósítható cél, hogy az alapszervezet valamennyi tagja egyformán aktív legyen. A tömeges passzivitás viszont többnyire a bírálat egyik formája az alap-

szervezet vezetőségével szemben. Ilyenkor a vezetőségnek kritikailag kell értékelnie saját munkáját, és olyan feladatokat kell kidolgoznia, amelyek felkeltik a tagság érdeklődését, illetve ki-elégítik igényeit.

— A passzivitás leggyakoribb oka, hogy a pártvezetőség formálisan kezeli a pártmegbízatusokat. Vagyis olyan feladatokat jelöl ki, amelyek a párttagok számára érdektelenek, és teljesítésük nem növeli politikai, közéleti érdeklődésüket. Általában növelni kellene a pártmegbízatusok tekintélyét, hiszen még a fogalmuk sincs mindenütt tisztázva. Ezt gyakran leszűkítik az alapszervezeti részmegbízatusokra, viszont kevesebb gondot fordítanak az átfogóbb jellegűekre, amelyek jelentős nevelő értékűek, politikai kiállást igényelnek, más szervezetekben végzendő munkára szólnak. Az ilyen pártmegbízatusokat sokasítani kellene. A rendszeres pártmegbízatusok között is különösen fontos a párttaggá való nevelés és az új párttagokkal való törődés.

— Konkrétabb és rendszeresebb feladatokat kell adni a pártcsoportoknak a pártmegbízatusok elosztásában és ellenőrzésében. A pártcsoportok munkájában jobban előtérbe kell állítani ezt a kérdést, megkövetelve tőlük, hogy adjanak erről rendszeres információt a vezetőségnek, illetve a taggyűlésnek.

— Az indokolatlanul passzív párttagoknál a szervezeti szabályzat követelményeinek oldaláról is meg kell vizsgálni a problémát. Ez mindenekelőtt az alapszervezeti vezetőségek és a pártcsoportok feladata. A passzív párttagokkal meg kell beszélni a helyzetüket, a párttagsággal járó követelményeket, gondosan ügyelve a maximális türelemre és gondosságra. Szükség esetén azonban helyes szervezeti intézkedésre is javaslatot tenni.

3. Az alapszervezeti munka demokratizmusának fontos tényezője a *kádermunka*, vagyis a helyi szervek bevonása a káderkérdések eldöntésébe. Következetesebben kellene alkalmazni azt a módszert, hogy az alapszervezet tagjainak leváltása, beosztásuk cseréje, előléptetésük esetén, lehetőség szerint kérjék a pártcsoport, a vezetőség, esetenként pedig a taggyűlés véleményét. Az alapszervezeteknek, különösen a vezetőségeknek, a pártcsoportoknak nagyobb lehetőséget kellene biztosítani a kádercserék kezdeményezésében, elsősorban az előléptetésekre tett javaslatok kidolgozásában:

— Minden alapszervezetet kötelezni kellene úgynevezett kádertartalék képzésére. Ezt az állományt elsősorban munkásokból kellene összeállítani, fenntartva azt a lehetőséget is, hogy az illető esetleg más munkahelyre, sőt, más vállalatba kerül felelős beosztásba.

— A szubjektivizmus leküzdésének egyik legfontosabb módszere a közvetlen környezet, a munkatársak véleményének kikérése és összegezése. E felelősségteljes feladat helyes megoldásának egyik legfőbb biztosítója — még párton kívüli káderek esetében is — a pártalapszervezet kollektív részvétele.

4. Az alapszervezetekre különösen vonatkozik az a megállapítás, hogy a demokratikus centralizmus helyes alkalmazását a *pártmunka hatékonyságán* lehet lemérni. Amennyiben a párt szervezeti alapelvét helyesen érvényesítik, úgy erős, munkaképes alapszervezetek jönnek létre. Mindez a következő területeken érezteti hatását:

— Elősegíti a központi határozatok egységes értelmezését, valamennyi fontosabb összefüggést figyelembe vevő értékelését. A pártdemokrácia minimálisra csökkenti annak a lehetőségét, hogy egyes párttagok a határozatokat egyoldalúan értelmezzék, vagy súlyosabb esetben csak azokat a megállapításokat fogadják el, amelyek számukra előnyösek, illetve őket „igazolják”.

— Lehetővé teszi a helyi adottságok felmérését, és ezzel az adott terület tartalékainak maximális kihasználását. Más szóval: minimálisra csökkenti a határozatok merev, mechanizmus végrehajtását.

— Megteremti az egyes feladatok ésszerű elosztásának feltételeit a különböző pártszervek és pártszervezetek között. Megszünteti például azt az állapotot, amikor a végrehajtó bizottságok végzik az alapszervezeti vezetőségek munkáját.

— Biztosítja az egyes pártszervezetek egyenletes és reális megterhelését. A rendszeres beszámoltatással elősegíti, hogy egyes munkaterületeken, különösen kampányok idején, ne legyenek passzív pártszervezetek, de ne legyenek túlterhelt sem.

— A pártszervezetek közötti helyes munkamegosztás kialakításával minimálisra csökkenthetők az átfedések. Ugyanakkor megszüntethető az átfedések reakciójaként jelentkező senki

földje, az úgynévezett fehér foltok a pártmunka különböző területein. Különösen vonatkozik ez az egyes társadalmi osztályok, rétegek közötti pártpolitikai munkára.

— Végeredményként a demokratikus centralizmus segít helyesen megismerni, kiszabni és elosztani a soron levő feladatokat, s előmozdítja a pártszervezetek munkájának, működésének rendszeres ellenőrzését. Mindezzel jelentősen hozzájárul a pártmunka szervezettségének megjavításához.

5. A demokratikus centralizmus *helytelen értelmezésével* és ebből eredően *helytelen gyakorlattal* is találkozni az alapszervezetekben. Ezek felfedése, tisztázása, leküzdése fontos része az alapszervezeti munka megjavításának. Az eddig felsoroltakon kívül gyakran tapasztalhatók még hiányosságok vagy téves nézetek, hibás munkamódszerek:

— Helyenként a vezetők egy része elméletileg, politikailag és a vezetési gyakorlatot tekintve még nincs felkészülve a párton belüli demokrácia kiszélesítésének követelményeire. Kétségtelen, hogy demokratikusan vezetni sokkal bonyolultabb, igényesebb feladat, mint utasítani, vita alapján történő meggyőzés helyett parancsolgatni. Azt is látni kell, hogy egyes vezetők nem egyszerűen nem akarnak, hanem még nem minden vonatkozásban tudnak demokratikusan vezetni, illetve demokratikus munkaszellemet teremteni. Az elvi-politikai felkészültség és a demokratikus munkastílus kibontakoztatása közötti szoros kapcsolatot jobban kell tudatosítani, megértve, hogy az érvelő, meggyőző, demokratikus módszerek alkalmazása a pártmunka hatékonyságának döntő feltétele. Nem elegendő tehát általános igényként hangoztatni a demokratikus szellemet, hanem céltudatos munkával meg kell teremteni kibontakoztatásának a feltételeit.

— A pártdemokráciával kapcsolatos helytelen nézetek egy csoportja a párton belüli viták felfogásával kapcsolatos. A legjellemzőbb az a nézet, amely szerint csak az a döntés demokratikus, ami széles körű vita alapján született. Vagyis e nézetek képviselői szerint minden kérdést csak széles körű közvélemény-kutatás alapján „népszavazás” útján szabadna eldönteni, minden más vezetési stílus, úgymond, antidemokratikus. Ez a vita öncélú felfogása, túlhajtása, ami oda vezethet, hogy a munkát

vitával helyettesítik. E nézetek képviselői szerint a vita lezárása egy meghatározott ponton, vagy pártszerű mederbe történő irányítása sérti a demokráciát. Ezzel kapcsolatban több dolgot is meg kell érteni. Mindenekelőtt azt, hogy a párt nem vitaklub; a vita nem cél, hanem a vezetés eszköze. Továbbá: a döntés demokratikus jellegét nem elsősorban a forma, hanem a lényeg, a tartalom bizonyítja. Lehet például antidemokratikus döntést is hozni látszólag demokratikus eszközökkel. Végezetül, a vita szélessége függ a tárgyalt témától és az adott helyzettől, vagyis a vita méretére nincs és nem lehet általános szabály, hanem konkrétan kell eldönteni.

— A másik, a párt normáitól eltérő jelenség: a megtárgyalt kérdéseknek tekintélyi alapon történő eldöntése. Ilyenkor nem az érvek és nem a tények állnak szemben egymással, hanem kizárólag a beosztáson alapuló tekintély mérkőzik. Az is előfordul, hogy érvek és tények felsorakoztatása helyett különféle jelzőket osztogatnak, az esetleges helytelen álláspontokat, téves nézeteket valamiféle kategóriába skatulyázzák. Pedig a tévedés jogát minden jóhiszemű vitatkozónak meg kell hagyni.

— Vannak továbbá olyanok, akik mindent megkérdőjeleznek. Ők is figyelmen kívül hagyják, hogy a pártban a viták meghatározott szabályok és formák szerint folynak, és a már eldöntött kérdésekről, érvényes szabályokról nem lehet újabb vitát nyitni. Néha még arról is megfélemlenek, hogy a párt fő politikai vonaláról, az alsóbb szintű szervezetek a felsőbb szintű szervek határozatairól, állásfoglalásairól szintén nem lehet vitát kezdeményezni.

— Egyes helyeken félreértés mutatkozik a különvélemény értelmezésénél is. Mint ismeretes, a szervezeti szabályzat lehetővé teszi, hogy ha egy párttag nem ért egyet valamely döntéssel, pártszerv döntésével, véleményét fenntarthatja, illetve felsőbb szintű pártszervhez fordulhat. Nincsenek viszont mindeütt tudatában annak, hogy a különvélemény senkit sem mentesít a határozat végrehajtásának kötelessége alól. Továbbá: a különvélemény fenntartásának joga a párttagot nem jogosítja arra, hogy egyéni nézeteit a többség állásfoglalásával szemben hirdesse, terjessze, még kevésbé arra, hogy annak szellemében szervezkedjék. A különvéleményt csak illetékes pártfórum előtt

lehet kinyilatkoztatni és megindokolni. Az ebből adódó következtetések levonása már nem a különvéleményt képviselő párttag feladata. A különvélemény fenntartása nem terjedhet ki alapvető politikai kérdésekre, a párt fő politikai vonalára vagy a fő politikai vonalat megtestesítő állásfoglalásra. A különvélemény fenntartásának pontos szabályai vannak, és ezek megsértése súlyosabb esetben összeegyeztethetetlen a párthoz való tartozással. E szabályok pontos betartása mellett viszont lehetőség van a különvélemény fenntartására. Ez azért fontos, mert különben kialakulhat a párttagok egy részének politikai képmutatása. Ezért elítélendő, ha valakit pártszerűtlennek bélyegeznek, mert egy-egy konkrét kérdéssel kapcsolatban őszintén felveti kétélyeit, aggályait. A különvélemény lényege, hogy a párttal szemben mindenki őszinte lehessen, és senki ne kényszerüljön politikai képmutatásra. Amennyiben egy-egy döntéssel kapcsolatban túl sok a fenntartás, a kételkedés, akkor érdemes külön is megkeresni ezek forrását. Ennek megfelelően javítani kell a politikai felvilágosító munkát, súlyosabb esetekben pedig célszerű ismét elemezni a döntés lényegét és hatását.

NÉHÁNY KÖVETKEZTETÉS

A demokratikus centralizmus problematikájával kapcsolatos kérdések tanulmányozása minden pártszerv állandó jellegű kötelessége. Ez a nagyobb feladatok végrehajtásának előkészítésére, a kampányfeladatokra és a viszonylag nyugalmasabb periódusokra is vonatkozik. A párt szervezeti alapelve, a demokratikus centralizmus sohasem kerülhet le a pártszervek munkájának, az elméleti kérdések tanulmányozásának és oktatásának napi-rendjéről.

Ennek biztosítására szükséges az új tapasztalatok, az új jelenségek rendszeres, elmélyült tanulmányozása, beleértve a nemzetközi jellegű tapasztalatokat is. Célszerű lenne kialakítani a rendszeres és széles körű információcserét a demokratikus centralizmus érvényesítésének egy-egy konkrét kérdésében. Együttal hasznos lenne közösen az illetékes pártszervekkel kísérleti jellegű kezdeményezéseknek a rendszerét kialakítani, biztosít

va ezek folyamatos tanulmányozásának a lehetőségét. Ugyancsak törekednünk kell a vita és a publikáció lehetőségeinek bővítésére, ezen belül a könyvkiadás eszközeinek fokozottabb felhasználására.

A pártépítés elméleti kérdéseire általában, a párt fejlődésének általános törvényszerűségeire, a párt szervezeti elveire különösen érvényes, hogy szükség van folyamatos továbbfejlesztésekre, állandó gazdagításukra. Ennek lényege: a kollektív tapasztalatok rendszeres összegyűjtése, széles körű, alapos tanulmányozása, együttes megvitatása és elemzése, kollektív általánosítása. Ezt a célt szolgálják többek között az elméleti konferenciák, a viták és a tanácskozások.

A párt vezető szerepe és a demokratikus centralizmus

A párt vezető szerepét sokféle vonatkozásban lehet tárgyalni, vizsgálni. Megítélésem szerint a szocialista forradalom egész történelmi korszakában — így ma is — a legfontosabb: *a pártnak mint alapvető hatalmi tényezőnek a szerepe*. Hogyan vetődik fel ebben a vonatkozásban a demokratikus centralizmus elve?

Ha a proletárdiktatúrát lenini módon értelmezzük — és nem is tekinthetjük másként —, annak legfontosabb politikai lényege: *a munkásosztály és minden dolgozó szövetsége a munkásosztály vezetése alatt*. A politika alapvető kérdése mindenkor, így ma is az: ki kit vezet, melyik osztály tölti be a társadalom életében a vezető szerepet? Fel tudja-e sorakoztatni maga mögött a munkásosztály a parasztságot, az értelmiséget, a haladás minden hívét? Ez adja a *párt vezető szerepének legfontosabb politikai tartalmát* a szocialista építés időszakában.

A párt vezető szerepének ez a felfogása pártunkban nyilvánvaló, deklarálása számos állásfoglalásban, dokumentumban megtalálható. Ezt tükrözi jelen politikai gyakorlatunk is. Emellett az is nyilvánvaló, hogy a vezető szerep érvényesítése rendkívül bonyolult, ellentmondásokkal telített folyamat, amely szerteágazó elemző, valóságfeltáró, elméleti, politikai, propaganda-, szervező és ellenőrző munkát igényel. Tapasztalatból tudjuk, hogy az alapvető osztály- és rétegviszonyok a szocializmus teljes felépítésének időszakában is csak általános és fő tendenciájukban stabilak. Ezen belül a társadalom különböző csoportjainak mobilitása rendkívül dinamikus. Közvetlenül a saját érdekek talaján mozognak és azon keresztül kapcsolódnak az össz-

társadalmi érdekhez, amely politikai síkon a munkáosztály vezető szerepében jut kifejezésre.

Társadalmi életünk gyakorlata bizonyítja, hogy az alapvető osztályviszonyok is a dialektika törvényei szerint fejlődnek, ahol az egyensúlyi állapot és az egyensúly felbomlása szüntelenül változtatja egymást. Ebben az ellentmondásokkal telített folyamatban valósul meg — mindig magasabb szinten — társadalmunk szocialista egysége, és erősödik a munkáosztály vezetésével fejlődő szocialista nemzeti egység.

A párt csak akkor töltheti be vezető szerepét, ha rendelkezik azzal a készséggel, hogy folyamatosan nyomon kövesse a társadalom objektív viszonyaiban, az osztályok kölcsönös kapcsolatában bekövetkezett változásokat, az ezt tükröző tudati, hangulati elemeket, és időben — a marxista—leninista osztálypolitika alapján — reagál azokra. Fontos itt, hogy a felismerés és a reagálás időben történjen.

A párt e felismerési és reagálási készségében alapvető szerepe van a demokratikus centralizmusnak. Míg a marxista—leninista elmélet az eszmei iránytű, a demokratikus centralizmus az a szervezeti, működési rend, amelyben a jelzések tömegén át felszínre juthatnak a keletkező ellentmondások és szintetizálni lehet azokat.

– Minél hatékonyabb a pártban a demokratizmus (a viták, a véleménynyilvánítás, a döntésekben való részvétel), annál kedvezőbbek a lehetőségek a valóság objektív, sokoldalú feltárására. Pártunk — összetételéből, társadalmi pozíciójából eredően — a társadalom egészét átfogja, minden rétegéhez eljut és felfogja azok jelzéseit. A demokratizmus az a csatorna, ami a jelzéseket közvetíti, egyben az az alapvető módszer is, amely szintetizálja azokat, kiszűri belőle a szubjektív elemeket, melyek a helyzet megítélésénél vagy a döntésnél szubjektivizmushoz vezetnének. A szubjektív elemek spontán jelentkezése ebben a folyamatban elkerülhetetlen. Időnként ezek meglehetősen végleges formákban kerülnek felszínre. Itt tulajdonképpen az ellentmondások bizonyos oldalainak túlhajtásáról van szó, ami időnként a szövetségi politika elvtelen, opportunistá kezelésében, a munkáosztály vezető szerepének lebecsülésében, máskor viszont éppen

ezen a címen bizonyos fajtájú demagógiában, álbaloldali frázisokban nyilvánul meg.

A tapasztalatok egyértelműen bizonyítják, hogy pártunk időben és jó érzékkel reagál a szocialista építés folyamatában felvetődő alapvető kérdésekre. Tulajdonképpen nincs a társadalmi életnek egyetlen olyan lényeges területe sem, amely ne képezte volna vizsgálat tárgyát, ahol ne született volna a fejlődést előrevivő határozat, állásfoglalás. Pártunk jó politikai érzékkel reagált azokra a problémákra, amelyek a mezőgazdaság szocialista fejlődésében keletkeztek, és a munkás-paraszt szövetség nagy politikai ügyét szem előtt tartva oldotta meg azokat. Hasonló bátorsággal nyúlt a gazdaságirányítási rendszer továbbfejlesztéséhez, és végzi szüntelen, folyamatos tökéletesítését, felismerve ennek nagy politikai jelentőségét. Külön figyelmet szentel a munkásosztály helyzetének és vezető szerepe érvényesülésének. Ez szinte állandóan napirenden szereplő alapvető politikai kérdés, amelyet rendszeresen és valamennyi összefüggésében vizsgál.

A szocializmus építésének előrehaladása azt is jelenti, hogy minden téren felgyorsulnak a társadalmi folyamatok, erősödik a társadalmi élet intenzitása is. A tudományos és technikai haladás, a társadalmi fejlődés új vonásai, a különböző sajátos érdekek jelentkezési módja, a szocialista életvitel, viselkedés és gondolkodás — mind olyan jelenségek, amelyben együtt vannak a régi és az új elemei. *Az újnak, az előremutatónak a felszínre hozása, meggyökereztetése, általános társadalmi normaként való elfogadtatása csak abban a társadalmi önvizsgálatban lehetséges, amelynek egyik alapvető eszköze a párton belüli demokratizmus.*

A társadalmi mozgás felerősödése, intenzitásának fokozódása ugyanakkor egyre több spontán elemet hoz felszínre. Minél szélesebb rétegek kapcsolódnak be a politikai mozgalomba, annál fokozottabban feladat az ösztönösség leküzdése, a szocialista tudatosság fejlesztése. Ez egyaránt megköveteli milliók tapasztalatainak felhasználását, elméleti általánosítását a marxizmus—leninizmus, a munkásosztály céljai alapján, s a társadalmi cselekvés programjának meghatározását, a tömegek által való elfogadtatását a társadalmi demokratizmus keretei között.

Amikor a tömegek tapasztalatainak jelentőségéről szólunk, ezen belül külön ki kell emelnünk a munkástömegek tapasztalatainak meghatározó szerepét. A párt vezető szerepének lényegéből következik, hogy kiemelten figyelünk a munkásosztály tapasztalatait közvetítő párttagok jelzéseire. A politika alakulása szempontjából ugyanis nem közömbös, hogy a döntések milyen mértékben tükrözik a munkás párttagok megnyilatkozásait, hiszen létfeltételeiknél fogva ez a társadalmi csoport érzékeli első sorban a szocialista fejlődést előrevivő és akadályozó tényezőket. A döntések csak akkor lehetnek reálisak, az osztályérdekek kifejezői, ha mindenekelőtt a társadalmi helyzetét felmérni tudó, problémaérzékeny, öntudatos, politikus munkáspárttagok akaratát, véleményét tükrözik. Ebből a szempontból tehát különösen fontos a párt szociális összetételének alakulása, az, hogy a munkások — mindenekelőtt a nagyüzemi munkások — megfelelő arányban legyenek a párt soraiban és vezető testületeiben.

A párt vezető szerepével összefüggésben az eddigiekben első sorban a demokratizmust hangsúlyoztam, a valóságfeltárásban, a szintetizálásban, a feladat-meghatározásban betöltött szerepével foglalkoztam. De nyilvánvaló, hogy a politika alakulásának folyamatában *a centralizmus sem szorulhat háttérbe*. Alapvető elv, hogy a demokratizmus a pártban sem lehet öncélú és parttalan, hanem mindig a fő politikai célokat kell szolgálnia, a párt vezető szerepét, akcióképességét kell erősítenie. Ehhez viszont nagyobb tájékozottságra, az átlagosnál szélesebb körű és átfogóbb áttekintésre, az egész mozgalom szempontjainak éles látására és következetes érvényesítésére van szükség. A társadalmi, gazdasági, politikai folyamatoknak ilyen átlátásához a párt vezető szervei rendelkeznek megfelelő feltételekkel, ami a döntéseknél szükségszerűen jobban előtérbe állítja a centralizmust. A sokfajta felfogásból csak úgy lesz egységes álláspont, majd egységes akarat és cselekvés, ha *a demokratizmus a centralizmussal egységben erősödik és fejlődik*. Azt is mondhatnám, hogy *minél erőteljesebb a demokratizmus, a sokszínűség, annál nagyobb szükséglet a centralizmus, amely az osztályérdeket legteljesebben kifejező rendet, összehangoltságot, egységes fellépést teremt ebben a sokféleségben*.

A párt vezető szerepe természetesen magában foglalja a he-

lyes politikai irányvonal megvalósításának szervezését és ellenőrzését is. Ebben az összefüggésben és egységben is jelentkezik a demokratikus centralizmus. A politika gyakorlati megvalósításának elengedhetetlen feltétele a párttagság aktív részvétele a végrehajtás minden fázisában. A centralizmus itt a határozat egységes, fegyelmezett, vita nélküli végrehajtásában jelentkezik, míg a demokratizmus a végrehajtást segítő és gyengítő hatások, nehézségek jelzésében, a széles körű ellenőrzésben jut kifejezésre.

A szocialista építés eredményei hazánkban arról tanúskodnak, hogy a párt politikája alapján véve megvalósul és a párt vezető szerepe ebben a vonatkozásban is érvényesül. Mégis azt kell mondani, hogy a végrehajtás színvonala, szervezettsége még sok tekintetben elmarad az elemző, feladat-meghatározó tevékenységtől. A tapasztalatok azt bizonyítják, hogy az elvi politikai egység nem válik automatikusan cselekvési egységgé. Közbeékelődik számos objektív és szubjektív tényező: a különböző részérdekek, a politikai felkészültség gyengeségei, a helyi adaptálási készség alacsony színvonala és nem utolsósorban a centralizmus érvényesítésének következetlenségei.

A demokratikus centralizmus biztosítja, hogy a párt vezető szerepe egyrészt *vertikálisan*, *szervezeteinek* rendszerén keresztül, másrészt *horizontálisan*, a proletárdiktatúra *intézményrendszerén* keresztül megvalósuljon. Mindkét vonatkozásban a párt vezető szerepe és a demokratikus centralizmus feltételezi a politika megfelelő adaptálását és a határozatok fegyelmezett végrehajtását.

Közismert, hogy a gazdaságirányítási rendszer és az államigazgatás reformjának eredményeként társadalmi életünkben széles körű decentralizálást hajtottunk végre. Ez lehetővé teszi a helyi lehetőségek, erőforrások jobb kiaknázását, jobban teret biztosít a szűkebb sajátos érdekek érvényesülésének, lehetővé teszi a gyorsabb és hatékonyabb ügyintézkést, a cselekvésre érett problémák határozottabb megoldását.

A nagyobb önállóság azonban nem automatikusan válik a szocialista célok szolgálatának eszközévé. Ez a lehetőség csak akkor válik valósággá, ha következetesen érvényt szerzünk *a párt vezető szerepének*. Ellenkező esetben az önállóság révén a szű-

kebb csoportérdekek kerekednek felül, melyek szocialistaellenes törekvéseket szolgálhatnak. A párt vezető szerepe a demokratizmus és a centralizmus erősítését egyidejűleg feltételezi. A demokratizmus erősítésével válik lehetővé, hogy az adott vállalat, intézmény pártszervezete nagyobb önállósággal végezze munkáját, a párttagok nagyobb betekintést és ellenőrzési lehetőséget nyerjenek. A párttagok, vagyis a legöntudatosabb dolgozók aktívabb bevonása a vállalat, intézmény működésébe az ellenőrzésnek azt a demokratizálását jelenti, amely nélkül lehetetlen a szocialista célok és érdekek következetes érvényesítése. Ugyanakkor ennek párosulnia kell a felsőbb szintű pártszervek részéről folyó hatékonyabb ellenőrzéssel, a centralizmus erősítésével is. Ugyanis az általános érdekek helyileg nem mindig ismerhetők fel. Esetenként hiányzik az az áttekintési lehetőség, amely az általános érdekek felismeréséhez szükséges. Emellett bizonyos szubjektív tényezők — a csoport- és egyéni érdekek alapján kialakult hamis tudat — is szerepet játszhatnak abban, hogy az általánosabb érdekek helyi képviselője nem olyan átütő erejű, mint amilyent az irányítás magasabb szintjén működő pártszerv kifejtethet.

A társadalmi életünk intézményrendszerében kialakított nagyobb önállóság kiterjed a *párt belső életére* is. A közbeeső pártszervek és az alapszervezetek ma már sokkal önállóbban, nagyobb hatás- és jogkörrel végzik munkájukat. A pártszerveknek ez a megnövekedett önállósága a demokratizmus fejlesztését eredményezte pártunkban. Ezzel egyidejűleg nagyobb figyelmet fordítottunk a centralizmus erősítésére. Lényegesen emelkedett az irányítás színvonala, javult elvi-politikai tartalma, az irányító pártszervek ellenőrző tevékenysége. Rendszeressé váltak a különböző pártszervezetek és pártszervek *beszámoló*i a politikai élet és a pártmunka egy-egy konkrét területéről. Csak maga a Központi Bizottság Titkársága a X. kongresszus óta 14 megyei pártbizottságot számoltatott be különböző határozatok végrehajtásáról.

A demokratikus centralizmus érvényesítésében és fejlesztésében a Központi Bizottságot és az irányító pártszerveket jól szolgálja az instruktori munka javítása és a területfelelősi rendszer kiépítése. Az instruktorok és a területfelelősök az oda- és visz-

szááramló információ tökéletesítésével, tartalmasabb és időben gyorsabb működtetésével lényegesen javíthatják az irányító szervek munkáját. Hatékonyabbá tehetik az ellenőrzést, a valóságfeltáró jelzéseket, ugyanakkor az irányító szervek állásfoglalásainak és határozatainak egységesebb értelmezését is elősegítik. Természetesen állandóan ügyelnünk kell arra, hogy az instruktori vagy a területfelelősi munka a demokratikus centralizmust erősítse, és óvakodunk attól, hogy bárhol azt *megsértse*. Ennek a veszélye, előfordulási lehetősége nem kizárt, éppen ezért erre is figyelniünk kell.

Ha a demokratikus centralizmusnak a párt vezető szerepével való összefüggésével foglalkozunk, nagyobb figyelmet kell fordítani a különböző állami főhatóságok, elsősorban a minisztériumok pártszervezetei munkájára és az ott dolgozó kommunisták felelősségére. A párt határozatai jórészt az ő politikai tevékenységük, befolyásuk révén válnak általánosan kötelező jogszabályokká, a társadalmi cselekvésnek állami úton biztosított formájává. A demokratikus centralizmus elvének következetes érvényesítése megköveteli, hogy ez a munka zavartalanabb és gyorsabb legyen, a párttagok határozottabban képviseljék a párt politikáját. Ezzel egyidejűleg fokozni kell a Központi Bizottság illetékes osztályainak ellenőrző munkáját a minisztériumi és főhatósági pártbizottságoknál. Segíteni kell őket abban, hogy határozottabban érvényesíthessék a politikai felelősséget a párthatározatok megsértőivel szemben, bátrabban levonhassák a politikai konzekvenciákat ott, ahol nem tudnak annak szellemében dolgozni.

A proletárdiktatúra rendszerében a párt vezető szerepének következetes érvényesítése nem nélkülözheti a szocialista állam központi irányító szerepét. Elfogadhatatlan az a nézet és az a gyakorlat, amely pusztá szemlélője kíván maradni a társadalmi folyamatoknak. Nem lehet nem beavatkozni ott, ahol a szocialista érdeket megsértik, háttérbe szorítják. Hamis értelmezése az önállóságnak az, amely ezen a címen teret enged mindenfajta ösztönösségnek.

A párt vezető szerepe következetes érvényesülését egyes területekén fékezi a pártpolitika általános irányvonalának, a felsőbb szintű pártszervek határozatainak, állásfoglalásainak me-

chanikus átvétele, alacsony színvonalú adaptálása. Természetesen ezzel nemcsak a demokratizmus szenved csorbát, hanem a centralizmus is. A felsőbb szintű szervek határozataiban kifejeződő centrális feladatok nem függetlenek a helyi valóság konkrét viszonyaitól, hiszen a politikai döntés az adott konkrét viszonyok között válik valósággá. Ezért a centralizmus következetes érvényesítésének is fontos feltétele a megfelelő politikai adaptálás, konkretizálás a sajátos viszonyokra.

Kétségtelen haladásnak könyvelhető el, hogy ma már az alapszervezetek egyre gyakrabban foglalkoznak politikai és ideológiai jellegű kérdésekkel, az ezzel kapcsolatos felsőbb szintű párt-határozatokkal, állásfoglalásokkal. E folyamat erősítése és fejlesztése érdekében arra kell ösztönözni, hogy konkrétabb formában foglalkozzanak politikai, ideológiai kérdésekkel. Alapszervezeteknél, de még a közbeeső pártszerveknél sem mondanak semmit az általános felhívások, szólamok. Cselekvési aktivitásra csak ott számíthatunk, ahol a feladatokat, a tennivalókat pontosan és konkrétan, a helyi viszonyokra szabottan jelölik meg; alapszervezeti szinten a pártcsoportokra, az egyes párttagokra vonatkozóan.

Ahhoz, hogy a pártszervezetek ezt az adaptálási munkát eredményesen elvégezhessék, a pártdemokratizmus erősítésével kell támaszkodniuk a párttagok észrevételeire, tapasztalataira. Enélkül lehetetlenség számbavenni mindazokat a körülményeket, amelyek a helyi viszonyokat jellemzik. A párttagok tapasztalatai, észrevételei közvetítik az adott téma szempontjából lényeges jelenségeket, előfordulási formákat, személyi kötődéseket stb.

A cselekvési egység erősítése ma pártunkban az egyik legfontosabb és legaktuálisabb kérdés, a vezető szerep érvényesítésének egyik leglényegesebb feltétele. *Kizárólag* a kommunista öntudatra apellálva ezt sem lehet elérni. A kommunista meggyőződésre eddig is építettünk és azt fejleszteniünk kell a jövőben is, nem utolsósorban a demokratizmus erősítése útján. Ez azonban csak akkor hatásos, ha következetesebben érvényt szerzünk a centralizmusnak is. *Csak a demokratikus centralizmus következetesen alkalmazott egységében állhatunk két lábon ezen a téren is.* Az utóbbi esztendő tapasztalatai sokoldalúan támaszt-

ják alá ezt a következtetést. Azok a gyakorlati problémák, amelyeket a Központi Bizottság 1972. novemberi ülése felvetett a X. kongresszus határozatainak végrehajtásával kapcsolatban, azt is jelezték, hogy helyenként bizonyos igénytelenség, a határozatok liberális kezelése volt tapasztalható. A Központi Bizottság 1972. novemberi állásfoglalása ezért is irányította a figyelmet a demokratikus centralizmus egységének következetesebb alkalmazására.

Pártunk előtt a következő időszakban bonyolult és szerteágazó feladatok állnak. A két kongresszus közötti ciklus utolsó esztendejében vagyunk. A még hátralevő rövid időben a X. kongresszus határozatainak megvalósításához jelentős erőfeszítések szükségesek. Ez minden területen határozott fellépést, cselekvési készséget, a felelősség érvényesítését igényli. A demokratikus centralizmus erősítésével elérhetjük azt az aktivitást és fegyelmet, amelyet ez a szakasz minden párttagtól megkövetel.

Ezzel egyidejűleg ez az esztendő a soron levő XI. pártkongresszus politikai előkészítésének az esztendeje is. Egyidejűleg kell dolgozni a X. kongresszus célkitűzéseinek megvalósításán és az elkövetkező esztendők távlati feladatainak megvitatásán, kimunkálásán. Egyidejűleg kell erősíteni a határozott, fegyelmezett cselekvést és a demokratikus közszellemet az alkotó, termékeny viták számára.

A demokratikus centralizmus — a marxista—leninista pártok fejlődéstörvénye

A marxista—leninista párt nem más, mint a tudományos kommunizmus elmélete és a forradalmi gyakorlat egységének megtestesülése. Fejlődése a társadalom objektív törvényei, az osztályharc követelményeinek megfelelően megy végbe. A pártépítés gyakorlatában sokoldalúan kell támaszkodni a párt fejlődésének objektív törvényeire és törvényszerűségeire.

A tudományos irodalomban a törvény és törvényszerűség fogalma az alapvető, meghatározott feltételek között megismétlődő jelenségek jellemzésére használatos. Lenin úgy fogalmazta meg ezt, hogy „a törvény viszony ... lényegi viszony ... lényege viszonya vagy lényege közötti viszony ...”¹ A szükséges feltételek megléte esetén és azoktól függően a törvény szigorúan meghatározott irányba fejti ki hatását. A törvény jelenségekben realizálódik, amelyek mindig gazdagabbak a törvénynél. A törvény csak egyik oldala, része az egésznek.

A kommunista pártok két formáció — a kapitalista és a szocialista — feltételei közepette működnek, egészen addig, amíg a kommunizmus teljes győzelmet nem arat az egész világon. E helyzet következtében a kommunista párt fejlődésének és tevékenységének törvényei különböző történelmi körülmények által meghatározottak. Egyesek közülük a párt születésével keletkeztek, léteznek és létezni is fognak történelme egész folyamán. Mások rövidebb időtartamúak: a szociális-gazdasági környezet-

¹ *Lenin: Filozófiai füzetek. Lenin: Összes művei. 29. köt. Kossuth Könyvkiadó 1972. 125. old.*

től, a történelmi helyzettől, valamint a társadalom, a párt fejlődési sajátosságaitól függően a fejlődés meghatározott szakaszában hatnak. Ezért e törvények feloszthatók általános és időszakos jellegűekre.

A társadalom fejlődéstörvényeihez képest a párt fejlődéstörvényei speciálisak. Ezeket résztörvényként lehet felfogni, mivel a társadalom élettevékenységének minőségileg meghatározott szférája — a kommunista párt — kereteiben jelennek meg. A párt fejlődésének és működésének törvényei objektív jellegűek, ez azonban nem jelenti azt, hogy hatásuk automatikusan következik be.

A kommunista és munkáspártok Moszkvában tartott 1960. évi tanácskozásáról kiadott nyilatkozat rámutatott: „a marxista—leninista pártok munkásságuk elengedhetetlen törvényének tartják a pártélet lenini normáinak következetes betartását a demokratikus centralizmus elve alapján”². A demokratikus centralizmus tehát a kommunista párt élete és tevékenysége lényeges, szükségszerű, általános, állandó és ismétlődő vonása, más szóval a marxista—leninista párt fejlődéstörvénye. A párt szervezeti felépítésében a demokratikus centralizmus olyan alapvető lényeg, amely nélkül az új típusú párt működése nem lenne lehetséges.

A párttörténeti irodalomban olyan kifejezés is használatos, hogy a demokratikus centralizmus a pártépítés alapelve. A kommunista párt működési törvényei nem mindig és nem teljesen esnek egybe a pártépítés elveivel. Az elv a fogalom formáját ölti magára. A fogalom vonatkozhat a belső lényegre, ezért az olyan elv, amely a belső lényegre vonatkozik és feltárja annak tartalmát, a párt fejlődéstörvényét is kifejezheti.

A demokratikus centralizmus a kommunista pártok tevékenységének és építésének vezérelve. Ezt a fogalmat az ítéletek rendszereként fejezve ki — amelyek feltárják a párton belüli élet jelenségei közötti kapcsolatokat —, olyan oldalait és vonásait kell megemlíteni, mint az összes vezető pártszerv választhatósága alulról felfelé, a pártszervek időszakos beszámolási köte-

² A békéért, a nemzeti függetlenségért, a demokráciáért, a szocializmusért. Kossuth Könyvkiadó 1961. 73. old.

lezettsége, a kisebbség alárendelése a többség akaratának, a felső szintű szervek határozatainak feltétel nélkül kötelező jellege az alsóbb szintűek számára. Az elv ítéletekben megfogalmazva mint a párt fejlődési törvénye jelenik meg, amelyben feltárul a fogalom tartalma.

LENIN TANÍTÁSA A DEMOKRATIKUS CENTRALIZMUSRÓL

A demokratikus centralizmus teljes koncepciójának elméleti kidolgozása Lenin érdeme. Ő volt, aki elsőként kutatta ezen elv szociális-gazdasági és filozófiai alapjait, s sokoldalúan megindokolta következtetését a demokratikus centralizmus alapvető szerepéről a pártépítésben.

Lenin abból indult ki, hogy az új típusú párt jellege a proletariátus történelmi küldetéséből ered. Csak a tudományos kommunizmus elméletének szilárd alapjára épülő, a burzsoáziával s annak hatalmával, valamint az opportunistákkal forradalmi módon szemben álló és a munkásosztály alapvető érdekeit kifejező párt vezetheti a kizsákmányolás megsemmisítéséért és a proletariátus diktatúrájának megteremtéséért folyó harcot.

Lenin rámutatott, hogy a munkásosztály helyzete — a műszakilag magasan fejlett termelés feltételei között — meghatározott tulajdonságokat fejleszt ki bennük: a fegyelmezettséget, a szervezettséget, a képességet a résznek az egész alá, a kisebbségnek a többség alá történő rendelésére, az egész tevékenység központosított vezetésének ismeretét és elfogadását. A demokratikus centralizmus e kritérium egységét tükrözi. Ennek forrásai a nagyüzemi gépi termelés jellegében keresendők, s közvetlenül azzal az osztállyal vannak kapcsolatban, mely ezt a termelőapparatust működteti. „Éppen a gyár... — írta Lenin — a kapitalista kooperációnak az a legmagasabb formája, amely a proletariátust egyesítette, fegyelmezte, megtanította a szervezkedésre, valamennyi többi dolgozó és kizsákmányolt népréteg élére állította.”³

³ Lenin: Egy lépés előre, két lépés hátra. *Lenin: Összes művei.* 8. köt. Kossuth Könyvkiadó 1965. 366. old.

Lenin megállapította, hogy amíg a proletariátus a gyár „iskolájának” köszönhetően könnyen sajátítja el a fegyelmet és a szervezettséget, addig ez elfogadhatatlan a burzsoá értelmiség számára, mely emiatt szervezeti kérdésekben az opportunizmus hordozója. A pártszervezetben szörnyű gyárat lát, azt pedig, hogy a részt alárendelik az egésznek, a kisebbséget a többségnek, jobbagyságnak tekintik. A központ vezetése alatt végbemenő munkamegosztás tragikomikus jajszóra fakasztja, mert csak azt látja benne, hogy az emberek kis „kerekekké és csavarokká” változnak.

A demokratizmus és centralizmus az egységes egész két elválaszthatatlan oldalát alkotják. Ahogy lehetetlen az egyik oldal önálló működése, elszakítva a másiktól, ugyanúgy értelmetlen lenne az egyik oldalnak a másiktól elszakított avagy a másik rovására történő fejlesztése.

A demokratikus centralizmus elve meghatározza az egységes és általános pártpolitikai irányvonal *kidolgozásának* folyamatát, s az összes szervezet tevékenységét annak megvalósítása során. A demokratizmus tükröződik abban az eljárási folyamatban, melynek során valamennyi párttag és pártszervezet javaslatait, elgondolásait hasznosítják a politikai irányvonal kidolgozásához. A centralizmus pedig abban nyilvánul meg a pártpolitika kidolgozása során, hogy a párt vezető szervei, elvégezve az elhangzott vélemények általánosítását, osztályozását, kiválogatását, kialakítják az egységes állásfoglalást, ami tükrözi az egész párt véleményét és kötelező erejű a párt összes szervezete és minden egyes kommunista számára. „Az illetékes szervek határozata *után valamennyien*, valamennyi párttag, *egy emberként cselekszünk.*”⁴

Az egységes politikai vonal *megvalósítása* során a centralizmus abban nyilvánul meg, hogy a központ megadja az egységes irányvonalat, közli az összes szervezet számára az egységes irányt. A demokrácia pedig az eszközök, módszerek, munkaformák sokaságában jelenik meg, melyeket a párt minden lánc-

⁴ Lenin: A kadetokkal kacérkodó szociáldemokraták elleni harc és a pártfegyelm. Lenin Összes művei. 14. köt. Kossuth Könyvkiadó 1967. 123. old.

szeme felhasznál, alkalmazva az egységes politikai irányvonalat a helyi feltételek különbözősége és sajátosságai közepette. Lenin rávilágított, hogy a valóban demokratikus értelemben vett centralizmus feltételezi a helyi kezdeményezés, a helyi újtó szellem teljes és akadálytalan fejlődésének lehetőségét. A gyökeres, alapvető, lényegi vonatkozásokban az egység nem szenved csorbát, hanem érvényesül — írta Lenin — a haladás útjainak, módjainak és eszközeinek sokfélesége által.⁵

A demokratikus centralizmus elvének kimunkálása elősegítette a sajátosan csak a lenini típusú pártra jellemző vezetési módszerek kialakítását. A pártvezetés legfőbb elve a személyes felelősséggel egybekapcsolt kollektivitás. A kollektív jelleg a párttagság széles tömegeinek szervezetük ügyeinek irányításába történő bevonását, a központi szervek beszámolási kötelezettségét, választhatóságot, leválthatóságot, a választott szervek rendszeres megújítását is jelenti.

A demokratikus centralizmusról szóló lenini tanítás nagyszeműen jutott érvényre Oroszország forradalmi mozgalmának gyakorlatában. A nemzetközi munkásmozgalom történetében először itt jött létre egy olyan új típusú párt, mely egységbe foglalta a forradalmi elméletet és a forradalmi gyakorlatot. A revizionisták, az opportunisták ellen folytatott nehéz és súlyos harcban a bolsevik párt megőrizte a pártszerűség tudományos elveit.

Az antikommunisták és opportunisták elferdítik a demokratikus centralizmusról szóló lenini tanítást, a demokratizmus és centralizmus összeférhetetlenségét hangoztatják. A jobboldali opportunisták abszolutizálják a demokráciát, tagadva a centralizált szervezet szükségességét. A demokráciát a csoportok szabadságában látják, ami a pártfegyelem megsértéséhez, s végső fokon a párt vezető szerepének tagadásához vezet. A „baloldaliak” viszont a centralizmust abszolutizálják, s elvetik a párton belüli demokráciát.

A történelmi tapasztalatok azt mutatják, hogy azoktól a feltételektől függően, melyek között a kommunista párt működik,

⁵ Lásd Lenin „A szovjethatalom soron levő feladatai” c. cikk fogalmazványa. Lenin: Összes művei. 36. köt. Kossuth Könyvkiadó 1972. 141. old.

változhatnak a demokrácia és a centralizmus intézményes formái. A párt azonban mindig védelmezi a demokrácia és a centralizmus egységét, megbonthatatlanságát. Lehetetlen káros következmények nélkül fejleszteni csak a centralizmust a demokrácia kárára és viszont. A demokrácia megsértése bürokratikus centralizmushoz, a centralizmusról való lemondás pedig anarchiához vezet.

A DEMOKRATIKUS CENTRALIZMUS TOVÁBBI ERŐSÍTÉSE A FEJLETT SZOCIALISTA TÁRSADALOMBAN

A fejlett szocialista társadalomban tovább növekszik a párt tevékenységének és szervezettségének szükségessége. Ennek alapja továbbra is a demokratikus centralizmus, sőt, ez az elv a társadalom egész politikai rendszerének, a dolgozók tömegszervezeteinek, az ösztnépi államnak, a szocialista gazdaság szervezeteinek és irányításának mindent felölelő elvévé válik. A munkásosztály vezető szerepe az új társadalom építése során továbbra is érvényesül. A kommunista párt, a dolgozó nép élcsapata természeténél fogva a munkásosztály pártja marad. Következésképpen olyan feltételek között is, amikor létrejött a nép szociális, eszmei, politikai egysége, a demokratikus centralizmus elve változatlanul tükrözi és megtestesíti a párt munkásjellegét.

A Szovjetunió Kommunista Pártja XXIV. kongresszusa hangsúlyozta, hogy a párton belüli fejlődés a lenini szervezeti elvekkel szigorú összhangban megy végbe. Jelenleg jobban, mint bármikor, a párt következetesen betartja a demokratikus centralizmus elvét, biztosítja a párton belüli demokrácia és a centralizált vezetés harmonikus egységét.

A centralizmus erősítése nélkül lehetetlen fejleszteni a párton belüli demokráciát, ami pedig előmozdítója a párt előtt álló feladatok sikeres megvalósításának, a kommunisták alkotó aktivitása szüntelen megújulásának, összeforrottságuk erősödésének. Tökéletesítve a párt belüli demokráciát, a párt nem szavakkal, hanem tettekben biztosítja a kollektív vezetést, elérve ezzel a kommunisták aktív és öntudatos részvételét a politikai vonal megvitatásában, kidolgozásában és megvalósításában. A megoldásra váró feladatok valóban demokratikus alapon történő kol-

lektív megvitatása és eldöntése tekintetében a Központi Bizottság példával szolgál pártunk minden láncszemének.

Megfigyelhető a demokratikus alapelvek továbbfejlesztése a vezetés olyan kollektív szerveinek tevékenységében, mint a helyi pártbizottságok, pártplénumok, alapszervezetek vezető testületei. Egyre teljesebben valósul meg az az elv, hogy a pártszerveknek, a végrehajtó szerveknek be kell számolniuk a párttagság előtt. Állandóan tökéletesedik a párton belüli információs rendszer. Ennek eredményeként javul a kommunisták tájékozottsága, a pártszervek pedig szervezői és ideológiai munkájukban jobban figyelembe tudják venni a kommunisták, és a párton kívüliek véleményét.

A párt mindig harcolt a demokráciához való formális viszony ellen. Megítélésünk szerint a demokrácia fejlettségének színvonala nem mérhető a gyűlések, ülésezések és tanácskozások mennyiségével, az azokon elhangzott beszédek számával. Számunkra mindenekelőtt a demokrácia tartalmának elmélyülése, a pártvezetés elveinek és a pártélet lenini normáinak következetes érvényesítése a fontos. Ezzel kapcsolatban a párt rendkívül nagy jelentőséget tulajdonít a kritikának és önkritikának: a pártszervezetek sokat tesznek további fejlődéséért, hatékonysága növeléséért. A pártbizottságok plénumain és a kommunisták gyűlésein az elvégzett tevékenységet kritikai elemzésnek vetik alá. Meghatározott rendszere fejlődött ki a kritikai megjegyzések hasznosítására irányuló munkának.

A demokratikus centralizmus törvénye szükségessé teszi mind a párt szervezeti struktúrájának, mind a párton belüli viszonyok egész rendszerének fejlesztését. Az utóbbi években a párt sokat tett a helyi pártszervezetek tevékenységének tökéletesítéséért. Csak a Szovjetunió Kommunista Pártja XXIV. kongresszusa óta a Központi Bizottságnak több mint húsz olyan határozata született, amelyek általánosították egy sor városi, területi, körzeti, köztársasági bizottság munkáját. Ezekben a dokumentumokban konkretizálódik a pártkongresszus állásfoglalása a helyi pártszervezetek munkájának tökéletesítéséről, jogkörük bővítéséről, szerepük és felelősségük fokozásáról.

A pártalapszervezeteknek kivételesen nagy lehetőségük van hatást gyakorolni a munkahelyi kollektívák életére és tevékeny-

ségére. Évről évre növekszik számuk. tökéletesedik szerkezetük. Jelenleg a Szovjetunió Kommunista Pártjában majdnem 380 000 alapszervezet, 373 000 gyáregységi szervezet és 480 000 pártcsoport működik. Gyakorlatilag minden dolgozó kollektívában tevékenykedik pártszervezet. Tevékenységüket nagy figyelemmel kísérik a helyi pártszervek és a Központi Bizottság is. A Szovjetunió Kommunista Pártjának Központi Bizottsága a legutóbbi kongresszus óta igen sok pártszervezet munkáját vizsgálta meg. Az ennek alapján elfogadott határozatok maguk is jelentős hatást gyakorolnak a kollektívákban folyó szervező és politikai munkára.

A vezetés formáinak és módszereinek tökéletesítésével pártunk állandóan gazdagítja a szervező munka lenini alapelveit. Ebben az értelemben elvi jelentőségű a Szovjetunió Kommunista Pártja XXIV. kongresszusának határozata, amely gyakorlatilag az összes pártalapszervezetnek jogot ad a gazdasági, illetve hivatali vezetés tevékenységének ellenőrzésére. Ez jelentősen erősíti politikai szervező munkájuk hatását. Ez a döntés egyúttal tanúskodik a párton belüli demokrácia további fejlődéséről is. Emellett az ellenőrzési jog a kommunisták társadalmi aktivitása fejlesztésének fontos eszköze.

A Szovjetunió Kommunista Pártjának tapasztalatai meggyőzően bizonyítják, hogy a párt csak a demokratikus centralizmus követelményeinek a mindennapos gyakorlatban történő következetes alkalmazása esetén fejlődhet egészségesen. A pártépítés tapasztalata mutatja, hogy a Szovjetunió Kommunista Pártja XXIII. és XXIV. kongresszusa irányvonalának megvalósítása a centralizmus és a demokrácia harmonikus egybekapcsolása alapján megy végbe. Növelve a pártszervezetek, a kommunisták szerepét és felelősségét, erősítve a fegyelmet, a párt és nép előtti elkötelezettséget, a forradalmárok lenini szervezetében ezzel együtt szélesedtek a párttagság és a helyi szervek jogai, növekedett önállóságuk és kezdeményezőkézségük.

A demokratikus centralizmus — a marxista—leninista párt fejlődéstörvénye — követelményeinek folyamatos megvalósítása az alapja a Szovjetunió Kommunista Pártja további erősödésének, s szükségszerű tényezője a kommunista építésben betöltött vezető szerepe fokozódásának.

A döntéshozatal és a végrehajtás a demokratikus centralizmus nézőpontjából

A demokratikus centralizmus a pártnak mind felépítését, mind működését átható *szervezeti* és *működési* alapelv. Jelentősége a párt életében kiemelkedő, mégsem cél-, hanem eszközjellegű. Alapvető értelme abban van, hogy a szervezeti és a működési feltételek oldaláról teszi a pártot alkalmassá szerepének hatékony betöltésére. Olyan szervezeti felépítést, belső rendet, olyan döntéshozatali és végrehajtási rendszert teremt, melyek biztosítják a párt döntéseinek demokratikus kialakítását és következetes megvalósítását.

Nyilvánvalóan lényeges és szoros összefüggés van a demokratikus centralizmus, valamint a párthatározatok meghozatala és végrehajtása között. Valamennyiünk által ismert, hogy a demokratikus centralizmus lenini-elve magában foglalja a kérdések eldöntésének módját, nevezetesen azt, hogy a pártban a kérdéseket nem egyes személyek, hanem a választott vezető testületek kollektívan, illetve a taggyűlések döntenek el. Tartalmazza ez az elv a döntés előtti érdemi vita lehetőségét, de biztosítja a párt hatékony működőképességét is a vita utáni *többségi szavazással* — *mint döntési móddal*; s a kisebbségnek az ilyen módon hozott döntések *végrehajtásában való részvételi kötelezettségével* — *mint cselekvési móddal*. Tartalmazza több más igen lényeges elv között azt is, hogy a felsőbb szintű szervek határozatai az alsóbb szintű szervekre kötelezőek.

A demokratikus centralizmus érvényesítése tehát szorosan kapcsolódik a párthatározatok meghozatalához és megvalósításához. Ezért határozathozatali és végrehajtási munkánk tükrözi

a demokratikus centralizmus érvényesülésének színvonalát is. Mindez indokolttá teszi, hogy a demokratikus centralizmus érvényesülését a határozatok hozatalával és végrehajtásukkal összefüggésben rendszeresen külön is vizsgáljuk.

TUDOMÁNYOSSÁG ÉS DEMOKRATIZMUS

A demokratikus centralizmus értelmezésében eltérő felfogások, és esetenként még ennek az elvnek a megkérdőjelezése is tapasztalható. Ennek egyik megnyilvánulása éppen a döntéshozattal, annak tudományos jellegével kapcsolatos.

Vannak, akik a tudománynak a párt tevékenységében is egyre fokozódó szerepét torzul állítják be, s a társadalom vezetésének lenini elvei, köztük a demokratikus centralizmus elleni támadásra használják fel. A tudomány védelmezésének és a pártmunka korszerűsítésének jelszavával lépve fel, így érvelnek: a demokratikus centralizmus helyes elv volt a maga korában, Lenin életében, az illegalitás és a polgárháború viszonyai között, amikor szükség volt a párt szilárd fegyelmére és centralizált vezetésére. Azóta azonban a feltételek gyökeresen megváltoztak. A kibontakozó tudományos-műszaki forradalom korában túlhaladottá és használhatatlanná, a követelményekkel összeegyeztethetetlené válik a demokratikus centralizmus elve. A tudományosság követelményeinek erősödése a vezetésben olyan különleges, magas fokú szakmai és tudományos felkészültséget igényel, ami a vezetésben alkalmazott demokratikus módszerekkel egyre kevésbé egyeztethető össze. Különösen alkalmazhatatlanná válik a választás alapján létrehozott szervek útján történő vezetés, a kérdések szavazással való eldöntése, mert ez nincs összhangban a tudományosság követelményeivel.

Úgy vélem, nem nehéz felismerni, hogy ez a felfogás a burzsoá elitelmélet egyik válfaja, melyet olykor a demokratikus centralizmus elleni támadásra is felhasználnak. Ez a nézet teljesen elfogadhatatlan. Önkényesen és megengedhetetlenül úgy állítja be, mintha a demokratikus centralizmus elve eleve szemben állna a tudományosság követelményeivel, megnehezítené, sőt lehetetlenné tenné annak érvényesülését. Holott ennek ép-

pen a fordítottja igaz. A demokratikus centralizmusnak mint szervezeti, működési — és ha úgy tetszik —, vezetési alapelvnek a kimunkálása önmagában véve is magas fokú tudományos teljesítmény. A társadalom vezetésének, mindenekelőtt pedig a párt természetének, funkcióinak, belső viszonyainak mélyreható tudományos elemzése alapján kimunkált olyan alapelv ez, melyet a társadalmi, politikai gyakorlat sokszorosan igazolt és ma is nap mint nap megerősít. Olyan alapelv, mely nemcsak a párt magas fokú harckészségét hivatott biztosítani, de *a legkedvezőbb feltételeket teremti meg ahhoz, hogy döntéseinkben egyaránt érvényesüljön a demokratizmus és a tudományosság.* Biztosítja, hogy a döntések előkészítése során a társadalmi fejlődés tudományos elméletének segítségével elemezzük a felvetődő konkrét kérdéseket, felhasználva ebben az elemző munkában a többi tudományág eredményeit, alkalmazva a tudományos vizsgálat legkülönbözőbb módszereit és eszközeit.

Abból indulunk ki, hogy *a munkáosztálynak és pártjának mindig és minden körülmények között alapvető érdeke, hogy a valóságot a legmélyebben, a legszigorúbb tudományos objektivitással tárja fel.* Ennek megfelelően az egyes konkrét kérdések eldöntése előtt a valóság legmélyebb, legtudományosabb megismerésére, s ezt hasznosítva osztályalapokon, a munkáosztály pozícióinak talaján álló politikai döntések meghozatalára törekszik. Tapasztalataink egyértelműen igazolják is, hogy a demokratikus centralizmus optimális feltételeket biztosít e törekvés valóra váltásához, vagyis a döntések tudományos megalapozásához is. Biztosítja a felvetődő kérdések tudományos megközelítését, csökkenti a szubjektivizmus veszélyét a döntésekben, s egyúttal lehetővé teszi a párttagság és a párton kívüli dolgozók bevonását a döntések előkészítésébe.

A gyakorlat meggyőzően igazolja, hogy pártunk politikai döntéseinek meghozatalában a demokratikus centralizmus messzemenően és hatékonyan érvényesül. Ezen a talajon a párt az elmúlt években nagy figyelmet fordított arra, hogy vezető, irányító tevékenységének tudományos jellegét, mindenekelőtt politikájának, döntéseinek tudományos megalapozottságát fejlessze. Jól jellemzi és összegezi e téren folytatott gyakorlatunkat a Központi Bizottság X. kongresszuson elhangzott beszámolója:

„A Központi Bizottság és a párt más irányító szervei, amikor csak lehetséges, már a kérdések vizsgálatába, a megoldások módzatainak kidolgozásába bevonják a társadalmi szervezeteket, a vizsgált kérdések legjobb ismerőit, az állami, gazdasági, kulturális szervek embereit, tudósokat, szakembereket, a közvetlenül érdekelt dolgozók széles körét. Az így előkészített döntések tudományosan megalapozottabbak, számításba veszik országunk adottságait és viszonyait, az emberek véleményét.”¹

Pártunk egész vezetési tevékenysége során, így határozatai előkészítésénél is abból a felismerésből indul ki, hogy „a szocializmus és a tudomány egymásra utaltak”, hogy korunkban megnövekedett a tudományok, ezen belül a társadalomtudományok szerepe, hogy fontos társadalmi-politikai érdekek fűződnek a tudományos eredmények gyakorlati felhasználásához.

Ha a demokratikus centralizmus alapján álló döntési gyakorlatunk és a tudomány viszonyát vizsgáljuk, alapvető jellemző az, hogy pártunk szüntelenül fejleszti döntéseinek tudományos megalapozottságát. Igényli — mint ezt a X. kongresszuson, vagy például a tudománypolitikai irányelveiben is megtette — a tudomány intenzív közreműködését a társadalmi fejlődés során felmerülő problémák marxista megoldásában. Ha ezen a téren előfordultak problémák, ezek nem a demokratikus centralizmus „korlátaiból” származnak, hanem inkább abból, hogy a tudomány képviselői nem mindig tudtak megfelelni ezeknek az igényeknek.

A döntésre érett kérdések tudományos elemzésével, a tudomány szerepével a döntésekben nem ellentétes, sőt kifejezetten szükséges a demokratizmus hatékony érvényesülése a döntések előkészítésében. A megoldásra váró kérdések széles körű vitája a döntés előtt, a párttagság, a dolgozók véleményének, javaslatainak felszínre kerülése, ütköztetése nemcsak demokratikus módszer, nemcsak azt segíti elő, hogy a hozandó döntésekbe mind hatékonyabban kapcsolódjanak be a társadalom mind szélesebb rétegei, de a döntések tudományos megalapozásához is hozzájárul.

¹ A Magyar Szocialista Munkáspárt X. kongresszusának jegyzőkönyve. 108. old.

Pártunk következetesen törekszik arra, hogy a tudományos-sággal együtt fejlessze döntési gyakorlatának demokratizmusát is. Pártunk X. kongresszusán a Központi Bizottság beszámolójában Kádár János elvtárs így szólt erről: „Gyakorlatunkban a döntések demokratikus előkészítését, a kérdések sokoldalú és szabad megvitatását, a különböző vélemények meghallgatását és figyelembevételét szorgalmazzuk, éppen úgy, mint a meghozott határozatok egységes, kötelező és pontos végrehajtását.”²

A Magyar Szocialista Munkáspárt gyakorlatának jellemzője, hogy a döntés előtt — a kérdések természetétől függően — differenciáltan bevonja az előkészítésbe a párttagság egészét vagy meghatározott körét. Így például kongresszusaink előtt a párt fő politikai vonalának megvitatásában, kialakításában az egész párttagság részt vesz. Rendszeressé vált, hogy vezető pártszervek nagy fontosságú döntéseik előkészítésébe bevonják az alsóbb szintű pártszerveket, véleményt, javaslatot kérnek tőlük, a döntés előtt tanácskozásokat folytatnak az előterjesztésekről. Így például a Politikai Bizottságnak az alapszervezeti munkáról szóló határozata előkészítése során — többek között — több száz alapszervezeti vezetőség és titkár véleményét, javaslatát használták fel.

Pártunk vezető szerepét az egypártrendszer viszonyai között valósítja meg. Ezt figyelembe veszi döntési gyakorlatában is. Mindenekelőtt abban, hogy a döntések előkészítésébe még erőteljesebben vonja be a tömegszervezeteket, az állami és a társadalmi szerveket.

Ennek a felfogásnak felel meg az az általános gyakorlat, hogy e szervek tevékenységi körét érintő kérdések eldöntése előtt kikérik véleményüket, s azt a döntés során messzemenően figyelembe veszik, sőt nemegyszer e szervek közvetlenül is részt vesznek az előterjesztések, javaslatok kimunkálásában. Az utóbbi években mind szélesebb körűvé vált az a gyakorlat, hogy a tömegszervezetek és az állami szervek kommunista vezetői maguk is terjesztenek elő napirendeket a választott pártszervek ülésein.

Pártunk gyakorlata szemléletesen bizonyítja annak a nézet-

² Ugyanott, 101. old.

nek a tarthatatlanságát, amely a demokratikus centralizmust és érvényesülését is leegyszerűsítve fogja fel. Vannak, akik ezt a kérdést úgy értelmezik, hogy a döntéshozatalban a demokratizmus jut kifejezésre, a végrehajtási kötelezettségben pedig a centralizmus. Ez természetesen nem így van. A demokratikus centralizmus *áthatja egész döntéshozatali és végrehajtási gyakorlatunkat*, s egyes elemei nem egymástól elszakítva, hanem együttesen jelennek meg. A végrehajtási folyamatban ugyanúgy jelen vannak a demokratikus elemek, mint ahogy döntéshozatali gyakorlatunkban a centrális vonások is érvényesülnek.

Jól fejezi ki ezt például az az általánossá vált módszer is, hogy a felsőbb szintű szervek kötelezően előírják az alsóbb szintű szervek számára meghatározott napirendek megtárgyalását. Ez igen alkalmas módszer arra, hogy adott feladatok megoldására a demokratikus centralizmus követelményeinek megfelelően országosan vagy területileg koncentráljuk a pártszervek erőfeszítéseit. Ez a gyakorlat bevált, s a kötelező napirendek számának meghatározásában ma már csak ritkán fordulnak elő túlzások.

Pártunk az elmúlt években nagy figyelmet fordított döntési rendszerünk tökéletesítésére. Ennek során külön is kiemelkedik a döntések egyik fajtájának, a párton belüli választások gyakorlatának fejlesztése. Az alapszervezeti választásoknál a jelölő bizottságok egy hónappal korábban történő létrehozása, s az, hogy a titkárt nem a vezetőség, hanem a tagság közvetlenül választja, jelentős és a gyakorlat által igazolt továbbfejlesztése választási rendszerünknek.

Ha nagyobb távot áttekintve értékeljük pártunk döntési gyakorlatát, világosan kirajzolódik néhány jellegzetes vonás.

1. Döntési rendszerünk nem statikus, hanem társadalmi fejlődésünkkel összhangban dinamikus változásokon megy keresztül.

2. A fejlődés alaptendenciája a közép- és alsóbb szintű pártszervek súlyának növekedése döntési rendszerünkben. Önállóságuk növekedésével együtt a döntési jogkörök olyan mozgása megy végbe, melynek következtében nő a közép- és alsó szintű pártszervek döntési hatáskörébe kerülő kérdések köre.

3. A demokratikus centralizmussal együtt s vele összhangban jelentősen fejlődött a döntések előkészítésének és meghozatalá-

nak színvonala. Döntéshozatali tevékenységünkben hatékonyabban érvényesül a demokratikus centralizmus, s szélesebb körben kerülnek felhasználásra, alkalmazásra a tudományos eredmények és módszerek.

A KÖZÉP- ÉS ALSÓ SZINTŰ PÁRTSZERVEK HELYE DÖNTÉSI RENDSZERÜNKBEN

Pártunk X. kongresszusa nagy figyelmet fordított a közép- és alsóbb szintű pártszervek munkájára. Világosan megfogalmazta, hogy a párt vezető szerepét csak a párt egésze, a pártszervek rendszere tudja hatékonyan érvényesíteni, s ha a párt egyes láncszemei nem kellő hatékonysággal dolgoznak, a párt vezető szerepe kevésbé érvényesül. Nyomatékosan hangsúlyozta a rendszerszemléletű felfogást a Központi Bizottság beszámolója, amikor kiemelte: „A párt politikájának megfelelő érvényesítését csak az biztosíthatja, ha a Központi Bizottság, a párt középfokú irányító szervei és a párt alapszervezetei, a feladatok azonos értelmezése alapján, a legnagyobb összehangoltsággal, egyidejűleg és ugyanazért dolgoznak.”³

A demokratikus centralizmus olyan szervezeti és működési alapelv, amely a legmegfelelőbb feltételeket teremti meg a különböző szintű pártszervek célirányos tevékenységéhez. Segítségével az egész párt tevékenységét meghatározott kérdésekre tudjuk összpontosítani. Ugyanakkor biztosítja a területi és a helyi pártszervek önállóságának kibontakozását is.

Ennek kapcsán szólni kell arról is, hogy vannak, akik a közép- és alsó szintű pártszervek szerepét helytelenül fogják fel. Van, akik azt állítják, hogy a demokratikus centralizmus akadálya a helyi és területi pártszervek önállóságának, elsorvasztja azt. Az is előfordul, hogy a felsőbb szintű szervek ellenőrző munkáját úgy értékelik, hogy az sérti az alsóbb szintű szervek önállóságát. Mások e pártszerveket végrehajtó jellegű pártszerveknek minősítik, mondván, hogy csupán a központi szervek határozatainak végrehajtása a feladatuk.

³ Ugyanott, 103. old.

Úgy vélem, ezekkel a nézetekkel nem lehet egyetérteni. A közép- és alsó szintű pártszervek alapvető feladata valóban a párt politikájának végrehajtása. De a végrehajtást nem szabad vulgárisan értelmezni, leegyszerűsíteni, s különösen nem szabad a helyi, területi döntéshozatali tevékenységgel szembeállítani. A kérdés nem úgy vetődik fel, hogy ezek a szervek vagy végrehajtó, vagy döntéshozó szervek. A területi és a helyi pártszervek és pártszervezetek területük felelős politikai irányítói, s felelősséget viselnek a párt politikájának helyi megvalósulásáért. A *megvalósítás* azonban nem valamiféle szimplifikált szervező-végrehajtó munka, hanem magas színvonalú *alkotó tevékenység, önálló politikai munka, mely a helyi döntések sorozatát is igényli.* A legkisebb alapszervezetben is felvetődnek kérdések, melyeket a párt politikája alapján helyileg kell eldönteni. Hasonlóképpen, de nagyobb mennyiségben az üzemi és a területi pártbizottságok tevékenységében is. Ezekben a kérdésekben helyettük a felsőbb szintű szerv nem dönthet. Ez a felfogás felel meg szervezeti szabályzatunknak is, mely a demokratikus centralizmus elvének megfelelően rögzíti: „A pártszervezetek önállóan döntenek helyi kérdésekben, határozataik azonban nem lehetnek ellentétesek a felsőbb pártszervek határozataival, a párt politikájával.”⁴

Hasonlóképpen helytelen az a nézet, mely szerint a demokratikus centralizmus elsorvasztja az alsóbb szintű szervek önállóságát. Pártunk gyakorlata meggyőzően cáfolja ezt a felfogást, hiszen tények sora mutatja céltudatos törekvését az alsóbb szintű szervek önállóságának fejlesztésére. Jól szemlélteti ezt például az alapszervezetek véleményezési jogkörének kialakítása; hatáskörük növelésének olyan tényei, mint például az, hogy a hivatali pártszervezetek számára is megadta a területükön folyó munka átfogó ellenőrzésének, a hivatali vezetők beszámoltatásának jogát. De erről tanúskodik a káderhatáskörök s más döntési jogkörök decentralizálása is.

⁴ Ugyanott, 509. old.

A DEMOKRATIKUS CENTRALIZMUS ÉRVÉNYESÜLÉSE A HATÁROZATOK VÉGREHAJTÁSA SORÁN

A demokratikus centralizmus érvényesítésében arra kell törekedni, hogy az *teljes egészében* érvényesüljön. Egyes elemei — egymást erősítve — csak így hatnak igazán. Lehetséges, hogy egyik vagy másik oldalát a fejlődés követelményeinek megfelelően adott időszakban kiemeljük, előtérbe állítjuk, de egyes részeit az egészből kiszakítani nem szabad. Ezért hiba lenne, ha a demokratikus centralizmus érvényesülését csak a határozatok előkészítése és meghozatala során tartanánk fontosnak. Legalább annyira lényeges, hogy biztosítsuk következetes érvényesülését a határozatok végrehajtása során is. A demokratikus centralizmus elve konkrétan is szabályozza a hozott határozatokhoz való viszonyt, nem ismerve el esetleges egyet nem értés esetén a kisebbség vagy az egyén számára a passzív visszahúzódság, a kívülről szemlélődés jogát. Alapvető követelménynek tekinti, hogy a felsőbb szintű szervek döntései kötelezőek az alsóbb szintűekre és a párttagságra, s a döntéseket az a párttag is köteles végrehajtani, aki azokkal nem ért egyet. Különvéleményét természetesen fenntarthatja, s azt a felsőbb szintű szerv tudomására hozhatja, de a végrehajtás kötelezettsége alól ez nem mentesíti. A demokratikus centralizmus elvének érvényesülése ily módon biztosítja a párt cselekvőképességét, politikájának, határozatainak megvalósulását.

Pártunk nagy figyelmet fordít arra, hogy tevékenységében megfelelő helyet kapjon a határozatok végrehajtására és annak ellenőrzésére irányuló munka. Felismerte, hogy a határozathozatali, végrehajtási és ellenőrzési tevékenység között összhangnak és helyes aránynak kell lennie. Ha a köztük levő egyensúly eltolódik, a párt egész tevékenységében zavarok keletkezhetnek. Ilyen veszélyt tárt fel pártunk X. kongresszusa, amikor rávilágított arra, hogy a párt felső, közép- és alsó szintű szerveinek tevékenységében nem állt arányban a döntés-előkészítő, a végrehajtó és az ellenőrző tevékenység. Az elemző, döntés-előkészítő tevékenység felduzzadt, s a szükségesnél kevesebb figyelem jutott a határozatok végrehajtásának megszervezésére és ellenőrzésére. Ezért a kongresszus egyik alapvető útmutatása a

pártmunka gyakorlata számára a határozatok végrehajtásának és a végrehajtás ellenőrzésének előtérbe állítása volt.

Tapasztalatok szerint a pártszervek és pártszervezetek a gyakorlatban egyre következetesebben szereznek érvényt a kongresszus határozatának e téren is. Csökkent az aránytalanság, vagyis erőiket egyre inkább a végrehajtásra és az ellenőrzésre koncentrálják. Ezt igazolják a következő adatok: 1973-ban az alapszervezetekben tárgyalt napirendek mintegy négyötöde a határozatok végrehajtásával foglalkozott; továbbá: a járási és a városi pártapparátusok munkatársai munkaidejük 50—60%-át — a korábbinak mintegy a kétszeresét — a helyszínen töltik, ahol segítik, ellenőrzik a pártszervek, pártszervezetek munkáját, a határozatok végrehajtását.

Mindezek távolról sem azt jelentik, hogy a határozatok végrehajtása terén minden rendben van. Erőfeszítéseink továbbra sem lenyulhatnak. Véleményem szerint a demokratikus centralizmus következetes érvényesülését a határozatok végrehajtása során — s ezzel együtt a határozatok következetes megvalósítását — jelenleg legjobban a *formalizmus* akadályozza.

Gyakori, hogy alsóbb szintű szervek formálisan tesznek eleget a demokratikus centralizmus követelményeinek. Napirendre tűzik és megtárgyalják ugyan a felsőbb szintű pártszerv határozatait, de ennek nemegyszer „alibi”-jellege van. Dokumentálják a kérdéssel való foglalkozásukat, hiszen még határozatokat is hoznak. De ez alig több, mint a felső szintű szerv határozatának mechanikus másolása. Elmaradnak a helyi konkrét cselekvési programok, nem születnek konkrét intézkedések. Az ilyen végrehajtás a dolgok menetére érdemben nem hat, s talán nem túlzok, ha azt állítom, hogy az ilyen formalista módszernek is része volt — és van — abban, hogy a vezető szervek egy-egy fontos döntése nem kellő következetességgel realizálódott.

A határozatok akkor valósulnak meg a legkövetkezetesebben, ha azokat a párttagság személyes ügyévé, konkrét, kézzelfogható feladatává tudjuk tenni. Ezért ügyelni kell arra is, hogy az alapszervezeti pártmegbízatások az eddiginél jobban szolgálják határozataink megvalósítását.

Alapszervezeteink nagy részében a végrehajtás alacsonyabb színvonalának ma is az az egyik fő oka, hogy a párttagság konk-

rét munkája, a pártmegbízatások jó része el van választva a határozatok végrehajtásától. A pártmegbízatások túl nagy hányada szervezeti jellegű, tartós, több évre szóló megbízatás. Ezek természetesen szükségesek. De mellettük nem kevésbé van szükség arra, hogy a konkrét határozatot, helyi végrehajtása érdekében személyekig lebontsuk, s ily módon a pártmegbízatások nagyobb hányada személyes feladat legyen.

Milyen következtetéseket vonhatunk le az eddig elmondottakból?

Először: A pártmunka jelenlegi szervezeti keretei kedvezőek ahhoz, hogy a demokratikus centralizmus hatékonyan érvényesüljön mind a határozatok előkészítésének és meghozatalának, mind pedig a végrehajtásának és ellenőrzésének folyamatában. Távolról sem merítettük ki a jelenlegi szervezeti keretek adta lehetőségeket. Ezért a demokratikus centralizmus még hatékonyabb érvényesülésének fő útját nem újabb jogok adásában, nem új formák és módszerek keresésében, hanem *a meglevő keretek és formák jobb kihasználásában, gazdagabb tartalmi kitöltésében* kell megtalálnunk.

Másodszor: A demokratikus centralizmust hatékonyabban kell érvényesíteni a határozatokkal kapcsolatos munka minden fázisában. Mégis, miként munkánk súlypontja jelenleg a határozatok végrehajtásának szervezése és a végrehajtás ellenőrzése, úgy *a demokratikus centralizmusnak is elsősorban a végrehajtásban és az ellenőrzésben kell fokozottabban érvényesülnie.*

Harmadszor: A demokratikus centralizmus hatékonyabb érvényesülésének fő útja, hogy *érdemiben legyen jelen a mindennapi konkrét feladatok megoldása során.* Ennek érdekében többirányú teendők van. Határozottan fel kell lépni a demokratikus centralizmus elvének megsértése esetén, sehol nem szabad megbékülni a demokratikus centralizmushoz és a határozatainkhoz való formális viszonyal. Elméleti és politikai munkánkban egyaránt sokoldalúan magyarázni kell a demokratikus centralizmus elvét. Különösen fontos megtanítani alapszervezeteinket arra, hogy a demokratikus centralizmus különböző elemeit a lehető legkonkrétabban tudják alkalmazni a mindennapi munkában, a határozatok előkészítésében csakúgy, mint a döntések végrehajtásában.

A pártdemokrácia és a párttagság aktivitása

A kommunista párt a munkásosztály pártja, annak része, élcsapata, ezért a párton belüli aktivitás legmélyebben érinti a szocialista demokráciát, mivel az magában foglalja a munkásosztály legöntudatosabbjainak aktivitását is.

Természetesen a munkások közéletisége, a szocialista demokrácia tágabb fogalom. A munkások egészének aktív részvétele a közéletben azonban csak történelmi távlatban valósul meg. Most az a feladat, hogy mind nagyobb részét vonjuk be a politikai életbe, a döntések meghozatalától a végrehajtás megszervezéséig. A párttagság aktivitása tehát nem légtüres térben valósul meg, nem független a szocialista demokráciától, nem is öncél. Arra irányul, hogy általában a dolgozóknak, de különösen a munkások legjobbjainak közéleti tevékenységét elősegítse.

A munkásosztály közéletisége a párttagok aktivitásával kezdődik. A párton belüli demokráciának legfontosabb eleme, hogy a *párttagság aktivitásának eszköze*. A pártdemokráciáról természetesen nem lehet kiragadva, a centralizmustól elválasztva beszélni ebben az összefüggésben sem.

Talán közhelynek tűnik annak ismételése, hogy a párt politikája nem önmagától, pusztán kinyilatkoztatásától valósul meg, hanem a pártszervezetek, a pártszervek, a pártintézmények és a kommunisták százezreinek aktív cselekvése révén. A demokratikus centralizmus és a párttagság aktivitása közötti kapcsolat több oldalról elemezhető.

a) A demokratikus centralizmus, mint a párt szervezeti életé-

nek szabályozó elve, egyúttal a párttagság tevékenységének belső szabályozója, kerete és feltétele.

b) A pártélet a párttagok tevékenységének eredménye, ezért a demokratikus centralizmus a párttagok cselekvésében érvényesül. A párttagság aktivitása tehát a demokratikus centralizmus megvalósítója.

c) A demokratikus centralizmus ennek az aktivitásnak serkentője, ösztönzője, előmozdítója, s egyben egyik fő biztosítéka az aktivitás helyes irányának, tartalmának. Ezt úgy is kifejezhetjük, hogy amennyiben a párt belső életében érvényesül a demokratikus centralizmus elve, úgy a párttagság aktivitása, tevékenysége is megvan. (Feltéve, ha egyéb feltételek is adottak, legfőképpen a helyes politikai vonal.)

A demokratikus centralizmus érvényesülése és a párttagok aktivitásának mértéke között tehát egyenes az összefüggés.

TESTÜLETEK, VÉLEMÉNYNYILVÁNÍTÁS, DÖNTÉSEKBEN VALÓ RÉSZVÉTEL

Pártunk sokat tett és nagy fejlődést ért el — s ez a Központi Bizottságtól kezdve a párt minden láncszemére vonatkozik — a választott testületek jó értelemben vett tekintélyének megteremtéséért, a testületi munka kollektivitásáért, a párttagság véleményének meghallgatásáért, bevonsukért a döntésekbe, azért, hogy a demokratikus szellem és munkamódszer általánossá és vitathatatlanná válják a pártban. Ezt mutatja a korántsem teljes felsorolás:

— A pártszervek és testületek legtöbbször lényegre törő viták alapján határoznak. Döntéseik előtt rendszerint kikérik, illetve megismerik a pártszervezetek és a párttagság véleményét.

— A pártszervek határozataikról, döntéseikről a korábbinál bővebben és tartalmasabban informálják a hatáskörükbe tartozó pártszervezeteket.

— Növekedett a középszintű szervek és az alapszervezetek önállósága, bővült a jogkörük.

— A beszámoló taggyűlések rendszere biztosítja, hogy éven-

ként alaposabb eszmecsere folyjék az alapszervezetek vezetőségei és a párttagság munkájáról, politikai véleményéről.

— Rendszeresebb a végzett munkáról való számot adás.

— Nagyobb gonddal és konkrétabban osztják el a pártmegbízásokat az egyes párttagok között és hatékonyabb azok ellenőrzése és segítése.

— Közvetlenebbé vált a kapcsolat a helyi és a felsőbb szintű szervek között.

Mindezek eredményeként fokozódott a pártszervezetek és a kommunisták részvétele a politikai döntések meghozatalában és a megvalósításukért vívott harcban. De mégis éppen a párttagság aktivitásában vannak még nagy tartalékaink. Itt abból kell kiindulni, hogy mivel a párt vezető szervei választottak, ezért törvényesen fel vannak ruházva azzal a joggal és kötelességgel, hogy irányítsanak, döntéseket hozzanak. Ez azonban nem helyettesítheti a párttagok szélesebb körű bevonását ebbe a munkába. Kielezetten megfogalmazva, anélkül, hogy a kettőt egymással szembeállítanánk: a párt nem a testületeké, hanem a párttagságé. Olyan feltételeket kell teremteni és olyan módszereket alkalmazni — ezen még sokat kell és érdemes gondolkodni —, amelyek igénylik és fejlesztik bevonásukat, aktivitásukat.

Hangsúlyozni kell ezt azért is, mert illúzió volna azt gondolni, hogy teljesen megszűnt az olyan felfogás, miszerint „mi”, a vezetőség eldöntöttük és kész, a párttagság dolga, hogy végrehajtsa. Akad még olyan vezető, akinek, ha nem is hirdeti fennhangon, de konok meggyőződése, hogy a „vita fölösleges”, nálánál más többet nem tudhat. Továbbá: „minek a meggyőzés, amikor úgylis ezt kell csinálni”.

Egyes helyeken az is tapasztalható, hogy az előterjesztések nem a vita alapján kialakítható valóban helyes döntést, hanem *a formális egyetértés* megszerzését szolgálják. A párttagságot kész tények elé állítják, olyan szituációt teremtenek, amelyben a vita lehetősége a minimumra korlátozódik. Ez több mindennel összefügg. Formálisan ugyan nincs korlátozva a vita, de a nem megfelelő tájékozódás, a tárgyi és egyéb ismeretek hiánya, a kellő átgondolást akadályozó időhiány és még sok minden más nem teszi lehetővé az érdemi viták kibontakozását, a sokoldalú eszmecserét. Természetesen a vita a pártban sohasem lehet ön-

célú, még az alapszervezetek szintjén sem. Csak úgy van értelme, ha a párt előtt álló legfontosabb politikai célok megvalósítását szolgálja — de azt viszont szolgálja! Semmi esetre se kezdeményezzünk vitát periférikus, harmad-, negyedrangú kérdésekről, olyanokról, amelyek elterelik a figyelmet a lényeges politikai feladatokról.

A párt dokumentumai — hogy csak a Központi Bizottságnak a párton belüli demokrácia továbbfejlesztéséről szóló 1969-es határozatát és a X. kongresszus határozatát említsük — e kérdést úgy fogják fel, hogy *a párttagság aktivitását a politikai folyamatok minden fázisában szükséges növelni*. A pártdemokratizmusnak olyan fejlesztését szorgalmazták, amely *kiterjed a politikai elemzésre, a döntésekre, a határozathozatalra, a végrehajtás megszervezésére és a feladatok propagálására és gyakorlati végrehajtására, ellenőrzésére egyaránt*.

A döntések, a határozathozatal demokratizmusának fejlesztése két okból is lényeges. Egyrészt, a leghatékonyabb eszköze annak, hogy a szubjektívizmust, a véletlenszerűséget a minimumra csökkentsük és megalapozott döntéseket hozzunk; másrészt, ezzel jobban érdekeltté tesszük a párttagokat a döntések végrehajtásában, abban, hogy azokat magukénak érezzék.

A párttagok aktivitásának egyik alapvető formája a véleménynyilvánítás — a különböző pártfórumokon — a párt országos és helyi politikájáról, megvalósításának módjáról, feltételeiről. Közismert, hogy ahol gyenge a demokratizmus és a fórumok nem töltik be kellően szerepüket, a párttagság aktivitása is gyengül, problematikussá válik. Részint elsorvad, közömbösség üti fel a fejét, részint az aktivitás más medret és fórumokat keresve magának, kicsapva a pártszerű formák közül, többé-kevésbé negatív, esetenként romboló módon jut kifejezésre. A demokratizmus korlátozása tehát olyan utat szab a párttagok aktivitásának, amely a centralizmus gyengüléséhez is vezet.

A centralizmus gyengülése vagy nem kielégítő érvényesülése is kárára lehet a párttagság véleménynyilvánításának. Ha ugyanis olyan a helyzet, hogy a párttagok elmondhatják javaslataikat, bírálataikat, sőt, azok jóindulatú meghallgatásra is találhatnak, de azt nem követi cselekvés, ha a döntést nem követi tett, ha a felsőbb szerv ugyan köszönettel fogadja az észrevéte-

leket, de nem hoz hasznos döntéseket a kérdések megoldására, akkor a párttagok előbb-utóbb elvesztik kedvüket, értelmetlennek tartják a véleményilvánítást.

VÉGREHAJTÁS, FEGYELEM, KIÁLLÁS

A párttagság akkor él igazán véleményező és javaslati jogával, ha a demokratikus centralizmus mindkét oldala érvényesül. Ezért az alapszervezetek munkája, rendszeres pártélete fontos tényező a párttagság aktivitásának fejlesztésében.

A párttagok általában az olyan döntések megvalósításáért tudnak szívvel-lélekkel küzdeni, amelyek meghozatalában valamilyen módon — közvetlenül vagy közvetve — maguk is részt vettek. Ilyen esetekben a megvalósítandó határozat nem valamilyen külső, felülről jött dolog számukra, hanem magukénak érzik és vallják azokat. Emellett a demokratikus megvitatás alapján született döntések, amelyekben szélesebb körű tapasztalatok szintetizálódnak, többnyire jobbak, alaposabbak, tehát jobban meg is valósíthatók. A demokratizmus és a centralizmus elválaszthatatlansága, kölcsönös feltételezettsége, a párttagság aktivitásában realizálódik és igazolódik. Nem vitás, hogy az aktív részvétel a párt politikájának, határozatainak kidolgozásában feltétele és biztosítéka a döntés helyességének, az egyetértésnek és a végrehajtás egyöntetűségének.

A kérdések előzetes, demokratikus megvitatásának szükségessége és hasznossága azonban nem abszolutizálható. A centralizmus azért is törvénye a pártéletnek, hogy a végrehajtásra irányuló aktivitást olyankor is elérjük, amikor előzetes megvitatásra, az egyetértés előzetes formális kialakítására nincs mód. Enélkül az egyöntetű végrehajtás helyébe lépne az olyan szemlélet és gyakorlat, hogy „ez tetszik, ezt végrehajtom”, „ez nem tetszik, ennek megvalósításán munkálkodjék, aki akar”, vagyis valamiféle mazsolázása a teendőknek.

Ki kell mondanunk: a végrehajtásért akkor is dolgozni kell, ha a szóban forgó döntés nem tetszik. Erre annál is inkább szükség van, mert a kérdések előzetes megvitatása esetén is megtörténhet, hogy több álláspont alakul ki, és a vitában a többségi ál-

laspont szerint döntenek. Lehet, hogy a kisebbség még nincs meggyőzve, de a végrehajtásnál a párt ugyanolyan intenzitású és irányú aktivitást vár tőle is, mint a vitában „győztes” többségtől.

Bár kétségtelen, hogy pártunk az elmúlt években sokat tett mind a döntések előzetes megvitatásának szélesítéséért, a párttagság bevonásáért, mind a többségi vagy felsőbb szintű döntések-egyöntetű végrehajtásáért, mégis újra és újra megújuló feladat a demokratikus centralizmusnak ebben az összefüggésben való erősítése.

Az aktivitás fontos és lényeges megnyilvánulása a párttagság személyes elkötelezettsége, rendszeres kiállása a párt politikája mellett munkahelyén, lakóhelyén és családi környezetében. E politika szüntelen képviselője, magyarázója és védelme nélkül a párttagság aktivitása csupán fikció. Ez a magatartás, az aktivitásnak ez a módja, belső meggyőződésből kell hogy eredjen, kívülről, pusztán előírásokkal nem kényszeríthető senkire. Ennek is feltétele a demokratikus centralizmus, az, hogy a tagság magáénak érezze a pártot, annak politikáját, hogy a döntéseket ne fentről valóknak tekintse, hanem a sajátjának, amelyben benné van ő is. Enélkül kiállás, a politika meggyőződéses képviselője aligha képzelhető el.

A pártdemokrácia fejlesztése és a párttagság aktivitásának növelése szempontjából nagyon fontos, hogy a párttagság milyen mértékben érti meg az egyes határozatok lényegét, mennyire sajátítja el szellemét, mennyire egységesen értelmezi azt. Annak ellenére, hogy különösen az elmúlt két évben e tekintetben sok minden történt — tartalmasabb, konkrétabb lett a pártbizottságok és az alapszervezetek helyszíni segítése; gyakoribbak a pártbizottságok ülésein a végrehajtás ellenőrzését szolgáló napirendek; kialakultak a titkári értekezletek sokszínű, tartalmas formái és módszerei stb. —, még ma is előfordul, hogy egyes határozatok, miután leérnek, elsikkadnak, elszürkülnek. Sok helyen meglegészenek azzal, hogy a határozatot szóban vagy írásban „levitték”. De annak ellenőrzése, hogy mennyire értették meg vagy értettek vele egyet — elmarad. Holott — kerüljön az bármennyi időbe és vitába — minden végrehajtásnak ez az előfeltétele, s az erre fordított időt nem szabad sajnálni.

A párttagság aktivitásának fontos feltétele, hogy a *pártmegbízások* köre és tartalma megfelelő legyen. A demokratizmus következetesebb érvényesülése vagy hiánya e területen is érezhető, amennyiben az ügyeket nem a párttagok mindennapi politikai cselekvése útján próbálják megoldani, hanem adminisztratív eszközökkel vagy tekintélyi elv alapján. Az ilyen szemlélet és gyakorlat eleve szűkíti az aktivitást, hiszen kevésbé igényel mozgalmi cselekvést és a pártmegbízásokat is jórészt formálissá teszi. Ha pártmegbízásokat nem demokratikus úton adják, hanem egy vagy néhány ember agyalja ki, az nem lesz az alapszervezet vagy a pártcsoporthoz kollektívájának ügye.

A pártmegbízások tartalma, szervezeti formája is sokat változott az utóbbi években. Élénkítőleg hatott, hogy évente legalább egyszer biztosan számonkérlik és minősítik a pártmegbízások elvégzését. Ma már kevés olyan párttag van, akinek ne lenne állandó vagy időszakos pártmegbízása. Nagyobb gondot kellene fordítani ezek végrehajtásának rendszeres, folyamatos értékelésére a pártcsoporthoz és a vezetőség részéről is. Ugyanis a beszámoló taggyűlések előtti beszélgetések kissé kampányjellegűek és esetenként felszínesek. Továbbá az eredmények és a problémák számbavételénél nagyobb mértékben kellene alkalmazni a párttagokra vonatkozó személyi konzekvenciákat, legyen az dicséret vagy a felelősség határozottabb felvetése.

A pártmegbízásokkal kapcsolatban érdemes szólni a politikai követelmények fokozásáról. Arról, hogy minden párttag — bármilyen konkrét megbízása is van — köteles környezetében rendszeres politikai munkát végezni, illetve politikailag hatni a környezetére. Ilyen fajtájú aktivitásra minden kommunista a pártba való belépéssel egyidejűleg „megbízást” kap. Az ilyenfajta magatartás természetesen összefügg az alapszervezet rendszeres és hatékony pártéletével, a kommunista nevelő munkával és nem önmagától alakul ki.

Érdemes szólni erről azért is, mert egyes helyeken kialakult egy olyan magatartásforma, melynek lényege „nem szólok — nem lesz bajom”, „én a munkám becsületesen elvégzem — a többi nem rám tartozik” stb. Ez a magatartás lehet, hogy kényelmes, de nem kommunista, nem forradalmi. Szükség van ma

is a hibák, az antiszociális, az igazságtalan magatartás, a hatalommal való visszaélés, a kispolgári önzés stb. elleni aktív fellépésre. Ez minden párttag ügye és kötelessége.

A párttagság optimális aktivitása összefügg a párt és a tömegek kapcsolatával. Ez előfeltétele annak a szellemnek és munkamódszernek, amely az emberekkel való kapcsolatot, az emberek meggyőzését, a velük való foglalkozást, a gondjaikkal való törődést mindennapi feladatnak tekinti, a tőlük jövő figyelmeztető és tanácsoló hangokat nemcsak meghallja, hanem jó érzékkel hasznosítja is.

A demokratikus centralizmus és a pártegység kapcsolata

A kérdés megközelítésénél abból a közismert és vitathatatlan tényből kell kiindulni, hogy a forradalmi marxista—leninista párt a munkásosztály élcsapata és szervezett csapata. Olyan önkéntes harci szövetség, amely a meggyőződés és szervezettség egységének letéteményese, s e kettős minősége révén a társadalmi tudatosság és szervezettség legmagasabb fokú kifejeződése. Ebből adódik, hogy belső lényegét tekintve — miként azt Lenin kimutatta — meghatározott szervezeti viszonyok rendszere is. Mégpedig a szervezeti viszonyoknak olyan rendszere, amelyet — az osztályharcból és annak konkrét körülményeiből, a pártnak az osztályharcban betöltött szerepéből, valamint a párt lényegéből szükségszerűen következő és ezeknek alárendelt — szervezeti elvek szabályoznak.

Miként a belső szervezeti viszonyok között, ugyanúgy a szervezeti elvek között is szoros összefüggés, szerves kapcsolat és kölcsönhatás érvényesül. Természetes, hogy e megállapítás hatványozottan vonatkozik a pártélet két legfőbb lenini elvére, a demokratikus centralizmus és a pártegység összefüggésére.

A demokratikus centralizmus és a pártegység is a marxista—leninista párt természetéből következő sajátos elv, belső lényegi viszonyainak legmélyebb és legösszetettebb kifejezője. A demokratikus centralizmus egyrészt a párt stuktúrájának, belső kapcsolatrendszerének és mechanizmusának, valamint ezek kölcsönhatásának lényegi kifejezője, valamint a párt belső szervezeti viszonyai összességének szabályozó elve. A pártegység elve viszont a párt belső állapota és tevékenysége összességének és

kölcsönhatásának legátfogóbb tükröződése, egyidejűleg döntő befolyásoló tényezője. Ezért a demokratikus centralizmus — mint szervezeti alapelv — a párt egységének is egyik alapvető meghatározója. A pártegység viszont a demokratikus centralizmus egyik indítéka, helyes érvényesülésének alapvető belső kritériuma.

Mindezek alapján nem fogadhatók el azok a nézetek, melyek szerint a demokratikus centralizmus a kommunista pártoknak nem immanens — tehát nem a párt lényegi viszonyaiból, természetéből adódó —, szükségszerű elve, hanem olyan axióma, amelyet rákényszerítenek azzal a céllal, hogy mindent egy mechanikus egységbe egyesítsenek. Hasonlóan azokat a nézeteket sem lehet elfogadni, amelyek az egységet tekintik idegennek és vele szemben az eszmei, politikai és szervezeti pluralizmust vélik a párt természetes állapotának. Az ilyen nézetek figyelmen kívül hagyják a szervezeti elveknek az osztályharc körülményeiből, valamint a párt belső lényegi viszonyaiból következő determináltságát és kölcsönös kapcsolatát. Képviselőinek szándékától függetlenül, elméletileg tagadják a szóban forgó lenini elvek egyetemes érvényét, a gyakorlatban viszont — hol a nemzeti sajátosságokra, hol a körülmények változására hivatkozva — gátolják a konkrét viszonyoknak megfelelő érvényesítésüket.

Úgy vélem, kívánatos kritika tárgyává tenni a demokratikus centralizmus meglehetősen széles körben elterjedt leszűkített értelmezését is. Nevezetesen azt a felfogást, amely a demokratikus centralizmust pusztán — néhány elemére szűkített — szervezeti rendező elvnek tekinti. Sokakat megtéveszthet, hogy a párt szervezeti szabályzata — konkrétan megfogalmazva és magának a demokratikus centralizmusnak az elvére hivatkozva — az alapelvnek néhány, főleg a párt felépítésére, a vezető szervek létrehozására és a szervezetek kapcsolatrendszerére vonatkozó követelményét rögzíti. Ez azonban nem adhat alapot leszűkített értelmezésre. A párt kongresszusainak elvi állásfoglalásai és a szervezeti szabályzat egyértelműen tanúskodnak arról, hogy a demokratikus centralizmus elve nem szűkül le ezekre. Ellenkezőleg, mint alapelv éppúgy tükrözi és szabályozza a pártnak és tagjainak viszonyát — például a tagság önkéntességét, a párttag eszmei-politikai elkötelezettségét, jogait és köte-

lességeit stb. —, miként tükrözi és szabályozza a párt és szervezetei viszonyát is.

Véleményem szerint a demokratikus centralizmus elvét éppen ez a tágabb értelmezés és jelentőség emeli az alapelv rangjára. Csakis ennek alapján érzékelhető kellően a demokratikus centralizmus és a pártegység összefüggése, sokoldalú kölcsönhatása.

A demokratikus centralizmus és a pártegység kölcsönösen feltételezik egymást, egyik a másik nélkül tartósan nem érvényesülhet.

A párt egysége bonyolult folyamat, amely a párt eszmei, politikai, szervezeti és cselekvési egységének együttes jelenlétében, ezek kölcsönhatásában testesül meg, a párttagság magatartásának és tevékenységének összességében jut kifejezésre. Az ilyen egység mindenekelőtt feltételezi a párt tagjainak, szervezeteinek és vezető szerveinek egyértelmű eszmei, politikai, erkölcsi tisztaságát, félreérthetetlen elkötelezettségét és összeforrottságát, akarati és cselekvési egyöntetűségét. Ezeket a feltételeket csak egy szilárd szervezetben lehet megteremteni és állandóan „újratermelni”. Az ilyen szervezetet pedig a demokratikus centralizmus elvére szükséges építeni, általa szabályozva lehet fenntartani.

Mindez fordítva is igaz. A párt csak akkor képes a demokratikus centralizmust saját viszonyaira helyesen alkalmazni és következetesen érvényesíteni, ha nézeteiben, szervezetségében és cselekvésében egységes. Ha a párt eszmei, politikai egysége megbomlik, szükségszerűen eltérő nézetek jelentkeznek a szervezeti kérdésekben, a szervezeti elvek érvényesítése tekintetében is. Ha párt tagjai eltérő nézeteket hirdetnének, a párt politikája helyett saját egyéni érdekeiket igyekeznének érvényesíteni, vagy kivonják magukat a szervezeti kötelek teljesítése alól, ez nem csupán az egység gyengeségére vagy hiányára, hanem a demokratikus centralizmus csorbulására is utalna.

Abban a vitában, amely az elmúlt években nemzetközi méretekben kibontakozott, kifejezésre jutottak az előbb elmondottakkal szembenálló nézetek is. Elegendő itt hivatkoznom a francia Garaudy, az osztrák Ernst Fischer, a venezuelai Petkow, az olasz kommunista pártból kizárt „Il Manifesto” csoport vagy Csehszlovákia Kommunista Pártjában 1968-ban nyíltan fellépett

jobboldali csoportok nézeteire. Ezek felfogásában két árnyalat figyelhető meg. Az egyik, amely látszólag a pártegység védelmében, annak megújítása érdekében lép fel, miközben a demokratikus centralizmus elvét túlhaladottnak nyilvánítja, kötöttségeinek feloldását követeli és helyette a „centralizmus nélküli demokratizmust” ajánlja. Ez a felfogás tagadja a demokratikus centralizmus és a pártegység kölcsönös feltételezettségét. A másik árnyalat világosan látja ezt az összefüggést, s talán éppen ezért fonódik össze benne mint nyílt pártellenes fellépésben a pártegység és a demokratikus centralizmus egyidejű tagadása.

A kommunista és forradalmi munkáspártokban végbement folyamatok és lezajlott viták viszonylag rövid idő alatt bebizonyították, hogy ezek a nézetek ugyanannak a szervezeti opportunizmusnak a megnyilvánulásai, amelyet Lenin már hét évtizeddel ezelőtt úgy jellemzett, mint az egység és a szervezettség kispolgári szemlélése, „plátói” megközelítése és a dialektikus kezelésére való képtelenség. Pártunk történelmi tapasztalatai különösen meggyőzően igazolják, hogy a párt csak akkor érhet el tartós sikereket, ha egységbe kovácsolódik. Igazi egység azonban a demokratikus centralizmus érvényesülése nélkül nem jöhet létre. „A pártdemokrácia nélkül nem lehet igazi eszmei, politikai egységet teremteni, nem lehet a belső meggyőződésen alapuló magas fokú tudatosságot kifejleszteni. Centralizmus, szervezeteink fölé- és alárendeltsége nélkül a párt nem szervezett erő, elvész élcsapatjellege, ereje és egységes cselekvésre képtelen vitaklubok tömegére esik szét.”¹

A demokratikus centralizmus lenini elve mint szervezeti tényező döntő szerepet játszik a pártegység megőrzésében és erősítésében. A párt — mint önkéntes harci szövetség — egységét tagjainak magas fokú eszmeiségére, tudatos meggyőződésére, önként vállalt elkötelezettségére építi. A demokratikus centralizmus alkalmazása kapcsolja össze az önkéntességet és a párt tagjai elé állított követelményeket oly módon, amely garantálja tagjainak világnézeti és politikai azonosulását.

Az egység természetesen nem abszolút és nem egyszer s mindenkorra adott állapot. Az azonos osztálybázis és ideológia még

¹ Az MSZMP X. kongresszusának jegyzőkönyve. 101. old.

nem zárja ki a nézeteltéréseket. Az alapvető azonosság talaján is lehetnek véleménykülönbségek. Sőt, Lenin arra hívja fel figyelmünket: „Mindig voltak és elkerülhetetlenül lesznek is a legkülönbözőbb kérdésekben ilyen vagy olyan nézeteltérések, olyan pártban, amely hatalmas népi mozgalomra támaszkodik, s amely feladatul tűzi maga elé, hogy e mozgalom tudatos kifejezője legyen, határozottan elvetve minden körösdit és szűk látókörű szektás nézetet.”² Már csupán ebből is logikusan következik, hogy az egységet nem elegendő óhajtani, hanem a nézeteltérések nyugodt és tárgyilagos megvitatásának, a párt előtt álló feladatok tisztázásának és a közösen végzett munkának folyamatában szükséges megőrizni, újra és újra megteremteni. A végeredmény azonban nagymértékben múlik azon, hogy a párt mennyire alkalmazza helyesen a demokratikus centralizmus elvét és hogyan tudja azt a gyakorlatban érvényre juttatni.

A demokratikus centralizmus elvének helyes alkalmazása egyik alapfeltétele és biztosítéka annak, hogy a párt minden tagja érdemben részt vehessen a párt elméleti, politikai és szervezeti kérdéseinek megvitatásában, a helyi feladatok kidolgozásában. Ha érvényesül ez az alapelv, a párt fórumain minden kommunista szabadon kifejtheti nézeteit, a párt tudomására hozhatja az adott kérdésben szerzett tapasztalatait, következtetéseit és elképzeléseit. Saját nézeteit összevetheti másokéval, vitatkozhat azokkal és érvelhet saját álláspontja mellett. A vitában mindenki nyíltan bírálhatja a párt bármely tagjának és tisztségviselőjének nézeteit, tevékenységét vagy magatartását. Minden párttag őszintén feltárhatja kételyeit, kérdéseket intézhet a párt bármely tagjához, azokra választ kérhet és kaphat. A pártszervezet vagy a vezető szervek tagjai közül mindenki egyenlő jogok alapján vehet részt a döntések meghozatalában. Bárki, aki a döntéssel nem ért egyet, különvéleményét őszintén a párt tudomására hozhatja és a határozat kötelező végrehajtása mellett továbbra is fenntarthatja. Mindez azonban a kérdésnek csupán egyik oldala.

Az elmondottakból kitűnik, hogy a pártnak szüksége van a vitára, a szabad véleménynyilvánításra és a nézetek harcára.

² *Lenin: Az OSZDMP Tanácsa. Lenin: Összes művei. 8. köt. 110. old.*

Vita nélkül a nézeteltérések feltárása és tisztázása lehetetlen. Enélkül viszont nem képzelhető el az egyetértésben végzett munka sem.

A vita azonban nem cél, csupán eszköz a nézetek tisztázásához, a feladatok kimunkálásához, s ennyiben az egység megújításához. De mint a tapasztalatok mutatják, nem mindenfajta vita alkalmas e célok szolgálatára. Az a vita, amely a marxizmus—leninizmus által régen tisztázott, a gyakorlatban kipróbált és helyesnek bizonyult alapkérdéseket kérdőjelezi meg, vagy újból és újból kétségbe vonja a többszörösen megvitatott és eldöntött álláspontokat, a párt tisztaságának, tudatosságának és akcióképességének fokozása helyett eszmei bizonytalanságot és kételyeket szül, s végső soron gyengíti a párt egységét. Az olyan vita, amely úgy ismétli önmagát, hogy érdemben nem tárja fel és nem tisztázza a nézeteltéréseket, nem teszi világosabbá a teendőket, nem érleli, hanem elodázza a döntéseket — meddő időtöltés. Az ilyen vita bizonytalanságot és akcióképtelenséget teremt. Az a vita pedig, amely a párt fórumain kívül vagy a pártszervezeten belül kialakult csoportok között folyik, elvtelen maradkodáshoz, a csoportérdekek előtérbe helyezéséhez vezet, s rombolja a párt egységét.

A párt számára a demokratikus centralizmus az az eszköz, amelynek helyes érvényesítésével biztosíthatja a demokratikus jogoknak és a pártfegyelemnek, a vita szabadságának és tisztaságának azt az egységét, amely a vitát a pártegység folyamatos megújításának eszközévé teszi. Többek között garantálja, hogy a pártszervek és -szervezetek rendszeresen működjenek, s fórumaik hiánya ne fékezze az egyöntetű munkához szükséges szabad véleménycserét. Biztosítja, hogy a pártfórumokon olyan légkör uralkodjék, hogy mindenki kifejtthesse nézeteit, de ezeket a fórumokat senki ne használhassa fel a munkásosztálytól idegen eszmék propagálására. A párt ügyeit minden esetben az arra illetékes pártfórumok vitassák meg, azok döntenek és hatáskörüket ne sajátíthassák ki sem a párt egyes tisztségviselői, sem a tagság töredékét képező csoportok. A vita pártszerű, elvi alapon nyugvó véleménycsere legyen, „ne vezessen a szervezeti szabályzat megsértéséhez, ne legyen a gyakorlati tevékenység

és a pozitív munka kerékkötője”³. A pártfórumok a vitában sokoldalúan — az összes elhangzott véleményt mérlegelve — tisztázzák a kérdéseket, és elhamarkodottan vagy néhány tag előzetes elkötelezettségének indoka alapján ne hozzanak döntéseket. Viszont sem megfontoltság, sem megvitatás címén ne odázzák el a többség akaratát kifejező döntés meghozatalát. A párt tagja a vitában kifejtett álláspontját mint különvéleményt a döntést követően is fenntarthatja — a döntés végrehajtásának kötelezettsége mellett —, de ez semmiképpen sem lehet alap vagy lehetőség arra, hogy csoportosulhasson, frakciót alkothasson.

A demokratikus centralizmusnak nélkülözhetetlen szerepe van a párt szervezeti egységének megteremtésében, megőrzésében. Olyan szervezeti struktúrát teremt és olyan belső viszonyokat hoz létre, amelyek a pártot szilárd, egységes szervezetté forrasztják. Úgy vélem, ennek már csak azért is különös hangsúlyt kell adnunk, mivel egyes testvérpártokban az elmúlt években nyíltan fellépő opportunista csoportok éppen ezen a téren indították a legösszetettebb támadást a párt egysége ellen. Elegendő ennek bizonyítására Csehszlovákia Kommunista Pártjában 1968-ban fellépett jobboldali csoport törekvéseire utalnom, amely közismerten a párt egész struktúrájának, összes alapvető szervezeti viszonyainak gyökeres megváltoztatását tűzte célul. E nézetek és törekvések alapján a párt nem lehetne egységes szervezeti rendszer, hanem csupán a szervezetek összessége. E csoport meg akarta szüntetni az alá- és fölérendeltséget, s helyébe a szervezetek teljes autonómiáját és szolidaritását kívánta állítani. Elképzelésük az volt, hogy a párt központi szervei képviseleti alapon működjenek, s a területi és a helyi pártbizottságokkal egyetemben csupán koordináló szerepet töltsenek be. A vezető szervek egységes irányításának helyébe a párttagok területi és ágazati tanácskozásait léptették volna, amelyeket nem köteleznek sem a párt irányvonala, sem a szervezeti szabályzata. A párt döntések kötelező elfogadása és végrehajtása ily módon megszűnne. Minden szervezet a felsőbb szintű szervek határozatait kritika tárgyává tehetné, elfogadásukat vagy

³ Ugyanott, 112. old.

elutasításukat maga mérlegelné és végrehajtásukra kizárólag csak akkor kerülne sor, ha erre saját hatáskörben döntést hoznak. Hasonló viszony jönne létre e tekintetben a párt tagjai között is, beleértve a kisebbség szervezkedésének, nyílt fellépésének, azaz frakciók létezésének a lehetőségét is. A választott szerveket nem az egész tagság, hanem annak egy része közvetlen választás útján és képviseleti alapon hozná létre. A párt egész tevékenysége mindenki számára nyíltá válna és „független ellenőrzés” alá kerülne. Így fest a párt „megújódásának” az a revizionista koncepciója, amely a párt felépítését és működését a demokratikus centralizmus kikapcsolásával kívánta „megújítani”.

A tény ezzel szemben mégis az marad — ami egyben a lenini alapelv szerepét is igazolja —, hogy *a párt csak akkor vált valóban a munkásosztály egységes forradalmi szervezetévé, amikor megszűnt a szervezetek egyszerű halmaza lenni, és az egyes szervezetek viszonyát az egészhez nem önmaguk határozták meg, hanem a lenini elvek alapján működő párt.* Lenin sarkalatos kérdésként hangsúlyozta a következőket: a párt területi, munkahelyi szervezeteinek és választott szerveinek egységes szervezeti rendszert kell alkotniuk. Az egész párt tevékenységét és működését egyetlen központi irányítás és ellenőrzés alatt szükséges kifejteni, s a központi és alsóbb szintű szervek között semminemű válaszfal nem engedhető meg. A legfelsőbb szintű szervektől a legalsóbb szintűekig érvényesüljön az alá- és fölérendeltség, a viszonylagos önállóság és felelősség. A vezető szerveket és a választott tisztségviselőket alulról felfelé, közvetve és közvetlenül az egész tagság válassza és ellenőrizze. Leninnek ezeket a megállapításait egyetlen kommunista párt tapasztalatai sem cáfolták meg, helyességüket és egyetemes érvényüket viszont bőségesen igazolták. Mindez pedig a demokratikus centralizmus lényegéhez tartozik, amelynek érvényesülése garantálja a magas fokú szervezeti egységet.

A párt eszmei, politikai és szervezeti egysége nem önmagáért való. Az egységnek végső fokon a párt és a kommunisták mindennapos tevékenységében — a párt eszméinek, politikájának, gyakorlati megvalósításában, a párt irányító, szervező és nevelő munkájában, az erkölcsi és a szervezeti normák betartásában,

a szervezeti szabályzat kötelmeinek érvényesítésében — kell kifejeződni. Ily módon kettős követelménnyel állunk szemben, nevezetesen, hogy az eszmei, politikai és szervezeti egység minden időben a cselekvést szolgálja, viszont az eszmei, politikai és szervezeti egységet az akcióegység egészítse ki.

A párt nem pusztán szavai alapján, hanem azáltal elismert vezetője a munkásosztálynak, a dolgozó tömegeknek, hogy helyesen fejezi ki érdekeiket, s amit mond és elhatároz, azt a gyakorlatban is törekszik keresztülvinni. Erre csak akkor képes, ha minden tagja, szervezete és választott szerve nemcsak szavakban, hanem tettekben is egységes. Nem lehet kétséges, hogy a pártnak e tekintetben is tagjai magas fokú öntudatára kíváncsatos elsődlegesen építeni. Ugyanakkor a demokratikus centralizmus érvényesítésével is biztosítani szükséges a szervezetek és a kommunisták önállóságának, kezdeményezéseinek és fegyelmének, a szavaknak és a tetteknek azt az együttes érvényesülését, ami garantálja a párt egészének egyidejű és egyirányú cselekvését.

A pártnak, hogy eredményesen teljesíthesse feladatát, meg kell teremtenie szervezeteinek és választott vezető szerveinek magas fokú önállóságát. Lehetővé kell tennie a cselekvésnek azt a szabadságát, hogy a párt politikáját, a felsőbb szintű szervek határozatait önállóan alkalmazzák. Vagyis maguk dolgozzák ki a konkrét helyi feladatokat, a megoldás sajátos módját, formáit és módszereit, önállóan szervezzék meg a végrehajtást. Az önállóság természetesen olyan veszélyt is magában rejt, hogy adott kérdésekben némely pártszervezet vagy pártszerv hibát követhet el. Előfordulhat, s elő is fordul, hogy egyes pártszervek és pártszervezetek nem eléggé következetesen érvényesítik a párt politikáját, olykor pedig a helyi szűklátókörűség vagy a vélt érdekek támogatóivá lesznek. Ebben a helyzetben a pártnak megfelelő biztosítékokkal kell rendelkeznie ahhoz, hogy kijavíthassa egyik vagy másik szervezetének hibáját.

A párt egész tevékenységét tagjainak öntevékenységre építi. Ennek során széles lehetőséget biztosít az önálló közéleti tevékenységre és kezdeményezésre, amit az aktivitás igénylésével, a szigorú pártfegyellemmel, mindenekelőtt a határozatok végrehajtásának követelményével kapcsol össze. A párt nem enged-

heti meg, hogy politikája és annak végrehajtása különváljon. Ennélfogva nem tűrheti meg soraiban a passzivitást, a közömbösséget, a pártfeladat végrehajtásának visszautasítását. Nem engedheti meg, hogy egyes tagjai válogassanak a párt döntések között és csupán azokat hajtsák végre, amelyek személyes érdekeiknek legjobban megfelelnek.

A párt és tagjai viszonyát nemcsak a demokratizmus és nemcsak a centralizmus határozza meg, hanem a demokratikus centralizmus a maga összességében. Féltreértik pártelvünket azok, akik csupán bírálják, követelik, de a végrehajtás konkrét vállalását vagy teljesítését illetően passzívak. Nem kevésbé azok, akik a demokratikus centralizmust úgy értelmezik, hogy mindenkinek szuverén joga mérlegelni: teljesítse-e vagy sem a párt határozatait. Végül nem feledkezhetünk meg Leninnek arról az intelméről sem, hogy a hatalmon levő párt soraiba mindig befurakodhatnak ingatag és karrierista elemek, egyes tagoknál felütheti fejét az állhatatlanság, a politikai kétkulacsosság. Akadhatnak és vannak is olyan párttagok, akik látszólag mindennel egyetértenek, a döntéseket megszavazzák, közben téves eszméi vannak és a munkaidőn kívüli közéleti tevékenységtől távol tartják magukat. Előfordul, hogy egyes párttagok elfogadják a párt erkölcsi normáit, egyszer-egyszer szót is emelnek a társadalomban fellelhető negatív jelenségekkel szemben, de a munkában, még inkább a magánéletben a kispolgári életszemlélet és erkölcs hordozói. A demokratikus centralizmus elve egyfelől biztosítja mindenki számára az önkéntességet, a belépéstől egészen addig, hogy kiléphet a pártból, ha nem tud egyetérteni a pártpolitikával, vagy képtelen eleget tenni a tagsággal együtt járó köteleknek. Másfelől a pártnak is megadja a jogot, hogy megváljon azoktól, akik méltatlanná vagy alkalmatlanná váltak a kommunista párt tagságára. Lenin éppen ezzel összefüggően mutatott rá a demokratikus centralizmusnak arra a ma is elengedhetetlen sajátosságára, hogy lényegénél fogva a párt tisztaságáért folytatott harcot jelenti az ingadozó, állhatatlan elemekkel szemben.

A demokratikus centralizmus és a pártegység tehát a pártnak immanens szervezeti elvei, belső életének és tevékenységének olyan törvényszerűségei, amelyek minden kommunista pártra és harcuk egész időszkára egyetemes érvényűek. Az osztályharc

különböző szakaszai kétséggel más-más igényeket támasztanak a párttal szemben, amelyek szervezeti változásokat is szükségessé tehetnek. A változások azonban nem a szóban forgó lenini elvek kikapcsolásával, hanem azok új körülményeknek megfelelő, helyes és együttes érvényesítésével szükséges megoldani. Nem tekinthetjük véletlenné, hogy a nemzetközi kommunista mozgalomban azok a csoportok, amelyek korábban megsértették a demokratikus centralizmus és a pártegység elvét, súlyos károkat okoztak; azok pedig, amelyek az utóbbi években a lenini elvek elvetését követelték, sorra vereséget szenvedtek. A nemzetközi kommunista mozgalom és azon osztagai, amelyek a Szovjetunió Kommunista Pártja XX. kongresszusát követően ismételten hitet tettek a demokratikus centralizmus lenini elve mellett, és ennek alapján igyekeztek a megváltozott körülményekhez igazodni, valóban megújultak, egységesebb és akcióképesebb szervezetekké fejlődtek.

A párton belüli információ szerepe a demokratikus centralizmus érvényesítésében

Bármely szintű pártszervezet vagy pártszerv alapvető törekvése — a társadalomban betöltött vezető szerepéből adódóan — környezetének, a körülötte történő eseményeknek tudatos befolyásolása, mégpedig az általa célul tűzött feladatok megvalósításának irányába. Ennek elengedhetetlen feltétele, hogy működése, belső élete rendezett legyen, ismerje azt a környezetet, amelyben tevékenykedik, amelynek befolyásolására törekszik. Mindehhez szüksége van megfelelő tartalmú és mennyiségű információra, amelynek megszerzése nem lehet spontán, véletlenszerű folyamat eredménye, hanem az adott szintű pártvezetés tevékenységének szerves része, tudatosan megszervezett, szabályozott vezetési eleme.

A politikai információ a vezetési tevékenység minden fázisában — a tervezés, a döntés, a végrehajtás megszervezése és ellenőrzése szakaszában — szerepet kap. Olyan eszköze a pártszervek irányító szerepe betöltésének, amely jelentősen növelheti a vezetés tudományosságát, biztonságát. Állíthatjuk, hogy a párton belüli információ szervezettsége, tartalmi színvonala és megbízhatósága az adott pártszervezet vagy pártszerv munkája színvonalának tükröje.

A párton belüli politikai információ — e feladatának eleget téve — egyúttal segítője a demokratikus centralizmus megvalósításának, mindenekelőtt azért, hogy — a pártszervezetek közötti kapcsolatrendszer szabályait követve — közvetítő szerepet vállal és teljesít az egyes szervezetek és azok vezető szervei között. E funkcióját teljesítve egyben jelzőrendszere is annak,

hogy a demokratikus centralizmus — mint a párt működési és szervezeti alapelve — hogyan funkcionál a pártélet és a pártmunka gyakorlatában

A párton belüli információ legfőbb szabályait mindenekelőtt a szervezeti szabályzat határozza meg, mégpedig a demokratikus centralizmus elve alapján.

A beszámolási kötelezettség gyakorlásának módját, a taggyűlések és az irányító pártszervek ülései megtartásának időbeli rendjét a szervezeti szabályzat írja elő. A különböző szintű pártszervek a demokratikus centralizmus elvéből adódó jogaik és kötelességeik gyakorlása céljából kialakítják az operatív munkát irányító testületek (pártvezetőség, párt-végrehajtóbizottság, Politikai Bizottság, Titkárság) üléseinek és az aktivisták tájékoztatásának rendjét. E gyakorlat egyben szabályozza a fentről lefelé és az alulról felfelé — az úgynevezett *vertikális* rendszerű — információ-áramlást. (A taggyűlések, pártbizottsági, végrehajtó bizottsági és aktívaülések, titkári értekezletek kötelezően előírt vagy ajánlott napirendjei, s azok vitáinak tanulságai, a beszámoló és tájékoztató jellegű jelentések kérése, a párttagság véleményének megismerése, a párton belüli információ legfőbb tartalmát képezik.)

A politikai információ fontos szerepet tölt be e pártszervek üléseinek előkészítésében és döntéseik továbbításában. Ezek az ülések egyúttal maguk is fórumai a tagság, a választott tisztségviselők politikai tájékoztatásának. Ugyanakkor az irányító pártszervek tájékozódásának terepei is.

A demokratikus centralizmus elvének gyakorlati megvalósulásával kapcsolatban fontos az azonos szintű pártszervek, azok választott és kinevezett vezetői közötti — az úgynevezett *horizontális* irányú — információcsere is. Ez egyik feltétele annak, hogy az adott pártszervezet, pártszerv egységes elvek, célok alapján működjön, cselekedjen. Különösen fontos ez az olyan szintű pártszervek területén, ahol választott vagy kinevezett tagsággal működő munkabizottságok és függetlenített politikai apparátusok is vannak. Minél magasabb szintű pártszervről van szó, annál nagyobb figyelmet kíván a jól szervezett, rendszeres információcsere kialakítása a munkabizottságok és az apparátus egyes részlegei között. Ezt szabályozzák a munkabizottságok

tervei, tervszerű ülései, a vezetői értekezletek, az apparátus rendszeres tanácskozásai, osztályértekezletei. E tanácskozások alapján hármas feladatot látnak el: beszámoltatás az elvégzett munkáról; véleménykérés az adott pártvezetés jövőbeli elképzeléseiről, terveiről; a pártvezetés döntéseinek, állásfoglalásainak közvetítése, egységes értelmezésük és végrehajtási módozataik kialakítása.

Helyénvaló utalni arra is, hogy az azonos szintű politikai szervek, intézmények — a pártbizottságok és a gazdasági szervek, a pártbizottságok és a tanácsok, a pártbizottságok és a kulturális szervek, a pártbizottságok és a közbiztonsági szervek — közötti szervezett információcsere a párt eszmei-politikai vezető, ellenőrző szerepe megvalósításának egyik eszköze is. Elég, ha arra utalunk, hogy az adott pártszerv a politikai hatáskörébe tartozó szervezetek, intézmények munkáját — többek között — az ott dolgozó kommunisták útján irányítja és ellenőrzi. Ennek pedig egyik fontos eleme, eszköze a politikai információ útján gyakorolt orientáció.

AZ INFORMÁCIÓ SZEREPE AZ ALAPSZERVEZETI PÁRTÉLET FEJLESZTÉSÉBEN

A demokratikus centralizmus nemcsak a pártra mint egészre érvényes működési és szervezeti alapelv, hanem minden egyes láncszemére, testületére, sőt az egyes párttagok politikai magatartását, munkáját is szabályozza. Hiszen a párt eszméi, határozatai csak úgy valósíthatók meg a gyakorlatban, ha minden tagja, szervezete egységben, egységes akarattal ugyanazért a célért dolgozik.

A párton belüli politikai információ egyik legfontosabb feladata, hogy szervezeten biztosítsa a gondolat- és véleménycserét a párt szervezetei és tagsága, valamint a pártszervezetek vezetése között. Ez az állandó cirkuláció, a gondolatok cseréjének körforgása számottevően hozzájárulhat a vezetők és vezetettek, „a fent” és „a lent” közötti egészséges kapcsolatok megteremtéséhez, a központi akarat egységes értelmezéséhez, a párton belüli demokratizmus fejlesztéséhez, az aktív pártélethez, a

pártmunka mozgalmi jellegének fejlesztéséhez, a kommunista neveléshez. Kiemelt szerepük, feladatuk van mindezek megvalósításában az alapszervezeteknek.

A gondolat- és véleménycsere *legfőbb fóruma az alapszervezetben a párttaggyűlés*. Nagyon időszerű annak hangsúlyozása és következetes megvalósítása, hogy a párttaggyűlés az alapszervezet legfőbb irányító szerve. Ebből következően ugyanakkor a párttagok jogai és kötelességei gyakorlásának színtere, a pártszervezet vezető és ellenőrző szerepe érvényesítésének fóruma is. A taggyűlés a legfontosabb fórum azok közül, ahol a párttagság autentikus források alapján megismerheti a párt határozatait, a helyi politikai célkitűzéseket és az ezekből adódó személyes feladatait.

Hogy a párttagság érdemben és felelősségérzettel részt tudjon venni a pártpolitika kialakításában — hiszen azt nemcsak „fent”, hanem „lent” is alakítják —, a helyi politikai döntések meghozatalában és mindezek végrehajtásában, ehhez megfelelő feltételeket kell teremteni. E feltételek között jelentős helyet foglal el a rendszeres tájékoztatás, amelynek révén a tagság megismerkedhet a párt politikájával, az azt kifejező határozatokkal, a helyi célkitűzésekkel. Olyan légkörre van szükség, amelyben elmondhatják véleményüket, kifejthetik nézeteiket és azokra érdemi választ kapnak.

Különösen fontos, hogy *a párt határozatairól*, azok tartalmáról és összefüggéseiről rendszeres legyen a tájékoztatás. A párttagsággal járó kötelezettségek teljesítéséhez megfelelő mérvű tájékozódási előnnyel kell rendelkeznie a párttagságnak. Ez nemcsak időbeni előny — természetesen az is —, hanem elsősorban előny a tartalom, az információ mennyiségét és minőségét illetően. Ez abban fejeződik ki, hogy a határozatokról, döntésekről, állásfoglalásokról, azok meghatározó okairól és a végrehajtás lehetséges módozatairól a párttag mélyebb, az összefüggéseket is bemutató információt kap. Ez az alapja — és feltétele — annak, hogy felkészült agitátor vitapartner legyen, képviselni és magyarázni tudja a párt politikáját és az azon alapuló helyi politikai döntéseket.

A tájékoztatásban fontos szerepük van a párt belső információs kiadványainak. Jó tájékozódási lehetőséget adnak az alap-

szervezetek számára a politikai vitakör és a tömegpropaganda tanfolyamok oktatási anyagai is. Az egész párttagság számára információs forrás a párt központi napilapja és különböző folyóiratai. Előfordul azonban, hogy sokszor olyan kérdésekben is igénylik egyesek a tájékoztatást, amelyekről már ott van az „asztalfiókban” vagy az alapszervezet könyvespolcán az anyag — csak el kellene olvasni. A politikai munka egyik feladata, hogy felkeltse a párttagságban az igényt az ilyen források alapján való tájékozódásra. Természetesen szükség van a szóbeli tájékoztatásra, az egységes értelmezést segítő véleménycsere lehetőségének megteremtésére is.

Nem kevésbé jelentős forrás a párttagság tájékoztatásában a helyi eseményekről szóló rendszeres információ. Ennek több formája lehetséges. A legfontosabb szerep itt is a taggyűlés. A vezetőség adjon itt tájékoztatást a két taggyűlés közötti tevékenységéről. Ezt egyetlen taggyűlésen sem volna szabad elmulasztani, hiszen ez a demokratikus centralizmus elvéből adódó kötelesség. Sajnos, időhiányra hivatkozva ezt halasztják el a leggyakrabban. A taggyűlés fóruma lehet annak is, hogy a helyi állami, gazdasági, intézményi, tömegszervezeti vezetők beszámoljanak munkájukról, terveikről. Ez a beszámoltatási, ellenőrzési jog gyakorlásának módja, és a párttagság tájékoztatásának formája is.

A taggyűlésen kívül más lehetőségek is vannak arra, hogy a párttagság tájékoztatása rendszeres, folyamatos legyen. Ilyenek a pártcsoport-értekezletek, a párttagokkal folytatott csoportos beszélgetések. Ezeken a fórumokon a politika értelmezésének, a döntések végrehajtásának legközvetlenebb tapasztalatai tárulnak fel, s a párt belső életének minden lényeges eleme „felszínre kerül”. Ezért e fórumok tapasztalatainak ismeretét az irányító pártszervek sem nélkülözhetik.

A hétköznapi ügyekben ma a párttagok és a pártonkívüliek hangulata általában megegyező vagy megközelítően azonos. De a taggyűléseken, a pártfórumokon pártügyeket tárgyalnak, a párt politikájának végrehajtásával kapcsolatos kérdésekről vitatkoznak. Ebben az összefüggésben a párttagok mint az élcsapat, a kormányzó párt tagjai nyilvánítanak véleményt, foglalnak állást a politika egészének vagy annak helyi gyakorlatával

kapcsolatos kérdésekben. A párttagság a dolgozó tömegek részét alkotja, véleménye a közvélemény része. De nem akármilyen, hanem politikailag elkötelezettebb, öntudatosabb, a társadalom ügyei iránt érzékenyebb, a konfliktusokat, rendellenességeket bátrabban szóvá tevő, a politikával szembeni elvárásokat reálisabban jelző rétege a közvéleménynek. Ezért a párt belső életéről és a politikai közhangulatról készülő információs jelentésekben megkülönböztetett figyelmet kell fordítani a párttagság véleményére, politikai hangulatának alakulására. Az alapszervezetekben rendszeresített „Emlékeztetők” eszközei lehetnek annak, hogy a párttagság véleményét rögzítsék, s ily módon az irányító pártszerveknek megbízható információs forrásul szolgálhatnak.

A pártalapszervezetek eredményes politikai munkájának egyik legfontosabb feltétele a külső környezetükhöz, különösen a pártonkívüliekhez való viszonyuk folyamatos fejlesztése. Ebben a politikai információ a közvetítő „ingajarat” szerepét vállalja. Egyrészt közvetíti a párt és a kormány politikai céljait; másrészt összegyűjti és továbbítja a döntésekről kialakult véleményt, a gyakorlat tapasztalatait. A politikai információ e funkciójának gyakorlása során lehetőleg kerülje el a „szüneteket”, az „üresjáratokat”, mert ez a kölcsönös bizalom lazulásához vezet, s ellenfeleinknek engedi át a terepet.

A politikai hangulat megismerésében és elemzésében fontos szerepe van annak, hogy a tömegszervezetekben és -mozgalmakban dolgozó kommunisták időnként ismertessék ez irányú tapasztalataikat taggyűléseken, s a vezetőségi üléseken is. Különösen a szakszervezetekben és a Kommunista Ifjúsági Szövetségben dolgozó kommunisták felelőssége nagy abból a szempontból, hogy a különböző pártfórumokon hangot kapjon, kifejezésre jusson a dolgozók, a munkásosztály véleménye. A párton belüli információnak kötelessége kifejezni, továbbítani a munkásosztály politikai hangulatát. Ez nemcsak funkciója, hanem a munkásosztállyal szembeni kötelessége is. Enélkül a párt nem tudja megfelelően képviselni a munkásosztály érdekeit, ami egész létének és működésének fő tartalma.

A párton belüli információ fontos szerepet tölt be a kollektív vezetés és a személyes felelősség érvényre juttatásában is.

A különböző szintű párttiszségek és az ezekkel járó kötelezettségek érdemi teljesítésének — az alkalmasságon túl — egyik fő feltétele a sokoldalú, megbízható tájékozottság. Enélkül nem képzelhető el, hogy a vezető testületek tagjai a döntések meghozatalakor alapvetően azonos informáltsági helyzetben legyenek. Ha az informáltság alapos, akkor fokozódik az aktivitás a döntések előkészítésében és érdemi vita alapján a döntésekben, majd azok felelősségteljesebb végrehajtásában. Ha nem megfelelő a tájékoztatás, akkor nem biztosítható a demokratikusan megválasztott testületek tagjainak *egyenjogúsága* sem.

Pártunkban a döntéshozatal legfőbb módja a testületi döntés, amelyet kollektív vita előz meg. Ahhoz, hogy a döntés valóban kollektív véleményt fejezzon ki, biztosítani kell a testület számára a döntés tárgyával kapcsolatos tájékozottságot. Csak így módon lehet objektív alapot teremteni a mérlegelésre, a véleménycserére, a nézetek pártszerű ütköztetésére, s mindezek után az optimális döntések meghozatalára. Hasonló a helyzet a végrehajtás ellenőrzésekor is. A választott testület tagjai számára lehetővé kell tenni, hogy megismerkedjenek az ellenőrzés, a beszámoltatás tárgyát képező körülményekkel, tényekkel. Különben az eseményeknek csak „meghallgatói”, „szemlélői” lehetnek, nem pedig tisztségükből eredő felelős értékelői, ellenőrei a végrehajtásnak.

A demokratikus centralizmus elvének érvényesülése — az előbbieken felsoroltakból is látható — bizonyos sajátosságokat mutat. A demokratikus centralizmus egyik összefüggése, hogy a választott szerveken belül az operatív vezetéssel, a szervező, ellenőrző munkával megbízott testületek a taggyűlésnek, a plénumnak alárendelten működnek (alapszervezeti pártvezetőség a taggyűlésnek, a párt-végrehajtóbizottság a pártbizottságnak, a Politikai Bizottság és a Titkárság a Központi Bizottságnak stb.). A vezető pártszervek funkciójuk gyakorlásához, rendeltetés-szerű működéséhez több, részletesebb és rövidebb időközönként érkező információt igényelnek. Ilyen információ nélkül nem

tudnák ellátni a demokratikus centralizmus elvéből következő, a taggyűléstől és a plénumoktól kapott feladatokat, megfelelően előkészíteni a napirendeket, megszervezni a végrehajtást és az ellenőrzést.

Természetesen a választott pártszervek minden tagja számára lehetővé kell tenni az információ megismerését. A párt vezető szerveinek gyakorlatában elvileg ez a kérdés megoldott. Hiszen a Központi Bizottság tagjainak, a területi pártmunkát irányító pártbizottságok tagjainak lehetőségük van megismerkedni minden olyan dokumentummal, amelynek alapján az általuk megválasztott, az operatív munkát irányító pártszervek dolgoznak. A gyakorlatban azonban a pártbizottságok tagjai ezzel a lehetőséggel kevésbé élnek. Sőt, a párt-végrehajtóbizottságok sok esetben csak meggyőző munkával érik el úgy-ahogy, hogy a pártbizottságok tagjai elolvassák a számukra biztosított információt, megismerkedjenek a végrehajtó bizottság elé kerülő előterjesztésekkel, javaslatokkal, döntésekkel.

A párton belüli politikai információ *tárgya* — az elmondottak alapján — a következőkben fogalmazható meg: a pártszervezetek működésének és a vezető szerep gyakorlásának tapasztalatai; a pártszervezetek és vezető szerveik kapcsolatainak alakulása; a párttagság munkájának, magatartásának viszonya a szervezetekhez és céljaikhoz; a párttagság szociális összetételének állapota és fejlődése; a pártszervezetek és a párttagság viszonya külső környezetükhöz, különösen a pártonkívüliekhez; a politikai közgondolkodás és közvélemény tanulmányozása, elemzése.

A párton belüli politikai információ legfontosabb *forrásainak* a következőket tekinthetjük: a) a pártkongresszusok és a vezető pártszervek határozatai; b) a pártszervezetek és vezető szerveik működésének tapasztalatairól készült jelentések, elemzések; c) a párttagság véleménye, magatartása, tapasztalata a munka gyakorlatáról; d) a választott pártszervek mellett működő munkabizottságok, aktivitsták tevékenységének tapasztalatai, elemzései; e) a pártszervek politikai hatáskörébe tartozó vezetők beszámolói, tájékoztatói, a különböző állami, gazdasági, tömegszervezeti, tömegmozgalmi — választott vagy kinevezett — funkcionáriusok tapasztalatai; f) a párt sajtójában közzétett, a rádió-

ban, a televízióban elhangzó tapasztalatok, közlemények, ismeretők; g) a párt szervezeteihez, vezető szerveihez érkező bejelentések, panaszok.

A párton belüli politikai információ szerepéről, jelentőségéről a párt X. kongresszusán Biszku Béla a következőket mondotta: „A pártban olyan szervezett, állandó belső mozgásnak kell lennie, amely egyrészt a vezetés különféle elképzeléseit gyorsan és pontosan közvetíti a párttagságnak és a pártonkívülieknek, másrészt a kommunisták és a párton kívüli dolgozók többségének véleményét, észrevételeit gyorsan és pontosan eljuttatja a vezetéshez. Ennek az állandó, kétirányú mozgásnak, mondhatnám a párt politikai vérkeringésének sohasem szabad lelassulnia vagy szünetelnie. Ugyanilyen hiba volna, ha a párttagok és párton kívüli dolgozók észrevételeit, véleményét, a valóságot nem pontosan tükrözve közvetítenék. A legnagyobb veszélyek egyike, ha elképzeléseinket, vágyainkat tényként tüntetjük fel, ha azt, amit szeretnénk, megvalósultnak hisszük. Ennek elkerülésére legfőbb biztosíték a demokratizmus fejlesztése. Úgy véljük, hogy a tömegek és a vezetés, a párttagság és a központi szervek közötti információk cirkulációjának a legfontosabb formáit, módszereit már kiépítettük, csak tovább kell munkálkodnunk *a folyamat tartalmának fejlesztésén, színvonalának emelkedésén.*¹ (Kiemelés tőlem. — V. L.)

Megítélésem szerint e feladat megoldásán a továbbiakban is folyamatosan szükséges fáradoznunk, nem utolsósorban azért, mert a demokratikus centralizmus érvényre juttatásának ez fontos és nélkülözhetetlen eleme.

¹ Az MSZMP X. kongresszusának jegyzőkönyve. 233—234. old.

A határozatok megvalósításának szolgálatában

Pártunk nagy erőfeszítéseket tesz a szocialista demokrácia fejlesztéséért. Ennek eredményeként az elmúlt években jelentősen növekedett a tanácsok, a különböző gazdasági egységek, állami vállalatok és társadalmi szervek önállósága. E folyamat azt a célt szolgálja, hogy minél több embert tudjunk alkotó módon bevonni az előttünk álló feladatok kialakításába és megoldásába, hogy minél több állampolgár legyen képes és kész a maga gondolataival, cselekvőkészségével előbbre vinni a szocializmus ügyét hazánkban.

SZÉLESEBB KÖRŰ AKTIVITÁS — EREDMÉNYESEBB MUNKA

Az emberek bekapcsolódása a közügyekbe mindig egy adott egységben történik: egy-egy vállalat, egy-egy tanács stb. területén. Ennek során a maguk környezetében szerzett tapasztalatokból indulnak ki, s ezzel kapcsolatban vetik fel az igényeket. Látókörük elsősorban a saját munkahelyükre, lakóhelyükre terjed ki. Ám miközben részesei az ottani ügyek eldöntésének, tárgul a látókörük, fejlődik alkotókészségük, s ez az egész társadalom hasznára válik.

Az is világos azonban, hogy ez a folyamat elősegítheti a csoportérdekek erőteljesebb jelentkezését, mégpedig olyan nemkívánatos módon is, hogy nem az osztálytársadalmi érdekek megvalósulását szolgálják, hanem éppen az ellen hatnak. Ezért szük-

séges, hogy a különböző szintű pártszervek a maguk területén egyeztetni tudják a csoportérdeket az osztályszociális érdekekkel, s a cselekvést ennek irányába befolyásolják.

Pártunk ennek felismerése alapján törekedett arra, hogy vezető szerepét minden szinten biztosítva növelje a különböző szintű pártszervek önállóságát. Így foglalt állást a X. pártkongresszus, s azt követően a Központi Bizottságnak és szerveinek különböző határozataiban konkrétan megfogalmazódott ez a törekvés. Ma elmondhatjuk, hogy ezeknek az intézkedéseknek jelentős eredményei vannak. A politikai helyzet stabilitása, jelentős gazdasági eredményeink, az életszínvonal emelkedése, mind ennek a tevékenységnek a gyümölcse. Hiszen hiába születnének jó központi határozatok, ha azok nem nyernének elfogadást és nem valósulnának meg, akkor ilyen eredmények sem születtek volna. Az eredmények hordozója az egész párt: lényegében valamennyi pártszervezet munkájának gyümölcsei.

A területi pártszervek az utóbbi években nagyobb figyelmet fordítottak a párt belső életének fejlesztésére. Ezt számszerűleg is érzékelni lehet: az elmúlt négy évben tárgyalt napirendek 30—40%-a a párt belső életével foglalkozott. Ez önmagában is emelte a pártmunka színvonalát, növelte hatékonyságát. Nagyon sok jó kezdeményezéssel találkozhattunk, s ez növelte a helyi szervek irányító munkájának színvonalát. Minden szinten nőtt a pártszervek súlya, tekintélye. Az is igaz viszont, hogy a területi pártszervek alapszervezeteket irányító munkájában vannak még gyengeségek.

A HATÁROZATOK HELYI ADAPTÁLÁSA

Teljesen jogos az a megállapítás, hogy az alapszervezetek egyik legnagyobb gyengesége, hogy *nehezen találják meg azokat a konkrét célokat, amelyeket helyileg meg kell oldaniuk a pártpolitika megvalósításának érdekében.* De ezért nem az alapszervezetek felelősek elsősorban. A hiba legfőbb forrása, hogy a közvetlen irányító pártszervek nem adnak ehhez elég hatásos segítséget.

Érdekes tanulmányozni ebből a szempontból az üzem- és

munkaszervezésre vonatkozó határozatok feldolgozását. Az a tapasztalat, hogy a megyei pártbizottságok zömének határozata alig ment túl a Központi Bizottság határozatán. Pedig mód lett volna a helyi körülmények és követelmények ismeretében a differenciálásra. Hiszen másként kell foglalkozniuk az üzem- és munkaszervezéssel az önálló gazdasági egységek pártszervezeteinek, melyeknek feladatkörébe tartozik az egész kérdéskomplexum, s másként a gyáregységek, üzemegységek, telephelyek, tehát az olyan gazdasági egységek pártszervezeteinek, amelyeknek irányítása gyakran valamelyik más közigazgatás területén van. Az utóbbiakhoz tartozó alapszervezetek e határozatnak csak bizonyos vonatkozásaival tudnak érdemben foglalkozni, csak a határozat egy részének megvalósulását tudják biztosítani. Arról nem is szólva, hogy a termelőszövetkezetekben is szükséges az üzem- és munkaszervezést javítani, s a termelőszövetkezeti pártszervezeteknek is ki kell bontakoztatniuk ilyenfajta tevékenységüket. Mindennek a megyei határozatokban már tükröződnie kellett volna. Megyénként különböző a gazdasági struktúra, s ebből következően a pártszervezetek konkrét teendői is eltérőek.

A központi pártszervek több határozata jól példázza, miként lehet és kell figyelembe venni a differenciálás követelményeit. Utalhatok a városi pártbizottságok munkájáról vagy az alapszervezeti munka fejlesztéséről szóló határozatra, amelyekben a Politikai Bizottság szintenként határozta meg a feladatokat. Megjelölte például, mit kell tenniük a megyei pártbizottságoknak, a városi bizottságoknak és így tovább. Az alapszervezetekre vonatkozó határozat megjelöli a közvetlen irányító pártszervek, továbbá a megyei pártbizottságok feladatait is.

Miért nem gyökeresedett meg mégsem ez a gyakorlat? Többek között azért, mert a tevékenységnek az a formája alakult ki, hogy egy-egy végrehajtó bizottsági vagy pártbizottsági ülésen *egyszerre kell megismernie* a testület tagjai többségének a felső szintű szerv határozatát és mindjárt meghatározni az azzal kapcsolatos konkrét saját *tennivalókat* is. Ez pedig az esetek többségében nem megy. A városi pártbizottságokról szóló határozat feldolgozásánál ezért minden városi bizottságot megkértünk arra, hogy hívják be a pártbizottsági tagokat, azok olvas-

sák el a Politikai Bizottság határozatát, majd váltsanak szót róla. Ennek eredményeként a városi pártbizottságok határozatai konkrétabbak, célratörőbbek lesznek, igyekeznek a saját szintjükön a feladatokat gyakorlatiasan, sajátosságaiknak megfelelően meghatározni. Volt olyan pártbizottság, amelyik pontosan azért, mert már az ülés előtt alaposan megismerték a Politikai Bizottság határozatát, visszautasította a végrehajtó bizottság előterjesztését, mondván, hogy az nem felel meg a Politikai Bizottság határozatában rögzített elgondolásoknak. Ebből azt a következtetést lehet levonni, hogy *alapvető, átfogó jellegű határozatok esetében gondoskodni kell arról, hogy a vezető szervek tagjai a határozatokat előzetesen megismerjék, azok elvi összefüggéseit megértsék, és ennek tudatában a testületi ülésen már azzal foglalkozzanak, hogy melyek a helyi megvalósítás konkrét tennivalói.*

Gyakran nem fordítunk kellő időt a határozatok ilyen átfogó jellegű előzetes megismertetésére, holott enélkül hiába igényeljük a politikai munka kibontakozását. Ha egy alapszervezeti titkári értekezleten egy központi bizottsági határozatról elhangzik húsz mondat, akkor abból a titkár aligha ismeri meg annak *elvi-politikai összefüggéseit*. És akkor hogyan érveljen? Hogyan tudja megnyerni a tömegeket? Ezért is szükséges változtatni hibás gyakorlatunkon.

Az egyik ok tehát, ami nehezíti a konkrét helyi feladatok meghatározását, hogy *sokszor nem tudjuk pontosan, milyen elveket kell adaptálni*. Ugyanakkor vannak tisztázandó *szemléletbeli kérdések is*. Gyakran szembeállítják a konkrétsággal az elvi-politikai irányítást, amit leszűkítenek az elvek elvont hangoztatására. S ha elhangzik a kérdés, hogy miért nem foglalkoznak a maguk területén jelentkező egyik vagy másik konkrét kérdéssel, akkor azt mondják, hogy ez már nem lenne elvi-politikai irányítás. Holott a konkrét munka során már egyetlen kérdést sem lehet pusztán általános elvi állásfoglalásokkal megoldani, mert az élet ezt egyszerűen nem teszi lehetővé. Vegyünk egy példát. Mondjuk községfejlesztésről van szó, akkor számba kell venni, hogy van annyi pénzünk, mozgósíthatunk ennyi társadalmi erőt, van ennyi megoldandó probléma, amihez sokkal több pénz kellene, mint amennyi rendelkezésünkre áll, ki kell

tehát választani, hogy politikailag melyik a jelentősebb kérdés, mivel kell elsődlegesen foglalkozni. Ha a községi pártbizottság csak annyit mond, hogy foglalkozzunk a községfejlesztéssel vagy javítsuk a kommunális szolgáltatásokat, akkor még nem mondott semmit. Vagy ha egy alapszervezet olyan határozatot hoz, hogy szükséges betartani a szocialista bérezés elveit, ezzel még senkit nem tud megósítani.

A példák közül érdemes megemlíteni, hogy egyik községünkben sokat töprengtek, miként hozzák be a tanyavilágból szakrendelésre a betegeket. A pártbizottság ülésén az egyik elvtárs azonnal számolni kezdett és mindjárt elmondta, ha a község minden munkaképes lakosa adna e célra egy doboz Szimfónia cigarettára való összeget, lehetne venni két mikrobuszt, s a kérdés meg lenne oldva. Ennek nyomán meghírdették a „Szimfónia akciót”, s a két mikrobusz azóta is működik. Nem politika ez? Egy konkrét döntés csupán, ha úgy tetszik. De hogy ott miként vélekednek az emberek a pártról, azt nem kis mértékben befolyásolja, hogy a párt *helyi szerve előbbre vitte egy égető gond megoldását, s ezzel javította a lakosság helyzetét.* Ezért mondhatjuk, hogy a párt vezető szerepe erősítésének kulcsfontosságú kérdése, hogy mindenütt *alaposan, összefüggéseiben megismerjék a felső szintű szervek határozatait, majd ennek alapján konkrétan tudják megjelölni saját tennivalóikat,* ilyen módon biztosítva a párt cselekvési egységét a végrehajtás folyamatában.

AZ IRÁNYÍTÓ SZERVEK MUNKÁJÁNAK ÉRTÉKMÉRŐJE

A demokratikus centralizmus érvényesülését szolgálja az az elv, hogy minden irányító pártszerv tevékenységének egyik alapvető értékmérője az általa irányított pártszervek, -szervezetek munkájának színvonala. Sajnos, vannak olyan pártszervek, amelyek az irányítás teendőit csak értekezletekkel akarják megoldani, pontosabban: letudni. Értekezletre készülünk, értekezleten veszünk részt, értekezleten döntünk. De közben, éppen a sok értekezlet miatt, nem tudunk elég időt szentelni annak a munkának, amely az értekezlet döntéseinek megvalósítását szolgálja.

Az említett elvből viszont az következik, hogy egyetlen irányító pártszerv sem mondhatja: „én jól dolgozom, hiszen jól döntöttem, de azok ott lent nem tudják végrehajtani”. Jó munkát csak akkor végez, ha azt is biztosítja, hogy az általa irányított pártszervek megfelelő színvonalon hajtják végre feladataikat. Ezt célozza többek között a területfelelősi-reszortosi rendszer is, amely máris elősegítette, hogy a járási, városi pártbizottságok apparátusának munkatársai több időt töltsenek a helyszínen. De nemcsak ezért jó ez a rendszer, hanem azért is, mert segít leküzdeni a rezortok elkülönülését. A pártban szükség van rezortmunkára — a mai feladatok megoldása ezt megköveteli. De ha a rezort elkülönül az általános politikai feladatoktól — és ilyen veszélyek vannak —, akkor ez még akár a párton belüli egység megbomlásának forrásává is válhat bizonyos kérdésekben. Ezért szükséges, hogy minden részletet jól beillesszünk az egész politika végrehajtásának folyamatába. Ez egyik feltétele annak, hogy a párt jobban betölthesse vezető szerepét, és a demokratikus centralizmus érvényesülése is eredményesebb legyen.

A központi akarat megvalósulásának feltételei

A központi akarat, vagyis a politika csak úgy valósítható meg, ha a változó gyakorlatot állandóan tanulmányozzuk, és annak megfelelően alkalmazzuk. A politika jó végrehajtásának előfeltétele tehát mindenekelőtt az alkalmazás. Megfelelő helyi elemzés nélkül a jól kidolgozott politikát sem lehet eredményesen valóra váltani.

A helyi szervek munkájában gyakran tapasztalható fölösleges elvieskedés. Nem a végrehajtásra összpontosítják erőiket, hanem szükségtelen, elvont elméleti elemzésekre. Erre valójában nincs szükség. Ha összehasonlítjuk a központi és a helyi szervek tevékenységét, akkor nyilvánvaló, hogy az előbbinél jóval nagyobb helyet kell elfoglalnia az elemző munkának, a politika alakítására fordított időnek és energiának, s talán valamivel kisebbet a végrehajtás gyakorlati kérdéseinek. A helyi szerveknél viszont ez a munka fordított arányú, ott több időt és energiát kell fordítani a végrehajtás megszervezésére és ellenőrzésére. Ez azonban nem azt jelenti, hogy alapszervezeti szinten nincs szükség elvi, elemző munkára. Itt is minden adott helyzetet, konkrét tényt jól kell ismerni, fel kell mérni, hogy a legfinomabb részletekig kidolgozhassuk a politika megfelelő alkalmazását. Az ilyenfajta elemzések nem fölösleges elvieskedések. Ha hiba van a végrehajtás egyik vagy másik területén, ennek oka nemcsak az akaratban, a jóindulatban, a törekvésben keresendő, hanem gyakran abban, hogy a politikai elképzeléseket nem tudják megfelelőképpen illeszteni az adott konkrét valósághoz.

Ebből sematikus végrehajtás, a konkrét helyi adottságok, körülmények figyelmen kívül hagyása következhet.

A másik oldala ennek az összefüggésnek: ha jól, a helyzet teljes ismeretében hajtjuk végre a határozatokat, akkor tulajdonképpen gazdagítjuk a politikát, a központi akaratot. Vitathatatlán igazság, hogy a szocializmus mint tudomány a nemzetközi munkásmozgalom tapasztalatainak elméleti általánosítása útján fejlődik. Ez „kicsiben” is igaz: a politika gazdagítása, a politika színesebbé tétele tulajdonképpen a gyakorlat tanulságainak általánosításával, felhasználásával lehetséges.

A PÁRTIRÁNYÍTÁS ÚJ FELTÉTELEI

Többször felvetődik az a kérdés, hogy gazdaságirányításunk jelenlegi rendszerében jobbak vagy rosszabbak-e a feltételek a politika végrehajtásához. Azt is gyakran hallhatjuk: a gazdasági és általában a területi szervek önállóságának növekedésével fennáll a veszély, hogy az illetékes pártszervek politikailag még nem nőttek fel ehhez az önállósághoz és ezért a határozatok végrehajtása csorbát szenved. Véleményem szerint, a politika végrehajtásának feltételei kedvezőbbek, mint régebben voltak, bár kétségtelen, hogy ma bonyolultabb, összetettebb igényeknek kell megfelelni.

Jelenlegi gazdaságirányítási rendszerünk nagyobb alkalmazkodókészséget, elmélyültebb, meggyőzőbb politikai munkát követel, a demokratizmus messzemenő kibontakoztatását igényli. A vállalati gazdasági élet szférájában decentralizációs folyamat ment végbe. Az állami életben a tanácstörvény létrejöttével hasonló decentralizáció történt. Nyilvánvaló, hogy a pártmunkában ezzel számolni kell. Ilyen körülmények között különösen nagy szerepe van a politika azonos értelmezésének, a párt politikája alapján kialakult egységnek. A politika helytelen értelmezése rossz irányt adhat a végrehajtásnak, amit most már nem szabályoznak központilag részletesen körülírt eligazítások, utasítások, végrehajtási szabályzatok és egyebek. A politika azonos értelmezésének most nagyobb a jelentősége, mint néhány évvel

ezelőtt volt, amikor ilyen önállósággal, ilyen döntési lehetőségekkel a különböző szintű pártbizottságok nem rendelkeztek.

A gyakorlatban tapasztalhatjuk, hogy a politika egységes értelmezése élő probléma, hiszen ugyanannak a politikának a végrehajtásával egyik vagy másik területen lényegesen eltérő eredményeket érnek el. Mint minden periódusnak, most ennek az időszaknak is megvan a maga problémája. Ezt abban látom, hogy a decentralizációval összhangban nem fejlődik párhuzamosan a politika önálló alkalmazásának készsége és emiatt a helyes elképzelések helyenként deformálódnak. A feladat — véleményem szerint — az, hogy még jobban meg kell tanulni a politika alkalmazását, az önálló politizálás művészetét. Ez a nehezebb út, de ez az eredményesebb.

A pártmunka Komárom megyei tapasztalatai azt igazolják, hogy nagyon jó, ha lehetőséget kapunk és mi is lehetőséget adunk különböző, hosszabb és rövidebb távra szóló elképzelések kidolgozására. Mi a tagfelvételre, a pártoktatásra és a kádereképzésre a helyi követelményekhez igazodó irányelveket dolgoztunk ki. De hosszú távú elgondolásaink vannak a kereskedelem-politikára, a szakszervezetek érdekvédelmi szerepére, az egészségügy megjavítására, az ipar szerkezetének átrendezésére, a kultúrpolitikára stb. Miért jó ez? A Központi Bizottság határozatainak ismertetésén túl azért, mert a megyéknek vannak sajátosságai. Másként kell egy iparszerkezeti kérdést megítélnie a Komárom megyei Pártbizottságnak, mint a budapestinek, vagy egy más hasonló ipari jellegű megyének. Másként kell egy kereskedelem-politikai feladatot megközelíteni olyan megyében, amely aktív a zöldségellátásban, és másképp ott, ahol beszállítással kell az ellátást biztosítani. Ezért fontos — ez is az alkotó vagy a mechanikus végrehajtáshoz tartozó kérdés — időt engedni magunknak az elgondolások kidolgozására.

A RENDSZERESSÉG TARTALMI KÖVETELMÉNYEI

Nagy jelentősége van az alapszervezeti munka és egyáltalán a pártélet szempontjából a rendszerességnek. A rendszeresség önmagában persze forrása lehet a sematizmusnak és a sablonos-

ságnak is, ha nem igyekszünk megfelelő tartalommal megtölteni. A rendszerességnek azonban van tartalmi jelentősége is. Például, hogy az alapszervezetnek legyen munkaterve; a titkár tartsa kötelességének, hogy a két vezetőségi ülés közötti tevékenységéről számot adjon a vezetőségnek, a vezetőség pedig a taggyűlésnek; hogy a taggyűlések határozatait feljegyezzék, s azok végrehajtására visszatérjenek. Ez tulajdonképpen a pártélet ábécéje, sok pártszervezetben mégsem csinálják rendszere-
sen.

Tartalmi jelentősége van annak is, hogyan készül el a munkaterv. Különösen annak, hogy előzőleg a párttagság milyen széles körének a véleményét kérték ki. Nálunk a megyei pártbizottság munkaterve úgy készül, hogy a hatvan megyei pártbizottsági taggal a titkárok, osztályvezetők megbeszélnek, mit tartanak fontosnak a területi üléseken napirendre tűzni.

Természetesen nem lehet minden javaslatot munkatervbe foglalni, de azokat a kérdéseket, amelyeket egyidőben több ember is szóvá tesz, nyilvánvalóan tekintetbe kell venni. Amelyek a pártbizottság munkatervébe nem kerülhetnek bele, azokat — a kérdésektől függően — különböző bizottságoknak, a megyei tanácsnak, a szakszervezetek megyei tanácsának, a KISZ-bizottságnak javasoljuk munkatervbe foglalni. Amikor a munkaterv elfogadásra kerül, a megyei pártbizottság tagjai az elképzelések jelentős részével találkoznak.

Az elmúlt évben megnéztük, hogyan lehetne a pártéletet a hatékonyság szempontjából vizsgálni. Ma ez divatos szóhasználat: mindent hatékonyabban akarunk csinálni. De azért ez nemcsak divat: fontos tartalma van. Mi abból indultunk ki, hogy a pártmunka eredményességét leginkább azon lehet lemérni, milyen irányban és mértékben változik a gyakorlat, az emberek gondolkodása, magatartása. Csakhogy nagyon nehéz ezt mérni! A különböző „végtermékeket” paraméterekkel, mázsával, literrel vagy tonnával lehet mérni, de olyan paraméter, amely a pártmunkát egzakt módon tudja meghatározni, tulajdonképpen nincs. A pártmunka eredményét csak nagyon áttételesen, sok összetevővel lehet mérni.

Amikor a Központi Bizottság 1972. novemberi határozatának feldolgozását ellenőriztük, azt tapasztaltuk, hogy amit egy fél

évig tárgyaltak, minden szinten, abból a párttagok jelentős része arra emlékezett csupán, hogy béremelést határoztak el. Nagyon megdöbbenő, hogy egy nagy politikai akció után mi marad meg az embereknek, a párttagoknak a fejében. Azzal együtt, hogy az értekezleteket számmal ki lehet fejezni (volt néhány száz értekeztet ebből a témából) és ennek alapján el lehetne mondani, hogy összességében jó munka, nagy kampány volt.

HELYI KEZDEMÉNYEZÉSEK

Minden megyében születnek jó kezdeményezések. Mi ilyen kezdeményezésnek tekintjük — nem találok szebb vagy jobb elnevezést — az értékelő taggyűléseket. Nyolcadik éve csináljuk. Az a lényege, hogy évente egy taggyűlésen minden párttagról, magatartásáról, egyéni fejlődéséről a rábízott pártmegbízott teljesítéséről véleményt mondanak a kollektíva előtt. Ha nagyobb a pártszervezet, akkor rendszerint a pártcsoport előtt, ha kisebb létszámú a pártszervezet, akkor taggyűlésen. Természetesen a 20 000 párttaggal rendelkező Komárom megyében nehéz feladat ilyen munkát elvégezni. Itt őszintén és igazat kell mondani, nevelő szándékkal, ami körül megfelelő vita alakul ki. Tapasztalataink szerint egy évben egy taggyűlés energiáját, idejét erre fordítani nagyon megéri. A párttagok kíváncsian várják a róluk kialakított véleményt.

A másik ilyen kezdeményezés — amit szintén a magunk lehetőségei szerint igyekszünk megoldani — a feladatok elhatárolása és megosztása a párt-, az állami és a társadalmi szervek között. A megyei pártbizottság, a végrehajtó bizottság, a megyei tanács, a szakszervezet, az ifjúsági szervezet több alkalommal meghatározta, hogy a különböző jellegű politikai feladatokból mi az, ami önállóan egy-egy tömegszervezetnek vagy társadalmi szervnek átadható, melyek oszthatók meg „horizontálisan” is és melyeket lehet decentralizáltan átadni a járásoknak, városoknak, alapszervezeteknek. Érdemes és szükséges foglalkozni ezzel a kérdéssel, bár nagy munkát igénylő feladat. A tömegszervezetek, az állami szervek sajátos, rendeltetészerű működését ezzel jobban elő lehet segíteni. Ugyanakkor, hogy ezt a szerepüket el-

láthassák, arra is szükség van, hogy önállóan részt vállaljanak a megye összes gondjai megoldásából. A területek elhatárolásának és a teendők megosztásának fontos velejárója, hogy az illetékes pártbizottság igényes koordinátora legyen ennek a tevékenységnek, máskülönben ez nem hajtható végre. Egyszer s mindenkorra nem lehet feladatokat elosztani, ezt minden határozathozatalnál újra el kell végezni.

A SZERVEZETI ÉLET ÚJ KÉRDÉSEI

Már most foglalkozni kell néhány olyan gonddal, amely ma csak tünetként jelentkezik, de néhány év múlva már megoldásra váró kérdése lesz a párt szervezési munkájának. Ez az üzemi és a területi elv értelmezése a párt felépítésében. Régen az üzem a „kerítésen belül” levő üzemet jelentette. Ma viszont a termelőerők fejlődésével kialakulnak a különböző integrációs rendszerek, amelyek nem egy gyárnak a „kerítését” lépik túl, nem is egy megyéét, hanem sokszor még országhatárokat is. Nyilvánvaló, hogy ilyen kooperációs kapcsolatrendszerben egy-egy párttitkár koordinációs joga kevésnek tűnik a munka összehangolására.

Ha szemügyre vesszük az úgynevezett területi elvet, kiderül, hogy régen azt mondtuk: a lakóhely a terület. Ezt a lakóhelyet ma megváltoztatja az élet közigazgatásilag úgy, hogy van összevont község, s több községnek egy közös tanácsa, megszűntek a járási tanácsok stb. A technika fejlődésével lerövidültek a távolságok. Régen kíváncsi volt, hogy lakóhely és munkahely földrajzilag majdnem azonos legyen, ma ez is másként áll. Nyilvánvaló, hogy ezeknek a problémáknak a korszerűbb értelmezése — az alapelvek megőrzése mellett — már most időszerű. De idetartozik a mezőgazdaságban kialakult termelési rendszerek problémája is. A kukorica és más termesztési rendszerek minden megyében megtalálhatók, Vas megyétől Szabolcsig. De már most érezhető az igény például e gazdaságok pártszervezetei részéről arra, hogy bizonyos munkakapcsolat alakuljon ki közöttük, és szükség esetén szót tudjanak váltani az együttmű-

ködésről. De vajon ki ruházható fel ilyen illetékességgel, koordinációs joggal?

Összességében ma a politika gazdag, színes, értelmes alkalmazásának, megvalósításának jók a lehetőségei. Ahol mégis előfordulnak torzulások a politika alkalmazásában, a gyakorlatba való átültetésében, ott egyes szervek hajlamosak arra, hogy inkább az önállóságból fogjanak valamit vissza, ahelyett, hogy a lehetőségek öntevékeny kihasználására nevelnék a helyi szerveket. Az ilyen szemlélet és gyakorlat ellen harcolni kell, éppen a politikai irányvonal minél maradéktalanabb megvalósulása érdekében.

Az alapszervezetek munkastílusának fejlesztése

A demokratikus centralizmus érvényesítésének igen fontos színtere az alapszervezet. Különösen a taggyűléseknek jelentékeny a szerepe a pártélet alapelveinek, normáinak gyakorlati érvényesülésében.

Az utóbbi években több intézkedés történt abból a célból, hogy a demokratikus centralizmus elvei még inkább érvényre jussanak az alapszervezetek mindennapi életében. Ezek között különösen fontosak az *évi beszámoló taggyűlések*, amelyek új minőséget jelentenek a párt belső életében. Meggyőződésem, hogy erőteljesebben járulnak hozzá a demokratikus centralizmus érvényesüléséhez, mint az évközi taggyűlések, és szerepük ilyen szempontból fontosabb, nagyobb.

A beszámolási kötelezettség ugyanis az alapszervezeti vezetőségeket rákényszeríti a végzett munka lehető legalaposabb értékelésére, átfogó számadásra. Az évközi taggyűléseken az alapszervezet életének, gondjainak általában csak egy-egy témáját tárgyalják, a beszámoló taggyűléseken viszont a tevékenység egészét kell mérlegelni, teljes keresztmetszetben értékelve a párttagok, az aktivisták, a gazdasági és tömegszervezeti vezetők munkáját. Azaz tulajdonképpen a pártszervezet egész működéséről kell beszámolni a tagság előtt.

Ez a tény arra szorítja a pártvezetőségeket, hogy beszámolóik valóban kollektív véleményt tükrözzenek, sokkal inkább kollektív munka eredményei legyenek, mint az év közben tartott beszámolók. A beszámoló taggyűléseken ugyanakkor értékelni kell

a vezetőség kollektív munkáját és az egyes vezetőségi tagok személy szerinti munkáját is.

A beszámoló taggyűlések előkészítése is gondosabb, demokratikusabb, mint az évközi taggyűléseké. Előzőleg rendszerint pártcsoport-értekezleteket tartanak, ahol mindinkább meghonosodik a párttagok egyéni beszámoltatása is a kötelezettségek teljesítéséről. Az a tapasztalatunk, hogy ezeken a pártcsoportüléseken nyíltabb, szókimondóbb a vita, kritikusabb a tagság, mint a taggyűléseken.

A Budapesti Pártbizottság kötelezővé tette, hogy a felsőbb irányító pártszerv a fővárosi pártszervezetek beszámoló taggyűlésein értékelje az adott alapszervezetnek és vezetőségének éves munkáját. Ez is segíti a demokratikus centralizmus fejlesztését. A kötelező értékelés kifejezi az alá- és fölérendeltséget, a centralizmust, ugyanakkor a vélemények egyeztetése, a felsőbb szintű pártszerv véleményének közlése, megvitatása a tagsággal fokozza a pártélet demokratizmusát.

Az egyik fővárosi pártszervezetben érdekesen fogalmazták meg, miért tartják ezeket a taggyűléseket demokratikusabbnak az évközieknel. Azt mondták, hogy „az év közben tartott taggyűléseken inkább a vezetőség ad munkát a párttagságnak, amikor ismerteti a különböző feladatokat, a beszámoló taggyűlésen viszont a tagság teszi mérlegre a vezetőség munkáját és ennek alapján a tagság ad munkát a vezetőségnek”. Természetesen hiba lenne ezt a szembeállítást abszolutizálni, magis figyelemre méltó, hogy ezeken az év végi beszámoló taggyűléseken mennyire alaposan, részletesen számoltatják be a vezetőségeket. A tagság aktivitása itt kétségtelenül erőteljesebb, mint az évközi taggyűléseken. Ezek és más tapasztalatok bizonyítják, hogy a beszámoló taggyűléseknek a demokratikus centralizmus megvalósulása szempontjából kiemelkedő a jelentőségük.

A MUNKA KONKRÉT JELLEGÉNEK ERŐSÍTÉSE

A fővárosban tartott beszámoló taggyűlések általában azt tükrözték, hogy a budapesti pártszervezetekben *érvényesül* a demokratikus centralizmus. Ugyanakkor azt is tapasztalhattuk,

hogy helytelen nézet, hibás gyakorlat még napjainkban is nehezíti ennek az elvnek teljes körű megvalósulását. Ezek közül néhányat megemlítek. Nagyon sok esetben kidolgozatlanok, illetve alacsony színvonalúak, *nem konkrétak a munkatervek, a javaslatok, a határozatok*. Nemegyszer csak hivatkoznak a központi vagy más felsőbb szintű pártszervek által meghatározott feladatokra, anélkül, hogy alkalmaznák, adaptálnák ezeket a határozatokat a helyi viszonyokra. A rossz alapszervezeti munkaterv, az általános, nem megvalósítható határozat akadályozza a demokratikus centralizmus érvényesülését, hiszen tétlenségre, bizonyos fokú közömbösségre kárhoztatja a párttagságot, mert semmire sem mozgósít. Megtörik tehát a centrális vonalvezetés, az aktivitás nem fokozódik, kevés tapasztalat kerül felszínre és jut el a felső szintű pártszervekhez. Változatlanul fontos feladatunk tehát megtanítani az alapszervezeti vezetőségeket arra, hogy munkaterveikbe, határozataikba a sajátos, helyi feladatokat rögzítsék, mégpedig a lehető legkonkrétabban és személyre szólóan.

A demokratikus centralizmus jobb érvényesülését gátolja az is, hogy sok helyen *még túlzott a megszokotthoz való ragaszkodás*, kevés a kezdeményezés, nem keresik az újat. Elégé tartja magát a pártmunkában is az a közmondás, hogy „járt utat járatanért el ne hagyj!”. Pedig a kitaposott úthoz való merev, indokolatlan ragaszkodás, az új iránti érzék, a kezdeményezés hiánya gátolja a változó körülményekhez való rugalmas alkalmazkodás készségének kialakulását. Ahol előnyben részesítik a régi, de kevésbé hatékony módszereket, s elmulasztják alkalmazni azokat, amelyekkel eredményesebben lehetne a határozatokat végrehajtani, ott nem lehet a kívánt eredményt elérni.

Az alapszervezeti taggyűléseken sok a *kritikai megjegyzés*, ami feltétlenül helyeselhető, hiszen a bírálat a párton belüli demokráciának fontos eleme, s a fejlődés előrelendítője. Azonban elég sok helyen csupán a másutt tapasztalható hibákat tették szóvá, s kevésbé foglalkoztak a helyi problémákkal és bajokkal, az adott pártszervezetben dolgozó egy-egy párttag negatív magatartásával. Nyilvánvaló, hogy az ilyen bírálat, s az ily módon jelentkező demokratizmus nem egyértelműen pozitív, s nem ad kellő segítséget az alapszervezet vezetőségének és a kommunista

kollektívának sem. Ennek a jelenségnek az okait minden esetben kutatni kell. Előfordulhat például, hogy azért alakult ki ilyen módszer, mert a helyi vezetésre vonatkozó kritikának esetleg a bíráló látta kárát. Bár úgy gondolom, hogy ez már csak elvétve fordul elő, s az erre való hivatkozásnak, ahogy mondani szokták, nagyobb a füstje, mint a lángja, vagyis alaptalan a félelem. De ha csupán egy-két olyan vezető akad, aki azt vallja, hogy „a bírálatot meg kell hallgatni és soha nem szabad elfelejteni, ki mondta”, akkor ez a néhány vezető is széles körben okozhat rossz közérzetet. Ugyanez vonatkozik a javaslatok fogadtatására is. Ahol nem az elhangzott javaslatok racionális, felhasználható magvát keresik, hanem a vezetőség azt kezdi magyaráztatni, mit miért nem lehet megcsinálni, ott kétségkívül akadályozzák a demokratizmus kibontakozását, csökkentik a párttagok kezdeményezőkészségét.

Több taggyűlésen tették szóvá, hogy a centralizmus néha túlzottan korlátok közé szorítja az alapszervezeteket. Legtöbbször ezt azzal támasztották alá, hogy *a felsőbb szintű pártszervek túlságosan sokszor írnak elő kötelező taggyűlési témát*, s így kevesebb lehetőség nyílik arra, hogy a helyileg feszítő kérdésekkel kellően foglalkozzanak. Véleményem szerint ebben sok az igazság. Előfordul, hogy egy-egy kerületben, gyárban a pártbizottság úgy megtetézi a Központi Bizottság és a Budapesti Pártbizottság által előírt napirendeket, hogy egy-egy félévben négy-öt kötelezően előírt taggyűlési téma is szerepel. Véleményem szerint célszerűbb lenne kevesebb kötelező napirendet előírni, s több lehetőséget adni a helyi politika kialakítására, megvitatására, a tennivalók meghatározására. Természetesen a kötelező napirendek is megtárgyalandók, mert ezek többnyire informatív jellegűek, s közöttük vannak olyan témák is, amelyekből helyi tennivalók is adódnak.

Említést érdemel, hogy sok helyen bírálták az alapszervezeti vezetőségeket, amiért a két taggyűlés között végzett munkáról nem számolnak be rendszeresen a párttagságnak, vagyis csökkentik a taggyűlés ellenőrző szerepét, gyengítik a párttagok jogainak, a párton belüli demokráciának az érvényesülését.

Gondoskodni kell — éppen a demokratikus centralizmus következetesebb megvalósítása céljából — *a párttagság rendsze-*

res, alapos, sokoldalú informálásáról. Ez azonban nem azt jelenti, hogy minden részletkérdés szervezett formában megbeszélendő, s irreális az az igény is egyesek részéről, hogy az irányító pártszerv által készített minden pártdokumentumot — tehát nem csak a határozatot — tegyék a tagság számára közvetlenül hozzáférhetővé tanulmányozás céljából. Az ilyen igényeket támasztók szerint ez a valódi pártdemokrácia. Véleményem szerint az ilyen nézeteket vallók akarva-akaratlanul megkérdőjelezi a kérdésben döntést hozó szervek illetékességét és objektivitását, s aligha kell bizonygatni, hogy ezek a törekvések nemcsak a centralizmust, de a szó valódi értelmében vett demokratizmust sem erősítik.

TÖBB SEGÍTSÉGET AZ ALAPSZERVEZETI VEZETŐSÉGEKNEK

Szükséges lenne a pártszervezetekben pontosabban tisztázni az *aktivitás* fogalmát. Aktív párttagnak tudniillik a legtöbbször csak azokat tekintik, akiknek választott funkciójuk van, vagy pedig propagandisták, a pártkiadványok terjesztői vagy más hasonló megbízatást látnak el. A pártcsoport-értekezleteken éppen emiatt csak ezeket az elvtársakat számoltatják be végzett munkájukról. Véleményem szerint az ilyen felfogás az aktív párttag fogalmának *leszűkítése*. Az a párttag, aki környezetében képviseli, magyarázza, védelmezi a párt politikáját, politikailag nevezi munkatársait, foglalkozik olyanokkal, akik a párt utánpótlása szempontjából számításba vehetők, aki lakóhelyén is kommunista módon viselkedik, ügyünk propagandistája, aktív *párttag* annak ellenére, hogy nincs külön pártmegbízatása. Az ilyen jellegű aktivitást minden párttagtól meg lehet követelni, hiszen ez minden párttagnak alapvető kötelessége. Ha az ilyen értelmű aktivitást fejleszteni tudjuk, akkor eredményesebb lesz a határozatok végrehajtása, tovább fog fejlődni az alapszervezetekben a centralizmus és a demokratizmus is.

Budapesten az irányító pártszervekben sok fejtörést okozott, hogy melyik területen tehetnénk most a legtöbbet a demokratikus centralizmus fejlesztéséért. Végül is olyan kép alakult ki,

hogy mindenekelőtt alapszervezeti szinten kell erősíteni a demokratikus centralizmust. Politikai céljaink helyesek. Szinte az összes fontos kérdésben megfelelő határozat született, s mégis tapasztalható, hogy ezek a határozatok helyenként háttérbe szorulnak, s nem, vagy nem teljesen valósulnak meg. Ennek az lehet az oka, hogy vagy nem sikerült jól megértetni a határozatokat, vagy a végrehajtásukkal összefüggő tennivalók helyi ki-munkálása, kiadása, számonkérése marad el.

A pártalapszervezetekben szerzett tapasztalatok azt bizonyítják, hogy nem a tagság tenniakarásával van baj, a párttagok döntő többsége aktívan dolgozik, ha konkrét feladatokat kap. Hol van akkor a hiba? Véleményem szerint mindenekelőtt egyik-másik *alapszervezeti vezetőség munkastílusában, munkamódszerében*. Az alapszervezeti vezetőségeknek igen nagy szerepük van a feladatok helyi kidolgozásában, elosztásában és ellenőrzésében. Ahol jó módszerrel dolgozik az alapszervezeti vezetőség, ott általában hatékony a munka, a pártszervezetben pezsgő élet folyik, valóra válnak a határozatok és érvényre jut a demokratikus centralizmus. Ahol gyenge a pártvezetőség, ott viszont ennek az ellenkezője tapasztalható.

Általában azok az alapszervezeti vezetők panaszkodnak passzivitásra, akik csak formálisan akarják a párttagokat bevonni a munkába, s a végrehajtás ellenőrzésébe. Ahol a vezetés megosztja a gondját a párttagsággal, ott segítik is a munkát. Sok helyen a vezetőség azért marad egyedül a határozatok végrehajtásában, mert még a közvetlenül érdekelt párttagokat sem tájékoztatják döntéseikről. Ilyen helyen nem várhatják sem a demokratizmus, sem a centralizmus maradéktalan érvényesülését. Ugyanilyen veszélyekkel jár a csupán utasító jellegű vezetői stílus, amikor a vezetés nem indokolja meg, mit és miért kell elvégezni. Ez a munkastílus valójában nem az erő, hanem a gyengeség jele, mert demokratikusan vezetni valóban nehezebb, mint utasítással, de ugyanakkor sokkal eredményesebb.

Ilyen és ezekhez hasonló tapasztalatok alapján állítom, hogy a demokratikus centralizmus teljesebb érvényesítése megköveteli, hogy a figyelmet az alapszervezeti vezetőségekre összpontosítsák az irányító pártszervek, és konkrétan segítsék őket abban, hogy a demokratikus vezetési módszereket felkészültebben

alkalmazzák. Jó módszer lehet erre, ha például az alapszervezeti vezetőségek tagjai rövidebb vagy hosszabb időtartamú tanfolyamokon képzésben részesülnek, de talán ennél is fontosabb a helyszínen, az alapszervezetben nyújtott konkrét segítség és példa. Az irányító pártszervnek és az apparátusnak ezért közvetlenebb kapcsolatot kell teremtenie az alapszervezeti vezetőségekkel, tehát nem érhetik be csupán azzal, hogy a titkárokkal szervezett kapcsolatot tartanak, feltétlenül szükséges eleven munkakapcsolatot kiépíteni a vezetőség többi tagjával is.

A demokratikus centralizmus teljesebb érvényesülése az alapszervezetek életében — véleményem szerint — elsősorban a vezetőségeken múlik, ezért kell fokozottabban törődni velük.

A párttagság részvétele a politika kialakításában és megvalósításában

Lenin felfogása szerint a demokratikus centralizmus érvényesítését nem lehet feltételes vagy időszakos jelenségnek tekinteni a párt életében. Egyik 1907-ben született írásában a forradalmi munkáspárt megkülönböztető jegyeként hangsúlyozta: „A nagy politikai kérdéseket a polgári pártok esetről esetre döntenek el, mégpedig úgy, hogy az egyik vagy másik párt-»fórum«, amely a kulisszák mögött különféle szélhámos recepteket készít a nép számára, egyszerűen határozatot hoz. Csak a szociáldemokrata munkáspárt érvényesíti ténylegesen a szervezeti demokratizmust minden óriási nehézség ellenére — még ama nagy áldozatok ellenére is, amelyeket egy illegális pártnak ezért a demokratizmusért hoznia kell... Csak a szociáldemokrata munkáspárt mérlegeli minden nagyobb politikai lépés előtt e lépés *elvi* jelentőségét, s nem hajhász pillanatnyi sikereket... Csak a munkáspárt az, amely harcba indulva megköveteli minden tagjától, hogy megfontoltan, nyíltan és világosan válaszoljon arra a kérdésre, hogy a párt tegyen-e meg bizonyos lépést, s ha igen, hogyan tegye meg.”¹

A demokratikus centralizmusra épülő szervezettséget Lenin a legközvetlenebbül egybekapcsolta a párt politikájának megértésével, sőt az eszmei alap nélküli szervezettséget egyenesen értelmetlenségnek tartotta. A szervezettséget eszköznek tekintette ahhoz, hogy elősegítse a forradalmárok eszmei-politikai alapon

¹ *Lenin: A munkáspárt választási hadjárata Pétervárott. Lenin: Összes művei. 14. köt. 233. old.*

történő tömörülését. Azt tartotta, hogy minden akció és minden fellépés csak azért és annyiban értékes, amennyiben előrelendíti, eszmeileg tömöríti, felemeli a proletariátust.

Különös figyelmet fordított Lenin a párttagság egészének a politikai döntések kialakításában és megvalósításában való tudatos és egységes részvételére. Ehhez nem tartotta elégségesnek, „ha képviselőtünket rábizzuk Ivan Ivanovicsra, aki ismerősünk, vagy Szidor Szidoricsra, aki derék ember — a vitás kérdést a tagság »alsó köreiben« *érdemben és tudatosan* kell megvitatnunk. Csak ebben az esetben lesz a demokratikus döntés a *tömegek* tudatosan demokratikus döntése...”² Lenin tehát figyelmeztetett arra, mennyire fontos a képviselői demokratizmus egybekapcsolása a párttagságnak a döntéshozatalba történő valóságos bevonásával.

A lenini figyelmeztetés létjogosultságáról saját történelmi tapasztalataink szemléltető oktatással szolgálnak. Elégséges ezen a helyen arra utalni, hogy éppen a politika kialakításában és megvalósításában a párttagságra történő valóságos és érdembeli támaszkodás bizonyult választóvonalnak pártunk felszabadulás utáni történetében. Az érdembeli támaszkodás az ellenforradalmat követően keletkezett bonyolult helyzetben is képes volt csatasorba állítani a korábban jórészt passzivitásra kárhoztatott párttagságot. Az éretlennek, kiskorúnak tartott párttagság alkalmasnak bizonyult a korábbihoz képest sokkal árnyaltabb, sokszínűbb politika megvalósítására. A demokratikus centralizmus eszmei-politikai irányultsága jelentős tényező volt abban, hogy a szervezettségre, tevékenységre, tudatosságra irányuló készség célirányos, eszmei-politikai töltéssel rendelkező, tevékeny magatartásban találja meg önmaga kifejezését.

Kétségtelen, hogy az eszmei-politikai irányultság mellett a felső szintű szerveknek a párttagságra valóságosan építő vezetési gyakorlata (stílusa) idézte elő a végbement lenini fordulatot a párt életében. A párttagsághoz fűződő megváltozott viszony része volt annak, hogy — mint Kádár János mondotta zárszavában a Központi Bizottság 1972. novemberi ülésén —

² Ugyanott, 246. old.

„pártunk visszanyúlt a lenini forrásokhoz és a gyakorlati munkában is lenini fordulatot hajtott végre”³.

Különleges fontosságot nyert a gyakorlati munkában eszközölt fordulat, mely anyagi erővé és eleven, érzékletes valósággá változtatta a lenini elveket, és bizonyította azok alkalmasságát az ellenforradalmat követően kialakult rendkívüli helyzetben is. Szükséges azonban hangsúlyozni, hogy a gyakorlati munkában eszközölt fordulat elválaszthatatlan volt a lenini szellemben történő problémakezeléstől. Ez nyitott utat a lenini szervezeti, működési és vezetési elvek konstruktív alkalmazásának.

A lenini szellemet tükrözte a pártszervezeteknek és pártszerveknek adott útmutatás a Központi Bizottság 1956. decemberi határozatában: „A megalakuló pártszervezetek és pártszervek a lenini szabályoknak megfelelően dolgozzanak. A demokratikus centralizmus elvének alapján állva, szabad és széles viták után, a párttagok többségének döntése alapján hozzanak határozatokat. E határozatok, valamint a felsőbb pártszervek határozatainak végrehajtása minden párttag számára kötelező.”⁴ E megfogalmazás egyértelműen a pártszervezetek és az egész párttagság feladatává tette a lenini szervezeti, működési és vezetési elvek gyakorlati érvényesítését.

A lenini elveket, normákat visszaállító fordulat kiteljesítésében fontos esemény volt az 1957 nyarán megtartott országos pártkonferencia. Ezen a Központi Bizottság kötelezettséget vállalt a demokratikus centralizmus érvényesülésén való szüntelen őrködésre. Tükrözte ez azt a felismerést, hogy a lenini alaptörvény feletti őrködés a pártélet tisztasága megőrzésének és hatékonysága fejlesztésének kulcsfontosságú kérdése. De kifejezte azt a valóságos szerepet is, amely szükségképpen a központi szervekre hárul a demokratikus centralizmus érvényesítésében. A párt életében végbement fordulat fejeződött ki abban, hogy a párt szervezeti, működési és vezetési elvei sorában a demokratikus centralizmust kiemelkedő jelentőségűnek tekintették

³ Kádár János: Válogatott beszédek és cikkek. Kossuth Könyvkiadó 1974. 423. old.

⁴ A Magyar Szocialista Munkáspárt határozatai és dokumentumai, 1956—1962. Kossuth Könyvkiadó 1973. 20. old.

(alaptörvényként jellemezte a pártkonferencia), és ennek megfelelően a vezetés nagy gondot fordított a teljes és csorbítatlan érvényesítésére.

Fontos tényezője volt ennek a demokratikus centralizmus komplex megközelítése és a *permanens* megvalósítás hangsúlyozása. Ebben is tükröződött a múltbeli hibák, tévedések és mulasztások teljes kiküszöbölésére vonatkozó szilárd elhatározás. A negatív tapasztalatokból leszűrte fontos következtetés volt, hogy a demokratikus centralizmust nem helyes leszűkíteni a formális elemek betartására. Hiszen a tapasztalatok azt mutatták, hogy a formális elemek betartása mellett is csorbíthatók, megkerülhetők az alsóbb szintű szervek és a párttagság jogai. A formális elemek akkor és annyiban szolgálják a demokratikus centralizmus megőrzését és fejlesztését, amennyiben a felső szintű szervezetekben valóságos igény él a párttagság és az alsóbb szintű szervek tevékeny és cselekvő részvételére a politika kialakításában és megvalósításában.

Megerősítést nyert, hogy különösen a békés építőmunka viszonyai között és a hatalom birtokában semmiféle felmentés vagy engedmény nem adható a komplex megvalósítást illetően. Ugyancsak igazolódott, hogy a demokratikus centralizmus és a párt politikájának szerves egybekapcsolódása a legfontosabb feltétel ahhoz, hogy a demokratikus centralizmus alaptörvényként kifejttesse hatását a párt egész működésére. A pártpolitikával való kapcsolat nélkül a demokratikus centralizmus öncélú, üres keretté válhat, melyet Lenin joggal minősített értelmetlenségnek. A pártpolitikával való egybekapcsolódás képezi a talaját a demokratikus centralizmus két oldala közötti szerves egységnek is. Enélkül a párton belüli demokratizmus csak színfalává válna a jogok gyakorlásának lehetőségéről szóló állításnak. Különösen nagy fontosságú volt az a tanulság, hogy a felsőbb szintű szervek részéről a párttagságra való támaszkodás a politika kialakításában és megvalósításában a legfontosabb feltétel a demokratikus centralizmus teljes értékű megvalósulásához.

Mindez alátámasztja azt a következtetést, hogy a demokratikus centralizmus fő vonásai állandó jellegűek. Érvényesülésük történelmi folyamatossága a párttevékenység hatékonyságának

elengedhetetlen feltétele. Minden törés olyan súlyos következményekkel járhat, melyeket csak nagyon következetes és csak hosszan tartó erőfeszítések révén lehetséges felszámolni.

Mennyiben beszélhetünk a demokratikus centralizmus állandó erősödéséről? Annyiban mindenesetre, amennyiben a demokratikus centralizmusról sem mondható el, hogy érvényesítését a párt egyetlen láncszemében sem lehetne már teljesebbé tenni és fejleszteni. De állandó erősítését igényli az is, hogy a tegnaphoz képest mindig teljesebben, magasabb szinten szükséges megvalósítani. E viszonylatnál is fontosabbnak érezzük, hogy a demokratikus centralizmus a meglevő feltételekhez viszonyítottan maximális mértékben segítse elő a párt előtt álló feladatok megoldását. Másként fogalmazva: a változó körülmények között a szervezeti, működési és vezetési elvek alapjaként hivatott biztosítani az egész szervezet hatékony működését.

A pártpolitika és stratégia jelentősebb korszakváltásai és fordulói során a demokratikus centralizmus hathatósan elősegítheti a hosszabb távra szóló irányvonal kialakítását. A korszakváltással együtt járó párton belüli vita eredményes lefolytatása és megfelelő keretek között tartása a demokratikus centralizmus révén fontos hozzájárulás a párt eszmei-politikai, szervezeti és cselekvési egységének megőrzéséhez és fejlesztéséhez. A Magyar Szocialista Munkáspárt gyakorlata ezt meggyőzően igazolja.

A demokratikus centralizmus pártunkban jelentősen segítette a pártélet és párttevékenység lenini alapjainak védelmezését, valamint a párton belüli mechanizmus hatékony működését. Ez nem jelenti, hogy a demokratikus centralizmus alapvető érvényesülését nem kísérték fogyatékoságok és gondok is. Ezek kiküszöbölése szükséges ahhoz, hogy a párttagság és a pártszervezetek közreműködése a pártpolitika kialakításában és megvalósításában még hatékonyabbá, még teljesebbé váljék. Ezekkel a kérdésekkel sokoldalúan foglalkozott a Központi Bizottság 1972. és 1973. novemberi ülésén, s a különböző szintű pártszervek munkájával foglalkozó párthatározatok is.

A Központi Bizottság az utóbbi másfél évtizedben — a kongresszusok határozatai ezt egyértelműen demonstrálják — teljesítette a demokratikus centralizmus megvalósulása feletti örkö-

désre vonatkozó kötelezettségvállalását. Időről időre felvetette és megoldotta az e területen jelentkező kérdéseket. Ilyen tárgyú határozatait egységbe foglalja az a bennük tükröződő fő vonás, hogy a demokratikus centralizmus mindkét oldalának egységben történő megvalósítását szorgalmazták. Ennek felelt meg mind a helyi szervek önállóságának növelése, mind a pártpolitika egységes eszként történő végrehajtásának megkövetelése, vagy a kispolgári fegyelmezetlenség jelenségeinek határozott elítélése.

A Magyar Szocialista Munkáspártnak a demokratikus centralizmus töretlen érvényesülése érdekében kifejtett tevékenysége példázza és megerősíti a felső szintű szervek szerepét a demokratikus centralizmus nem formális, hanem valóságos megvalósításában. Egyidejűleg bizonyítja azt is, hogy a demokratikus centralizmus teljes körű érvényesítése érdekében időről időre szervezeti szabályozásokra is szükség van. Ez biztosíthatja szervezetileg az egész párttagság tevékeny részvételét a politika kialakításában és végrehajtásában.

A jogok és kötelességek egysége

A demokratikus centralizmus témaköréhez szorosan kapcsolódik a párttagok jogainak és kötelességeinek egysége. Természetesen a demokratikus centralizmus mint szervezeti alapelv sokkal tágabb fogalom, mint a jogok és kötelességek kategóriái. Kétségtelen viszont, hogy az alapelv gyakorlati érvényesülését nagymértékben befolyásolja a kötelességek és a jogok szervezeti szabályzatban rögzített sora, illetve az, hogy miként valósulnak meg ezek a párttagság cselekvő aktivitásában. A jog és a kötelesség, bár különálló kategóriák, nem zárják ki, sőt feltételezik egymást, szerves egységet alkotnak. Miként a demokratikus centralizmus egyes összetevői szervesen kapcsolódnak egymáshoz és összefüggő rendszert alkotnak, úgy a jogok és a kötelességek tényezői is szervesen kapcsolódnak egymáshoz, valamint a demokratikus centralizmushoz.

Nem egyszerű választ adni arra a kérdésre, hogy miként él ma a párttagság a szervezeti szabályzatban rögzített kötelességeivel és jogaival. Én a kérdés megválaszolásában elsősorban saját kerületi tapasztalataimra támaszkodhatom. Természetesen lehetséges, hogy a mi kerületünkben — a főváros ötödik kerületében — szerezhető tapasztalatok — a kerület sajátosságaiból adódóan — bizonyos vonatkozásokban eltérnek mások tapasztalataitól.

A Magyar Szocialista Munkáspárt X. kongresszusa óta pártbizottságunk, végrehajtó bizottságunk sokszor és sokféle megközelítésben vizsgálta ezt a témát, s több területen látunk előrehaladást. Mindenekelőtt — véleményünk szerint — kielégítő a

párttagság törekvése *marxista—leninista műveltségének* fejlesztésére. A különböző párt- és tömegszervezeti oktatási formákban párttagságunknak megközelítően a kétharmada tanul. Kiemelten kezelünk három kategóriát: az új párttagokat, a munkásokat és a vezetőket. Az új párttagokkal kapcsolatban végrehajtó bizottságunk elhatározta, hogy minden alapszervezeti vezetőség állapítsa meg az illető általános és marxista műveltségi szintjét, és ennek megfelelően beszélje meg vele 3—5 éves továbbtanulási tervét. A munkások továbbtanulásában különösen azt tartjuk fontosnak, hogy a legrátermettebbek és legszorgalmasabbak eljussanak a marxizmus—leninizmus elsajátításának magasabb szintjeire is, például végezzék el az esti egyetemet. A vezetők számára pedig speciális tanfolyami formákat is szervezünk.

Ami *a munkában való példamutatást* illeti, tények ezrei bizonyítják kerületünkben is, hogy a párttagság óriási többsége élen jár munkaköri kötelességei teljesítésében. Az építőiparban, a közlekedésben, a nyomdákban, a kereskedelemben a szocialista-brigád-vezetők zöme párttag. A pártba való felvételkor szinte a legjelentősebb kritérium: hogyan dolgozik az illető, milyen szakember, mennyire fegyelmezett a munkában. Még túlzott követelményekkel is találkozunk néha. Előfordulhat, hogy a felvételre kerülő jelölttel kapcsolatban valamire nem figyelnek oda, de hogy példamutatóan dolgozik-e, arra mindig kiterjed a figyelmük. A kötelességek kiváló teljesítését igazolja, hogy sok párttagot léptetnek elő, helyeznek magasabb beosztásba, felelősségteljesebb munkakörbe. S nem azért, mert párttagsági könyvvel rendelkeznek, hanem mert munkájukkal, tudásukkal, szorgalmukkal erre rászolgálnak.

A harmadik dolog, amit a párttagok kötelességeinek teljesítéséről szólva kiemelnék, a szervezeti szabályzat e) pontjának megvalósulása. Vagyis azé a követelményé, hogy a párttag „erősítse és szélesítse a pártnak a tömegekhez fűződő kapcsolatait, terjessze a párt eszméit, képviselje a párt politikáját, cselekvően vegyen részt a politikai, társadalmi életben”¹. A párttag köte-

¹ A Magyar Szocialista Munkáspárt X. kongresszusának jegyzőkönyve. 506. old.

lességeinek egész csokra van megfogalmazva ebben az egy pontban. Nem is akarok minden vonatkozására utalni, csupán egyetlen elemét emelem ki: *a párttagok aktivitását.*

A KOMMUNISTÁK TÁRSADALMI AKTIVITÁSA

Az utóbbi időben e kérdés körül is sok a vita. Véleményem szerint ilyen lendület, ilyen lázas buzgalom és aktivitás, mint amilyen az utóbbi 10—15 évben kibontakozott, ebben az országban talán soha nem volt, legalábbis az úgynevezett békés periódusokban soha. Egyesek a hatvanas éveket vagy a jelen időszakot az ötvenes évek első felével hasonlítják össze, és szerintük a mérleg az utóbbi javára billen. Én ezzel nem értek egyet. Nem utolsósorban azért, mert szerintem mindenekelőtt az aktivitás *belső tartalmát* kell szemügyre venni. Ha pedig ezt vizsgáljuk, akkor kétségtelenül megállapítható, hogy a mai aktivitásban — s most elsősorban a párttagság aktivitására gondolok — sokkal több a meggyőződésből eredő, őszinte, önzetlen tenniakarás, és sokkal kevesebb a látszatra építő és abból táplálkozó, a félelem vagy a karrierizmus kiváltotta cselekvőkészség. És ez nagyon lényeges különbség!

Az arányok természetesen változtak, ez nem tagadható. A társadalmi aktivitás, az erre fordított energia kifejtése és a személyes érdekelttség közötti összefüggés ma egyrészt közvetlenebb, másrészt áttételesebb, mint annak idején volt. De ez éppen annak a politikának a törvényszerű velejárója, amely korrigálta a társadalmi és az egyéni érdek összhangjának eltorzulását és megfelelő helyet biztosított az utóbbi számára is. Éppen ebből adódóan is az embereknek, különösen a szorgalmas embereknek ma igen sok a dolguk. Ezért nem mindegy, hogy ha egy taggyűlési téma 2—3 óra alatt megtárgyalható, akkor 4—5 órát tart-e, az egyéb értekezletek hossza meg a társadalmi munka értelme sem mindegy. Az emberek ugyanis hozzászoktak az értelmes, racionális, hasznos dolgokhoz, a világos és nyílt beszédhez. Félreértés ne essék, nem mondom, hogy ma nincs olyan veszély, hogy egyik-másik párttagot is elhúzhatja az individuális érdek a társadalmi munkások táborából. Erre nagyon vigyázni kell, az

ilyesmi ellen fel kell venni a küzdelmet, de ez a harc nem csap-
hat át a jelenlegi politika oppozíciójába.

A mi kerületünkben egyébként a párttagság 60—70%-a konkrét és folyamatos pártmegbízásokat lát el. A közelmúltban sok párttitkártól véleményt kértünk arról, hogyan ítéli meg a társadalmi aktivitást az alapszervezetben. Szinte egybehangzóak voltak a vélemények. A tagság 20—25%-a kicsit túl van terhelve társadalmi munkával, 50—60%-a kielégítően végzi és elfogadhatónak tartható mennyiségben, és 15—20%-ra tehető azok aránya, akiknek az aktivitása jogosan bírálható. De még ez az értékelés is kétoldalú. Részben kifejezetten a párttag bírálendő, de esetenként a pártvezetőség is, mert néha az is kiderül, hogy a fogyatékoságokért legalább annyira felelős a pártvezetőség, mint az úgynevezett passzív párttagság.

A X. pártkongresszus felhívta a figyelmet arra, hogy *becsüljük meg jobban a társadalmi aktivitást*. Mi a kerületben sok mindent tettünk ezért az elmúlt három esztendőben. Így tudatosabban gondoskodunk a választott tisztségviselők egzisztenciális védettségéről. Párttitkárt vagy vezetőségi tagot csak a pártbizottság egyetértésével helyezhet más beosztásba a szakmai vezetés. Az általunk irányított pártbizottságok zöme a kiváló pártmunkát szép kivitelű oklevéllel ismeri el. Pártaktivistáink számára az elmúlt három évben négy jutalomutat szerveztünk a Szovjetunióba és egyet a Német Demokratikus Köztársaságba. S az elismerésnek, az áldozatkész társadalmi munka erkölcsi megbecsülésének még számtalan más formája is van. Egy biztos: a jó szó, az elismerés, a figyelmesség nagyon jólesik. Ezt kerületünkben számos tapasztalat bizonyítja.

Természetesen, ma is vannak gondok, a párttagság egy része élhetne jobban is a jogaival és teljesíthetné jobban a kötelességeit, lehetne aktívabb a párt belső életében, a tömegkapcsolatok erősítésében. A fogyatékoságokat azonban nem lehet csak az egyes párttagok számlájára írni. Bizonyos esetekben igen, általában azonban komplexebb, összetettebb okokról van szó, tehát ezt a problémát nem lehet azzal elintézni, hogy egyes párttagok kényelmesek, érdektelenek vagy közömbösek. Sokszor elmondjuk például, hogy ma, a szocializmus építésének fejlettebb szintjén bonyolultabbak a feladataink. Ez így is van mind a gazdál-

kodásban, mind a kultúrában. Igaz, a párttagság összességében ma sokkal műveltebb, mint 10—15—20 évvel ezelőtt volt. Viszont az is igaz, hogy egy-egy pártszervezetben is széles skálájú a tagság műveltségi szintje. S néhol egyesek úgy élnek a tudás hatalmával, hogy ellentmondást nem tűrő módon hangoztatnak fellebbezhetetlen véleményeket, másoknál viszont a gyengébb felkészültség gátlást, bátortalanságot okoz. Nálunk nem a kényelem az oka a passzivitásnak, hanem a *felkészültségbeli hiányérzet, a bizonytalanság, a bátortalanság.*

Ami bonyolult, sok összetevőjű, azt persze nem szabad mesterségesen leegyszerűsíteni. De a bonyolultat is lehet egyszerűen, közérthetően előadni és lehet „elkomplikálni”. S mi tagadás, ma a pártban ez az utóbbi tendencia eléggé erős. Ugyanakkor nem fordítanak elég figyelmet olyan kérdések megvitatására, amelyek szintén nagyon fontosak, s amelyek sokkal szorosabban kapcsolódnak a párttagság nagy tömegeinek felkészüléséhez és érdeklődési köréhez.

A KRITIKA ÉS AZ ÖNKRITIKA ERŐSÍTÉSE

A másik fékező tényező, amely ellen szintén fokoznunk kell a harcot, a *kispolgáriság*. Az elmúlt három esztendőben a párttagság jelentős része elméletileg megértette, hogy a kispolgáriság mint gondolatrendszer, életérzet, mentalitás, szokásrendszer sokkal tágabb fogalom, mint az anyagiasság vagy a harácsolás. Ennek ellenére a pártba is behatolt e mentalitásnak olyan megnyilvánulása, mint a nyíltság és az őszinteség hiánya. S ha ez a párttagok egy részénél is teret hódít, ismét felszínre kerül vagy újratermelődik, akkor beárnyékolja a pártélet lenini normáit, fékezi a párttagság kötelességeinek és jogainak érvényesülését.

Véleményem szerint a párton belül még ma is *a kritika és önkritika tompításában* mutatkozik meg a legjobban ez a hatás. Szeretnék minden végteltől óvakodni, ezért hangsúlyozom, hogy a párttagság jelentős része ma is bátran, megfontoltan és segítő szándékkal, konstruktív módon bírál. Vannak azonban a bírálatnak manapság gyengéi is. Elsősorban az, hogy a bírálat általában személytelen, a munkahely dologi oldalaira vonatkozik. Ha

pedig személyeknek vagy különösen ha párttagoknak a hibáit, gyengéit veszi valaki bonckés alá, akkor gyakori, hogy ezt általánosságban teszi, vagy egy másik helyről beszél és nem a saját portájáról. A személyek iránti bírálóat elsősorban ott és akkor érvényesül, amikor személyi döntések vannak napirenden, de az esetek nem jelentéktelen részében ilyenkor is jogos, elvszerű kritika helyett óvatos, „becsomagolt” megjegyzések hangzanak el, különösen ha „felfelé” szól a kritika. Egyik oldalon erősödik a „ne szólj szám, nem fáj fejem” felfogás, meg a „ma te, holnap én” megfontolása, a másik oldalon felerősödik az érzékenység, a sértődöttség, a néha szinte hisztérikus hiúság. Ami egészen addig fajul, hogy olyan légkör alakul ki, amelyben úgy fogalmaznak: „ki meri megmondani X-nek vagy Y-nak?” S ma már talán az a gyakoribb, hogy meg sem merik mondani, mint az, hogy megmondták a véleményt és ezért retorzió ér valakit. Az óvatos-ságot kiválthatja egzisztenciális megfontolás, anyagi érdek, meg egyszerűen az a meggondolás, hogy „miért én mondjam meg, tegye szóvá más, hiszen mások legalább úgy tudják, mint én”. S ez az utóbbi vélekedés sem alaptalan, hiszen megtörténik, hogy a bíráló többségi véleményt fogalmazott meg, mégis egyedül maradt, mert amikor a többiek észreveszik, hogy a véleménye nem tetszett a főnökek, akkor visszahúzódnak és hallgatnak.

Említést kell azonban tenni az érem másik oldaláról: az *önkritikáról*, az *önkontrollról*. A Központi Bizottság 1972. november 14—15-i ülése és az ott hozott határozatok az önkontroll meggyőző példáját adta párttagságunknak és egész népünknek. Ennek kedvező fogadtatása mutatja, hogy a kommunisták többsége érti: különösen a mi mai helyzetünkben, amikor a párt egyedül vezeti a társadalmat, az ilyen önkontroll olyan nélkülözhetetlen, mint az élethez a levegő. A többség azt is érti, hogy munkánk ellenőrzésének tulajdonképpen két fő csatornája van: az önkontroll és a tömegellenőrzés. Akkor jó a helyzet, amikor a kettő nem kerül egymással konfliktusba, sőt az önkontroll szinte erősebb, előtte jár a tömegek bírálatának. A párttagság jelentős része azzal is tisztában van, hogy a hibák, a hiányosságok önkritikus feltárása a legnemesebb kommunista erények egyike.

Sajnos, vannak azért a pártban olyanok is, akik az önkritikában nem erőt, hanem gyengeséget látnak. És valahogy így gondolkodnak: „miért beszéljek én saját gyengéimről, vannak arra más „hivatottak”, és szinte sikerként könyvelik el, ha ezek az „arra hivatottak” minél kevesebbet vesznek észre a hibákból. S vannak olyan emberek is pártunkban — a mi kerületünkben is —, akiknél az önkontrollt elnyomja, háttérbe szorítja a szérentelenség, a gőg, az önelégültség, és a tömegek jogos kritikáját demagógiának, vezetőellenességnek, rosszindulatú piszkálódásnak fogják fel. Ez ma az egyik komoly gyengénk. Hiszen valamennyien jól tudjuk, hogy az önkontroll hiánya, az önelégültség az új iránti érzék eltompulásához, a tömegektől való elszakadáshoz, a kommunista ember nemes erényeinek elszürküléséhez, elhalványulásához vezethet. Ezért az önkontroll erősítését minden párttag életében, munkájában a legfontosabb teendők egyikének tartom. Fontos része ez annak a küzdelemnek, amelyet a szocialista életszemlélet meggyökereztetéséért, a kispolgári magatartás leküzdéséért folytatunk.

A modern revizionizmus szervezeti nézeteinek bírálata

Egy rövid korreferátum keretében nincs mód és lehetőség arra, hogy a lenini pártelméletet, annak történelmi jelentőségét, ma is élő és ható általános elveit tagadó valamennyi jobb- és baloldarról jövő revizionista nézetet számbavegyünk. Célunk éppen ezért csupán annyi, hogy a szervezeti opportunizmus néhány megnyilvánulásának általános kritikáját adjuk, és részletesebben szóljunk a demokratikus centralizmust — mint a párt szervezeti alapelvét — támadó és tagadó jobboldali revizionista nézetekről, azok tarthatatlanságáról napjainkban. Hangsúlyozom, hogy napjainkban is, ugyanúgy mint régebben, a jobboldali és a „baloldali” opportunisták áramlatoknak számos közös politikai, metodológiai és gnoszeológiai (ismeretelméleti) vonása van, hiszen osztálygyökereik azonosak. Káros ideológiai és politikai szerepük hasonló, sőt sok esetben azonos hatást váltanak ki a nemzetközi kommunista mozgalomban. Amiért főleg a jobboldali revizionizmus megjelenési formáival foglalkozom részletesebben, annak oka az, hogy napjainkban egyes területeken, különösen Európában ez a revizionista áramlat jelentkezik inkább fő veszélyként. Természetesen az álforradásmi, „baloldali” revizionizmus, a neotrockizmus, az anarchizmus, a maoizmus ellen folytatott ideológiai, politikai harcot sem szabad egy pillanatra sem szüneteltetni.

Az utóbbi években számos úgynevezett teoretikus, ideológus lépett fel azzal az igénnyel, hogy tudományosan megkérdőjelezze, majd revízió alá vegye a párt szerepére, szervezeti felépítésére és működésére vonatkozó marxista—leninista elveket.

Különösen élesen és harciasan vitatják a demokratikus centralizmus érvényességének, s a párt ideológiai, politikai, szervezeti, cselekvési egységének szükségességét. A revizionisták legalább annyira tudják mint mi, hogy a párt fölbomlasztása, atomizálása, a frakcióharcok és a belső pártviszály kiélezése az útja annak, hogy a munkásosztályt megfosszák legfőbb harci fegyverétől, az egységes, szervezett, cselekvőképes párttól. Ezért lépnek fel a párt jellege és felépítése gyökeres megváltoztatásának igényével.

A revizionisták a tudományos-technikai forradalomra hivatkozva azt a tételt állítják föl, hogy a mai kor a politikában, a társadalomban új vezetési, szervezési formákat igényel, mivel a régiék már elavultak. Érvelésükben a marxizmus—leninizmus elméleti tételeit hívják segítségül, amikor azt az igényt hangoztatják, hogy napjainkban is összhangba kell hozni a társadalmi-politikai viszonyokat a termelőerők fejlettségével. Egyik megközelítésben e tételtől a párt történeti szerepének tagadásához jutnak el, a párt céljait és törekvését szembeállítják a tömegek történelmi kezdeményezésével, és valamiféle ösztönös, a párttól független mozgalomról beszélnek, amelyet a forradalmi folyamatok fő erejének jelölnek meg. A másik megközelítésben pedig a termelőerők és termelési viszonyok összhangját a lenini párt szervezeti revíziójának meghirdetésével és megvalósításával vélik megteremteni.

A szervezeti oportunizmus új jelenségével, feléledésének tendenciájával van tehát dolgunk olyan kérdésekben, amelyeknek a többsége már 70 évvel ezelőtt, a lenini típusú párt bölcsőjénél is napirenden volt. A mai nézetek ugyanakkor nem jelentkeznek minden esetben nyíltan, hanem a modernizálás, a tökéletesítés, a megújítás álarcát öltik magukra. Veszélyességük különösen abban van, hogy nemegyszer Lenin nevében, a leninizmust idézve bontják ki, propagálják és igyekeznek a valóságba átültetni a szervezeti kérdésekre vonatkozó opportunistaelveket. Így például Roger Garaudy és a vele azonos nézeteket valló revizionisták a lenini párt szervezeti alapelveit csupán orosz sajátosságként, az illegalitás, az elmaradottság, az önkényuralom következményeként tüntetik föl. Megfeledkeznek és hallgatnak viszont arról, hogy a lenini pártelmélet létrehozása

óta eltelt több mint 70 év során ezek az elvek a világon minde-
nütt — a fejlett tőkésállamokban, a polgári demokrácia még oly
nagy tradícióival rendelkező országokban is — alapjaivá váltak
a kommunista pártok szervezeti felépítésének, és a történelem
igazolta általános érvényességüket. A párt dolgozhat illegalitás-
ban vagy legálisan, békeidőben vagy háborúban, harcolhat a
burzsoá rendszer megdöntéséért, dolgozhat mint a győzedelmes-
kedő proletárforradalom vezetője vagy tevékenykedhet a szo-
cializmus, a kommunizmus építésének vezető erejeként — ezek
az elvek a párt jellegének, felépítésének alapelvei voltak és azok
is maradnak.

Igaz, a marxista—leninista pártok a szervezeti formákat soha
nem kezelték és nem kezelik dogmaként. Ezeket mindig a párt
eszmei céljaival, politikai stratégiájával összhangban fogták fel.
A párttól idegen kell hogy legyen a szervezeti formák megme-
revítése. A szervezeti élet sok-sok sajátosságát lehet kimutatni
a különböző időszakokban, hiszen a pártnak nyilvánvalóan szer-
vezetileg alkalmazkodnia kell a körülményekhez, az adott felté-
telekhez. A szervezeti formulák rugalmasan, a munkásosztály
céljait szolgálva változnak a történelmi szükségleteknek megfe-
lelően, s a szocializmus építésének történelmi korszakában to-
vább tökéletesednek. A nemzeti vonások, sajátosságok szintén
hatnak a párt szervezeti kereteire, csakúgy, mint az építés konkr-
ét feladatai, s e keretek, formák állandó tökéletesítése minden
marxista—leninista pártnak ismétlődő feladata. Mindezeket fi-
gyelembe véve, a marxista—leninista pártoknak nem szabad
valamiféle szervezeti dogmatizmusba esniük. A társadalmi fej-
lődés által elért új feltételekhez kell idomítani a szervezeti for-
mákat is, mert azok megmervítése a sablonosság eluralkodásá-
hoz, a tartalom és forma összhangjának megbontásához, feszült-
ségek keletkezéséhez, ellentmondásokhoz vezet vagy vezethet.

A kommunista pártok — a szervezeti formák rugalmas keze-
lésével egyidejűleg — mindig is elutasították viszont a szerve-
zeti opportunizmust, amelynek képviselői a szervezeti kérdése-
ket próbálják újból és újból felhasználni arra, hogy csapást mér-
jenek a pártra, s a párt politikáját szervezeti oldalról megköze-
lítve törekednek megfosztani forradalmi osztálytartalmától.
Amikor tehát a szervezeti kérdések vitája a párt jellegét, alap-

vető szervezeti felépítettségét, a párt működésének, tevékenységének elveit érinti, e kérdések már nem szűk szervezeti, hanem *politikai alapkérdésként* vetődnek fel.

A revizionizmus történelmi megközelítésében is támadja a demokratikus centralizmust. Ebben az esetben is az ideológiai kérdésfelvetésnél használt metodológiát alkalmazzák, amikor annak bizonyítására törekszenek, hogy a demokratikus centralizmus kérdésének felfogásában ellentmondás van a marxizmus és a leninizmus között. Állításaik szerint Marx és Engels sohasem fogalmazták meg a párt szigorú fegyelmének és megszervezésének követelményeit. Szerintük először Lenin lépett fel ezzel az eszmével, mégpedig az orosz sajátosságokból kiindulva. Azt hirdetik, hogy Lenin nézetei ellentétben állnak egyrészt Marx és Engels felfogásával; másrészt nem felelnek meg a kommunista világmozgalom mai igényeinek, politikai szükségleteinek. Elhallgatják, elferdítik azt, amit Marx és Engels a munkásosztály harcának szervezettségéről hirdetett és vallott. Pedig a marxizmust csak valamennyire ismerők körében is közismert, hogy Marx és Engels elvileg és gyakorlatilag is megindokolták a munkásosztály önálló forradalmi pártjának szükségességét. Kifejtették nézeteiket arról, hogy a párt csak akkor töltheti be a munkásosztály szervezőjének és vezetőjének szerepét, akkor oldhatja meg a társadalom átalakításának nagy forradalmi feladatát, ha a centralizmus és demokratizmus szigorúan betartott elveire épül fel. Nézeteiket a párt felépítésének szervezeti elveiről első ízben a Kommunisták Szövetsége szabályzatában, majd a Kommunista Kiáltványban, az I. Internacionálé alapító üzenetében és még sok más műben fejtették ki. Marx és Engels a kor követelményei alapján adnak választ ezekben a művekben a pártépítés olyan alapvető kérdéseire, mint a párttagság, a párt felépítésének és működésének elvei, a centralizmus és a demokrácia viszonya, a szervezettség és szervezet a mozgalomban. Marx és Engels, szemben a revizionisták állításaival, a centralizmus és a demokrácia összekapcsolásának hívei voltak, a munkásosztály érdekeinek következetes képviselője nevében elutasították bármiféle korlátlan és parttalan demokrácia meghirdetését és gyakorlatát, jelentkezzék az a szabadságról és a demok-

ráciáról szóló anarchista jelszavakban vagy a nyílt oportunizmus fellépésének keretében.

Lenint az új típusú forradalmi munkáspárt megalkotásában, a párt működési és szervezeti elveinek kimunkálásában mindekelőtt Marx és Engels életműve, a marxizmus eszméi vezérték. A munkásmozgalom történelmi tapasztalatai bizonyították számára, hogy a munkásosztály győzelemre juttatásának legfőbb eszköze az osztály élcsapatának megszervezése, a demokratikus centralizmus elve alapján. Így vált a pártról szóló lenini tanítás az Oroszországi Szociáldemokrata Munkáspárt II. kongresszusa óta immár több mint 70 éve a világ marxista—leninista pártja tevékenységének alapjává. Egy ilyen párt, a bolsevik párt létrehozása ezért vált Lenin egyik legfőbb, legnagyobb alkotásává.

Minden elméleti alapot nélkülöz tehát a revizionistáknak az a törekvése, hogy a párt szervezeti kérdéseiben a marxizmus—leninizmus klasszikusait szembeállítsák egymással. E törekvések politikai veszélyessége ugyanakkor igen számottevő. Hiszen mindenütt, ahol e téveszmék hirdetésére lehetőséget kapnak, ahol az ideológiai és politikai harcot szüneteltetjük, e revizionista nézetek a társadalomnak éppen azokban a rétegeiben terjedhetnek szélesebb körben, amely réteghez tartozók a marxizmus—leninizmus elméletében járatlanok, az osztályharc, a párt történetét kevésbé ismerik. Ezért e rétegek, és különösen az ifjúság körében következetes eszmei harcot kell vívnunk a revizionista eszmei áramlatok ellen. Az ifjúságot ugyanis könnyebben megtévesztheti a revizionistáknak az a tetszetős jelszava, hogy e probléma megoldásában is vissza kell térni Marxhoz és Engelshez.

A jobboldali revizionizmussal folytatott nemzetközi méretű vita lényege már régen nem a szervezeti formák tökéletesítése. A vita nem arról folyik már, hogy milyen szervezeti elveket valósítsunk meg, hanem a párt létéről vagy nemlétéről. Hiszen hová vezetne az a revizionista elgondolás, hogy a párton belül meg kell engedni, sőt ösztönözni kell a politikai irányzatok pluralizmusát?! Az ezt hangoztatók szerint olyan szervezeti kereteket kell létrehozni, amelyek biztosítják a politikai szervezetek szabad vetélkedését, játékát. Hozzáteszik, hogy el kell vetni a

pártban az egyközpontúságot, meg kell engedni mind nemzeti, mind pedig nemzetközi méretekben a policentrizmust, amelytől az eszmék tisztulását, a mozgalom rugalmasságát és sokrétűségét várják. Ennek a koncepciónak természetesen elsősorban a demokratikus centralizmus áll az útjában, amely éppen ezért kiváltja a modern revizionizmus képviselőinek haragját és támadásait.

A sokféleségben megnyilvánuló laza egység hívei támadják a többség és a kisebbség viszonyának marxista—leninista felfogását. A kisebbség jogát hangoztatva követelik, hogy a marxista—leninista pártokban tegyék megengedhetővé a frakciók harcát, s a kisebbség ne legyen köteles alávetni magát a többség által hozott döntéseknek. Sőt, szerintük olyan politikai-szervezeti feltételeket kell a pártban létrehozni, amelyek lehetővé teszik, hogy a kisebbség harcolhasson akaratanak érvényesítéséért, rendelkezhessen külön sajtóval, legyen módja a kérdések eldöntése után is a politikai fórumokat felhasználni arra, hogy többséggé válhasson. Az osztrák testvérpártban ezt a gyakorlatban is érvényesíteni próbálták, nyílt harcot indítva a kongresszus többségi döntése ellen.

A modern revizionisták azt vallják, hogy a centrális akaratot kizárólag eszmeileg szabad érvényesíteni. A pártszervek vertikális alárendeltségét meg kell szüntetni — mondják —, azoknak olyan autonómiával kell rendelkezniük, amelyek lehetővé teszi a horizontális, mellérendelt kapcsolatok kiépítését, melyeknek révén „lent”, a gyakorlati munkában döntenek el minden kérdést, állásfoglalást és akciót a párttagság nevében.

Innen vezet a revizionizmus nézetrendszerében az út ahhoz, hogy miután a pártot laza, klubszerű szervezetté változtatnák, a marxista—leninista pártok eszmerendszerében is reformokat kívánnak véghezvinni. Szerintük mindenekelőtt az a feladat, hogy az ideológiát és a politikát különválasszuk, megszakítsuk kölcsönös kapcsolatukat. Az elméletnek kizárólag a tudományos kutatás területévé kell válnia, nem szabad belőle politikai kérdést csinálni, s elfogadását a párttagság előfeltételének kell tekinteni.

A pártélet lenini normái, a demokratikus centralizmus — mint a párt szervezeti alapelve —, a kollektív vezetés — mint a

pártvezetés legfőbb elve — a pártdemokrácia — mint a legteljesebb proletárdemokrácia — olyan kipróbált elvek, amelyekből egy jottányit sem engedhetünk, a még oly szépen megfogalmazott revizionista javaslatok ellenére sem. Pártunk történelmi tapasztalatai meggyőzően bizonyítják, hogy mindenfajta kísérlet a párt szervezeti elveinek eltorzítására, mindenfajta eltérés a párt lenini elveitől, normáitól egyértelműen az osztályellenségnek kedvez. Ez 1956 egyik legfontosabb tapasztalata. A demokratikus centralizmus elvének védelme, a revizionista téveszmék következetes cáfolata és leleplezése ezért a mi számunkra, magyar kommunisták számára alapvető fontosságú harci feladat volt és marad.

A párt- és az állami fegyelem erősítéséért

A demokratikus centralizmus és a pártfegyelem összefüggését a legjobban a demokratikus centralizmus belső kölcsönhatásának, belső dialektikájának oldaláról lehet megközelíteni. A demokratikus centralizmus két eleme, a demokratizmus és a centralizmus — ahogyan ezt a vitaindító is hangsúlyozta — egymástól el nem választható, a demokratikus elem csakis a centralizmus alapján válik valóra, hiszen a legszélesebb demokrácia is látszatdemokrácia marad, ha az elhatározások nem valósulnak meg. Bármilyen széles körben is vitatunk egy-egy témát, ha azt követően nem a megvalósításra összpontosítunk, akkor a vita öncélú lesz. Az ilyen demokratizmus a gyakorlatban semmit sem ér. A demokratikus úton született elhatározások a centralizmus útján valósulnak meg, a demokratizmus tehát a centralizmuson keresztül érvényesül, és fordítva. A centralizmus ugyanis — s ez az összefüggés másik oldala — a demokratikus elem nélkül üres, öncélú bürokratizmushoz vezetne.

E dialektikus kapcsolat és kölcsönhatás szorosan összefügg a pártfegyelem problematikájával. Találkozunk olyan felfogással, mely a pártfegyelem fogalmát kizárólag a centralizmus eleméhez köti, holott *a pártfegyelem éppen úgy összefügg a demokratikus, mint a centrális elemekkel*. A demokratizmus érvényre juttatása éppen annyira nem nélkülözheti a fegyelmet, amint a centralizmusé sem. A párttagnak például demokratikus joga, hogy részt vegyen a vitában, de ez a vita nem lehet pártatlan, öncélú, vég nélküli. A vitának is vannak szabályai, formái, amelyeket fegyelmezetten be kell tartani. Ugyanígy eleget kell tenni a szabályoknak például a párton belüli választások során is.

A választás is szigorú fegyelmet követel, fegyelmezett magatartást igényel, hiszen az egyén elképzelése, akarata ilyenkor is alá van rendelve a közösség céljainak és akaratának. Aki a demokratikus jogok ellen vét, éppen úgy megsérti a pártfegyelmet, mint aki a centralizmus érvényesítését gátolja. Ez utóbbról beszélhetünk például olyankor, amikor valamelyik párttag a többségi elv ellen cselekszik vagy ilyen magatartást tanúsít. Meg kell jegyezni, hogy a határozatok végrehajtása nagyfokú fegyelmet kíván. Különösen így van ez, amikor olyan határozatot kell végrehajtani, amellyel az illető személy szerint nem ért egyet.

Napjainkban nemegyszer találkozunk a gyakorlatban a fogalmak összekeverésével. Olyankor igénylik egyesek a demokratikus jogokat, amikor már a centralizmusnak van helye, vitatkozunk például olyasmin, amit végre kell hajtani. Tapasztalataink szerint, bár a demokratikus centralizmus két eleme egymástól nem választható el, a legtöbb fegyelemsértést a centralizmus oldalával összefüggésben követik el. Ilyen a határozatok be nem tartása, a határozatok közötti „válogatás”, a törvények, rendeletek kijátszása, figyelmen kívül hagyása.

Úgy tűnik, mostanában a centralizmusról kevesebbet szólnak, mint a demokratizmusról, és ez is egyik oka annak, hogy a centrális oldal nem ritkán elsikkad. Kétségtelenül népszerűbb a demokratikus vonásokról beszélni, mint a centralizmusról. Ez utóbbitól némelyek azért is viszolyognak, mert rögtön a dogmatizmust, a személyi kultuszt idézik eszükbe, vagy korszerűtlennek, mondhatnám illetlennek tartják a centralizmus mélyrehatóbb és gyakoribb emlegetését, illetve az ennek az elvnek megfelelő cselekvést. Ugyanakkor azt is tapasztaljuk, hogy a demokratizmus fogalma mögé néhányan más tartalmat kívánnak csempészni, mint amit az a valóságban hordoz. Néha a demokrácia mögé bújva sértik meg, játsszák ki a törvényeket, követnek el olyan etikátlan cselekedeteket, amelyek káros következményeket vonnak maguk után. Egyes termelészövetkezetek vezetői például a közgyűléssel vagy a vezetőséggel olyan jogtalan, indokolatlan egyéni vagy csoportérdekeket szolgáló intézkedéseket szavaztatnak meg, amelyek ellentétesek törvényeinkkel, erkölcsileg károsak és demoralizálóak. S az állami, hatósági szervek, a tanácsok

különböző objektív és szubjektív okok miatt ilyen esetekben nem mindig élnek ellenőrzési, felügyeleti jogaikkal, vagyis a centrális oldal ezeken a területeken kevésbé érvényesül, mint ahogy az a társadalom érdekében szükséges lenne. Ebből is következik, hogy egyesek megkísérelhetik felhasználni önös céljaikra a demokratizmust.

Természetesen azért, mert egyesek a demokratikus jogokat félreértik, kijátsszák vagy egyéni céljaikra fordítják, mi nem kívánjuk és nem is kívánhatjuk a demokratikus vonásokat háttérbe szorítani sem a pártban, sem az állami életben. De mivel a demokratikus jogokról mostanában többet és hangsúlyosabban beszélünk, és mivel kevesebb szó esik e szervezeti alapelv másik és elválaszthatatlan oldaláról, a centralizmusról, ezért a jelenlegi szakaszban politikai nevelő munkánkban szükséges lenne nagyobb figyelmet szentelni a centralizmus szükségességének megértetésére, hogy ezzel a demokratizmus fejlődésének feltételei is tovább javuljanak.

A pártfegyelem további erősítése e kérdés kapcsán még szembevetendőbb feladat. A pártfegyelem mint a szocialista fegyelem egyik megnyilvánulása, erkölcsi tényező. Mint ismeretes, a fegyelem először a szocialista társadalomban jelenik meg erkölcsi kategóriaként, ezért a tudatos, önként vállalat, belső késztetésből és nem külső kényszer hatására létrejövő szocialista fegyelemnek át kell hatnia az élet minden területét: a magatartást, a viselkedést, a munkát, a közéletet, a magánéletet. Természetes, hogy ez elsősorban a kommunisták körében, a pártban valósul meg, de a párt arra törekszik, hogy a szocialista erkölcsiséget és ennek egyik alapvető elemét, a szocialista fegyelmet az egész társadalomban meghonosítsa. A demokratikus centralizmus elvének megvalósítása szorosan összefügg a párton belül a pártfegyelemmel, a társadalomban pedig az állampolgári, az állami fegyelemmel, a közmórál fejlettségi szintjével. Mindez indokolja, hogy a fegyelem tükrében is vizsgáljuk a demokratikus centralizmus elvének érvényesülését, miután ez is nagyon fontos összetevője ennek a kérdésnek.

Ezzel kapcsolatban vitéba kell szállnom azzal az állásponttal, mely szerint a demokratikus centralizmus mindenekelőtt a párt-ra vonatkozó kategória, mely közvetett módon, különböző át-

tételekkel gyakorol hatást a nem párt jellegű testületek, intézmények, így az állami, a gazdasági és a társadalmi szervek életére és tevékenységére. Úgy érzem, hogy ez a megfogalmazás szűken értelmezi a demokratikus centralizmus elvét. Kétségtelen, hogy a demokratikus centralizmus elsősorban és legkövetkezetesebben a pártban valósul meg és érvényesül. De a szocialista országokban az államhatalom és a társadalmi szervek is a demokratikus centralizmus szervezeti elve alapján működnek, vagyis ezért nem közvetve, hanem *közvetlenül* valósul meg ezeken a területeken is a demokratikus centralizmus. Az állami szervek például minden szinten választott testületeknek vannak alárendelve, azok irányításával működnek. E testületek tagjait a lakosság választja, s ez azzal is együtt jár, hogy kötelesek beszámolni választóiknak, a lakosságnak. Az alsóbb szintű szervek az államigazgatásban a felsőbb szintű szerveknek vannak alárendelve, kötelesek végrehajtani azok rendelkezéseit, határozatait. Alapvető kérdésekben a központi szervek döntenek, ugyanakkor a helyi kezdeményezésekre tág lehetőség van. De úgy vélem, hogy a demokratikus centralizmus nemcsak az állami, hanem a gazdasági életben is érvényesül. Erre utal egyebek mellett a központilag kidolgozott népgazdasági tervek megléte, amelyek az egész országra és a gazdasági élet minden szektorára érvényesek. A helyi szervek, a vállalatok ugyanakkor széles körben maguk döntenek egy sor kérdésben.

Úgy érzem, ez nem pusztán elvont elvi kérdés, hanem szorosan összefügg a gyakorlat problémáival is. Nemegyszer tapasztalhatjuk, hogy az állami szervekben, a gazdasági életben egyesek figyelmen kívül hagyják a központi akaratot. Emiatt olykor nem azonos az ütem a pártszervek és az állami szervek között a határozatok végrehajtásában, és nem egy esetben a pártszervek végeznek el olyan feladatokat, amiket az állami szerveknek kellene megoldaniuk. Ez adódik abból is, hogy bizonyos dolgokat állami szervek nem tartanak magukra nézve kötelezőnek, nem hajtanak végre döntéseket. Ennek következtében a végrehajtás lassú ütemű, és emiatt néhol a demokráciát, néhol pedig a centralizmust éri sérelem. A nagyobb fegyelmezettség tehát emelője a demokratikus centralizmus még következetesebb érvényre juttatásának.

A demokratikus centralizmus érvényesülése a néphadsereg pártszervezeteinek életében

A magyar néphadsereg alapvető feladata, hogy a Varsói Szerződés tagállamai hadseregeivel együtt biztosítsa hazánk és a szocialista közösség békéjét és biztonságát, a szocialista társadalmi rendszer védelmét. A hadsereg feladata szorosan kapcsolódik a munkáshatalom, a szocialista rendszer védelméhez, ezért a fegyveres erőket közvetlenül a párt, annak Központi Bizottsága irányítja és ellenőrzi. A kongresszusi határozatok, a nemzetközi helyzetből adódó honvédelmi feladatok és az ország teherbíró képessége figyelembevételével, a Központi Bizottság határozza meg a néphadsereg fejlesztésének időszerű feladatait, a személyi, anyagi és egyéb feltételek biztosításának mértékét, felhasználásának módját, a személyi állomány körében végzendő politikai nevelő munka fő céljait. A párthatározatok állami vonalon az országgyűlés és a kormány törvényeiben, rendeleteiben öltönek testet, melyek megvalósítása a néphadsereg állami és pártvezetésének alapvető feladata. A néphadsereg irányítását legfelsőbb szinten tehát olyan párt- és állami szervek végzik, amelyek felépítése és működése teljes egészében a demokratikus centralizmus elvei alapján történik.

A néphadseregben minden szinten választott pártszervek működnek. A hadsereg sajátos rendeltetéséből adódóan azonban a pártszervezetek felépítése nem a területi elvet, hanem a fegyveres erő szervezetét követi, és ennek megfelelő az irányításuk is. A hadsereg vezető pártszerveit és a pártszervezetek vezetőségeit a pártban érvényesülő általános elvek szerint pártértekezleteken, taggyűléseken demokratikus módon, titkosan választ-

ják. A pártszervek és -szervezetek a tartalmi és a szervezeti formákat, módszereket tekintve a néphadseregben is a szervezeti szabályzat alapján működnek, tehát a demokratikus centralizmus elvei és gyakorlati követelményei itt is érvényesülnek.

A néphadsereg rendeltetése és vezetési rendszere azonban szükségessé teszi, hogy a pártszervezetek működése, feladatai összhangban legyenek a testület jellemzőivel, ezért tevékenységükben bizonyos sajátosságok érvényesülnek: a párt vezető szerepe — a Központi Bizottság és végrehajtó szerveinek irányító tevékenysége mellett — a kötelező érvényű párthatározatok és állami döntések által, a hadseregben működő egyszemélyi felelősséggel rendelkező parancsnokok, és a párt- és más politikai szervek együttes munkája révén is érvényesül. A parancsnokok mindenelőtt politikai funkciót töltenek be, ennek van alárendelve minden más tevékenységük. Egy személyben felelősek alakulatuk, beosztottaik harckészültségéért, erkölcsi-politikai állapotáért. Ebből következik, hogy a fegyveres erőknél szolgálatot teljesítő hivatásos állomány, pártállásától függetlenül, köteles alávetni magát a párt politikájának és határozatainak, s megvalósításuk érdekében aktív politikai tevékenységet kell kifejtenie. A parancsnokok itézkedéseikben mindenkor kötelesek érvényesíteni a párt általános és helyi politikájából adódó tenni-valókat, kötelesek számolni intézkedéseik politikai hatásával.

A néphadseregben kinevezett politikai szervek — Politikai Főcsoportfőnökség, politikai osztályok, illetve politikai helyettesek — működnek. A politikai szervek kettős funkciót töltenek be. Katonai szervek és egyben részei a Magyar Szocialista Munkáspárt apparátusának. Mint katonai szervek a parancsnokok parancsai és a szabályzatok szerint tevékenykednek. Mint a párt apparátusának részei felelősek a Központi Bizottság, valamint a hadseregben működő felsőbb és azonos szintű választott pártszervek határozatainak végrehajtásáért. Kötelesek rendszeresen részt venni a pártszervezetek munkájában, a párthatározatok előkészítésében, a végrehajtás megszervezésében és ellenőrzésében. Munkájukban ugyanakkor rendelkeznek mindazon jogokkal, amelyek a pártapparátust megilletik.

A hadseregben működő pártszervezetek munkájában is elsődlegesek a szervezeti szabályzat előírásai, a pártszervezetek alap-

vető tevékenységét itt is a pártban általánosan érvényes elvek, döntések szabályozzák. A pártszervek és -szervezetek tevékenysége kiterjed a hadsereg életének minden mozzanatára, s a jelentkező feladatokat a pártmunka mozgalmi eszközeivel igyekeznek megoldani.

A pártszervezetek belső élete és tevékenysége során a következő főbb sajátosságok érvényesülnek: a pártszervezet által hozott határozatok nem lehetnek ellentétben az érvényben levő parancsokkal és intézkedésekkel. Nem hozhatnak kötelező döntéseket a parancsnoki munkára, hanem csakis a párttagokra, a pártszervezetekre, azok politikai tevékenységére. Katonai kérdésekben állást foglalnak, kezdeményezéseket tesznek, amelyeket az illetékes parancsnok munkája során figyelembe vesz, de egy személyben dönt és a felelősség is az övé.

A párttagoknak kötelességük a szervezeti szabályzatnak megfelelően harcolni a párt politikájának megvalósításáért. Joguk és kötelességük a pártfórumokon a feladatok jobb végrehajtása érdekében javaslatokat tenni, és a munkában, az egyes kommunisták magatartásában tapasztalt hibákról észrevételeiket elmondani. A parancsokat és utasításokat azonban nem bírálhatják.

A parancsnokokat a felsőbb szintű pártszervek beszámoltathatják tevékenységükről. A párttag parancsnokokat alakulataiknál a pártbizottságok és pártvezetőségek üléseire tanácskozási joggal akkor is meg kell hívni, ha nem tagjai az azonos vagy felsőbb szintű választott szerveknek. Szükség esetén a párton kívüli parancsnokok is meghívhatók. A parancsnokokat az azonos szintű pártszerv titkárául megválasztani nem lehet.

A pártszervezetek a parancsnokok fontosabb utasításainak és parancsainak a tervezetét kiadásuk előtt megvitatják, és javaslataikkal segítik az érdemi döntés kialakítását. A pártszervek a hatáskörükbe tartozó káderek fontosabb ügyeiben állásfoglalási, illetve véleményezési jogkörrel rendelkeznek.

Ezek a működési elvek és hatáskörök biztosítják a parancsnokoknak az egyszemélyi felelősségen alapuló tevékenységet, valamint a pártszervezeteknek a szervezeti szabályzat alapján történő önálló működését. A pártszervezetek a katonai vezetéssel összhangban tevékenykednek a tennivalók megoldásán. Természetesen a munka szervezeti formái és módszerei nem azono-

sak. A pártszervezetek tevékenységében a párt jellegének megfelelően elsődleges a meggyőződöttség, a pártszerűség, a tenni-valók kollektív kialakítása. A parancsnokok számára ez szilárd bázist jelent az alakulat feladatainak végrehajtásában, hiszen a párttagok kollektívája révén széles körű ismeretre, sokoldalú tapasztalatra és átfogó politikai erőre építhetnek.

A néphadseregben működő pártszervezetek politikai, harci szervezetek, amelyek a parancsnokokkal és politikai szervekkel együtt gondoskodnak a párt politikájának helyi megvalósításáról. Irányító és gyakorlati végrehajtó szervezetek, melyek hatáskörükben ellátják a párt vezető szerepének érvényesüléséből rájuk háruló feladatokat. Vezetik, szervezik és maguk is végzik a párt határozatainak megvalósításáért folyó munkát. A pártszervek és -szervezetek működési területükön — jog- és hatáskörüknek megfelelően — a politikai kezdeményezés és döntés központjai. Tevékenységük kiterjed a néphadsereg, illetve az adott alakulat életének egészére, annak valamennyi politikai jelentőségű megnyilvánulására. Fő figyelmüket az elemzésre, az elvi-politikai irányításra és szervezésre, mozgósításra, a pártellenőrzésre fordítják. A fő feladatokkal foglalkozva törekednek a katonai szervek és a tömegszervezetek önállóságának, szerepének növelésére, a párhuzamosságok, átfedések megszüntetésére. Támogatják és erősítik az egyszemélyi felelős parancsnoki vezetést. A feladatok végrehajtását mindenekelőtt politikai eszközökkel, a politikai feltételek biztosításával, meggyőzéssel, a kommunisták és a személyi állomány alkotó kezdeményezésének kibontakoztatásával támogatják.

A pártszervezetek fő tevékenységi területe az eszmei-politikai nevelő munka, a katonai feladatok végrehajtásának elősegítése érdekében végzett tevékenység, a káderek nevelése. Ezenkívül kiterjed munkájuk a párt belső életének fejlesztésére, a Kommunista Ifjúsági Szövetség szervezeteinek politikai irányítására, a kulturális és sporttevékenységre és így tovább. A hadsereg életének nincsen olyan területe, ahol a pártszervezetek tevékenysége ne érvényesülne megfelelő módon. A pártszervek és -szervezetek munkája kiterjed a néphadseregek életének és tevékenységének minden lényeges kérdésére, kellő mértékben át-

fogják azokat és számottevő politikai hatást gyakorolnak alakulásukra.

A néphadseregben folyó pártmunka tapasztalatai alapján levonható az a következtetés, hogy a pártszervezetek felépítése, tevékenysége és hatásköre teljes mértékben megfelel a szervezeti szabályzat követelményeinek. A pártszervezetek életében a szervezeti szabályzat maradéktalan érvényesülésének feltételei minden területen adottak. A pártszervezetek munkájában meglevő sajátosságok a hadsereg feladatából és vezetési rendszeréből adódnak, de ezek nem gátolják a párt belső életére vonatkozó elvek és normák érvényesülését. A pártszervezetek tisztviselőit demokratikusan választják. A pártszervek és -szervezetek munkáját minden szinten választott szervek irányítják. A felsőbb szintű pártszervek határozatai az alsóbb szintű pártszervek és -szervezetek számára kötelezőek. A határozathozatal, a döntés a többségi elv alapján történik. A választott vezető szervek rendszeresen beszámolnak tevékenységükről.

E követelmények érvényesülése alapján megállapítható, hogy a demokratikus centralizmus — mint a párt szervezeti alapelve — a néphadsereg pártszervezeteinek életére és tevékenységére maradéktalanul érvényes. A néphadseregre háruló feladat maradéktalan teljesítésében az ott folyó munka fejlesztésében továbbra is alapvető a párt vezető szerepének erősítése, s ennek érdekében a szervezeti szabályzat és a demokratikus centralizmus elveinek és követelményeinek megfelelő pártélet további fejlesztése.

A párton belüli demokrácia fejlődése a Szovjetunió Kommunista Pártjában

A jelenlegi körülmények között a Szovjetunió Kommunista Pártja a legnagyobb következetességgel és alapossággal érvényesíti a demokratikus centralizmus elvét, maximálisan gondoskodva a demokrácia és a centralizmus összhangjáról. Ezen belül nagy figyelmet fordít a párton belüli demokrácia fejlesztésére.

A széles értelemben vett demokratizmus belső lényege a marxista—leninista pártnak. A demokrácia, *állandóan ható normája* a párt tevékenységének. Ugyanakkor a párton belüli demokrácia tartalma, megvalósításának formái, módszerei a párt harcának különböző szakaszaiban eltérőek lehetnek. Ezek módosulnak a párt fejlődése során, attól függően, hogyan tevékenységének történelmi feltételei változnak. A politikai feltételek sajátosságai a kapitalista országokban, az osztályharc élessége a szocializmust építő országokban például természetesen hatnak ilyen vagy olyan formában a párton belüli demokrácia érvényesülésére, de nem létezhet olyan szituáció, amelyben ez egyáltalán nem jutna érvényre. A Szovjetunió Kommunista Pártjában még az illegalitás legnehezebb időszakában is érvényesítették a demokrácia elveit. „Csak a szociáldemokrata munkáspárt érvényesíti ténylegesen a szervezeti demokratizmust minden óriási nehézség ellenére, — még ama nagy áldozatok ellenére is, amelyeket egy illegális pártnak ezért a demokratizmusért hoznia kell”¹ — írta erről Lenin.

¹ *Lenin: A munkáspárt választási hadjárata Pétervárott. Lenin: Összes művei. 14. köt. Kossuth Könyvkiadó 1967. 233. old.*

Még inkább jellemző ez a Szovjetunió Kommunista Pártjának jelenkori tevékenységére. Arról van szó, hogy a pártnak — mint a szovjet nép élcsapatának — példával kell szolgálnia azoknak a demokratikus formáknak a kidolgozásában és alkalmazásában, melyek utat nyitnak a társadalom kommunista öngazgatása felé. Nem lehet figyelmen kívül hagyni a párttagság tudásának jelentékeny növekedését sem. Ez önmagában véve is a párt belső életének olyan szervezettségét igényli, mely maximális teret enged a kommunisták öntevékenységének, kezdeményezéseinek, lehetőséget nyújt a gondolatok és a tevékenység önállóságának fokozódására, természetesen a lenini normák és a magas fokú pártszerűség keretei között. Ezért erősítette meg a Szovjetunió Kommunista Pártjának XXIV. kongresszusa teljes határozottsággal a párton belüli demokrácia továbbfejlesztésének, a kommunisták aktivitása növelésének irányvonalát.

A Szovjetunió Kommunista Pártján belüli demokrácia mindezekelőtt az összes vezető pártszerv választhatóságában, leválthatóságában és beszámolási kötelezettségében fejeződik ki. Jelenleg a pártban a korábbinál teljesebben és szélesebb formában valósul meg az a lenini elv, hogy „a párt összes ügyeit — közvetlenül vagy megbízottak útján — a párt valamennyi tagja intézi, mégpedig minden kivétel nélkül, engyelő jogok alapján; emellett a párt valamennyi tisztségviselőjét, valamennyi vezető testületét, valamennyi intézményét választják, mindegyik beszámolási kötelezettséggel tartozik és leváltható”².

Ennek alátámasztásául utalok néhány tényre. Jelenleg a párt választott aktíváját körülbelül négy milliő ember alkotja, ugyanakkor a Szovjetunió Kommunista Pártjának egész taglétszáma 15 millió fő. Ezen belül több mint 1 200 000 kommunistát választottak meg titkárrá, illetve bizalmivá az alapszervezetekben és pártcsoportokban. Körülbelül 2,3 milliő párttag tartozik a pártszervezetek vezető testületeibe, s 400 000 embert választottak be a párt kerületi, városi, területi-köztársasági bizottságaiba és revíziós bizottságaiba. Így minden negyedik kommunista vala-

² *Lenin: A szocialdemokrácia és a дума-választások. Lenin: Összes művei. 14. köt. 244. old.*

milyen vezető tisztséget tölt be, illetve valamely választott irányító testülethez tartozik.

A vezető pártszervek választhatósága és beszámoltatása olyan elvek, melyek következetes megvalósítása hatékony módszere tevékenységük ellenőrzésének a párt tagsága részéről, valamint a vezető pártmunkások nevelésének, felelősségtudatuk növelésének, az irányító testületek minőségi összetétele javításának. Ennek eredményeként a pártszervekbe olyan kommunisták kerülnek, akik politikai tapasztalattal, jó felkészültséggel, szervezőkészséggel, megfelelő gyakorlattal rendelkeznek.

A VEZETÉS KOLLEKTIVITÁSÁNAK ERŐSÖDÉSE

Másik fontos jele és iránya a Szovjetunió Kommunista Pártján belüli demokrácia fejlődésének — amint azt a XXIV. pártkongresszus is hangsúlyozta — a kollektív munka, a kollektív vezetés szellemének erősítése. A kollektív munka magából a marxista—leninista pártnak mint az azonos módon gondolkodó kommunisták önkéntes szervezetének a természetéből ered. Mint ismert, Lenin nemegyszer hangsúlyozta, hogy csak a kollektív tapasztalat adhat útmutatást az előttünk álló feladatok megoldásában, és hogy a közös munka szabályainak és formáinak meghatározása nélkül lehetetlen a forradalmi erők szervezése. A valódi és szigorúan szabályozott kollektivitás a legfontosabb biztosítéka a vezetés hatékonyságának, a teendők mély és sokoldalú kidolgozásának, a dolgozó tömegekben rejlő alkotó energia helyes felhasználásának.

A vezetés kollektivitása napjainkban mindenekelőtt a következő irányban bontakozik ki.

Először a munka rendszerességében, a választott kollektív szervek üléseinek, valamint a kongresszusok és pártkonferenciák szervezeti szabályzatnak megfelelő összhívásában. Hangsúlyozni kell, hogy az összes kollektív szerv pontos működése és gyakorlatának javítása a párton belül állandóan a figyelem középpontjában áll.

Másodszor a kollektív szervek elé megvitatásra terjesztett kérdések megoldása valójában kollektív döntés meghozatalát

teszi szükségessé. Ezzel kapcsolatban még jobban megnövekedett a Szovjetunió Kommunista Pártja Központi Bizottsága és valamennyi pártbizottsága plenumainak szerepe.

Harmadszor fokozódik a választott szervek összes tagjának aktivitása a döntések megvalósításában. A kérdések kollektív megvitatása, a kollektív döntések és az azok végrehajtásában való kollektív részvétel egységéről van itt szó.

Ezzel együtt pártunk törekszik kidolgozni és megteremteni a vezetés kollektivitása biztosításának valóban hatékony feltételeit. Ezek közül a legfontosabbak a következők:

— Mindenekelőtt a vezető szervek összetételének rendszeres megújítása, a vezetés folyamatossága elvének figyelembevétele mellett.

— Egy másik fontos kérdés, hogy fokozódjék a végrehajtó szervezeteknek a pártbizottságok plenumain történő beszámoltatása. Jelenleg olyan rendszer alakult ki, hogy a kerületi, városi pártbizottságok irodái³ rendszeresen tájékoztatást adnak a plenum előtt egy meghatározott időszakra vonatkozó tevékenységükről. Hasonló folyamat figyelhető meg az alapszervezetekben, melyeknek vezető szervei közül mind több ugyancsak rendszeresen jelentést ad munkájáról a taggyűléseken. Ez a módszer jótékonyan hatott a kommunisták aktivitására.

— A kollektivitás feltételei közül jelentős továbbá a kezdeményezés, az elvszerűség, a bizalom és az elvtársiasság légköre. A tapasztalat azt mutatja, hogy ennek eredményeként nagyobb a biztosítéka a helyes, tudományosan megalapozott döntések meghozatalának.

— Végül a kollektivitás érvényesülése függ a pártszervek és a párttagság szoros kapcsolatától, továbbá a káderek helyes elosztásától, s a párthatározatok végrehajtása ellenőrzésének megszervezésétől.

Valamennyi feltétel következetes figyelemmel kísérése lehetővé teszi a Szovjetunió Kommunista Pártja kollektív vezető testületei számára az előttük álló politikai feladatok sikeres megoldását. Végső soron a kollektivitás elve pontosan megfelel a Szovjetunió Kommunista Pártja — mint a nép kollektív veze-

³ A mi végrehajtó bizottságainknak megfelelő pártszervek. — *A szerk.*

tője és szervezője — feladatainak és lényegének. Ugyanakkor a vezetés kollektivitása alapvető eszköze a párt eszmei és szervezeti ereje és egysége biztosításának, s ennél fogva jelentősen hozzájárul vezető szerepének fokozódásához a társadalomban.

A KRITIKAI ÉSZREVÉTELEK HASZNOSÍTÁSA

Mint ismeretes, a pártdemokrácia egyik kritériuma az a képesség, hogy a párt kritikusan tudja elemezni saját tevékenységét, feltárni hibáit és intézkedéseket tenni azok csökkentésére, illetve megelőzésére. Ezzel kapcsolatban fontos megjegyezni, hogy a vita és kritika szabadsága — mint a pártélet normája — lehetőséget nyújt a kommunisták aktív részvételére a pártpolitika kialakításában és megvalósításában. Ezért történt a Szovjetunió Kommunista Pártjában az utóbbi években több intézkedés a kritika és önkritika fejlesztésére. Ez tükröződik a Szovjetunió Kommunista Pártja Központi Bizottságának egész sor megállapításában.

A helyi pártszervezetekben konkrét intézkedéseket tesznek, hogy biztosítsák a kritika fejlődését, fokozzák hatékonyságát. A pártbizottságok pléniumain és a pártszervezetek taggyűlésein rendszeressé vált az elvégzett munka kritikai vizsgálata. Kialakult a kritika meghatározott rendszere. Ennek alkotó részei: a kommunisták kritikai megjegyzéseinek általánosítása, konkrét intézkedések kidolgozása, a végrehajtásukhoz szükséges megfelelő határozatok elfogadása, a végrehajtásért felelős személyek kijelölésével, a kritikai megjegyzések eljuttatása az érintett szervekhez és személyekhez, hasznosításuk rendszeres ellenőrzése, a kommunisták tájékoztatása a kritikai megjegyzések és javaslatok felhasználásáról, a végrehajtásról.

Mindez *egyrészt* hozzájárul a kölcsönös igényesség kifejlődéséhez, olyan feltételek kialakulásához, melyek közepette minden kommunista szabadon és őszintén kifejtheti véleményét a tapasztalt hiányosságokról. *Másrészt* ez tanúskodik a kommunisták véleményének megbecsüléséről, ami kétségtelenül hozzájárul mind a kritika fejlődéséhez, mind a kommunisták aktivitásának és felelősségtudatának növekedéséhez.

Jelenleg a Szovjetunió Kommunista Pártjának vezető szervei, megvalósítva a kritika további fejlesztésére vonatkozó intézkedéseket, külön figyelmet fordítanak az „alulról” — a párttagság tömegeitől kiinduló kritika fejlesztésére, minthogy csak az „alulról” és „felülről” kiinduló kritika összevetése biztosítja a pártszervek normális működését, teszi lehetővé a helyes következtetések levonását és a szükségessé vált határozatok meghozatalát. Ezzel együtt a párt arra törekszik, hogy a vezető munkatársak helyesen reagáljanak a kritikára, továbbá hogy a kritika mindig objektív és elvszerű legyen. A párt a kommunistákat arra tanítja, hogy lenini módon hasznosítsák az elvtársi kritikát.

AZ INFORMÁCIÓS RENDSZER FEJLESZTÉSE

A Szovjetunió Kommunista Pártjában a pártélet demokratizálódása folyamatának része a párton belüli információs rendszer további fejlesztése. A Szovjetunió Kommunista Pártjának Központi Bizottsága az utóbbi időben határozott intézkedéseket tett az információ-áramlás javítása érdekében. Ezeket pozitívan értékelte a párt XXIV. kongresszusa, és megerősítést nyertek a pártbizottságok és pártszervezetek gyakorlati tevékenységében.

Ennek eredményeképp javult a vertikális információ-áramlás. A Szovjetunió Kommunista Pártjának Központi Bizottsága rendszeresen ad ki információs bulletint, ami a pártmunka időszzerű kérdéseivel foglalkozik. A helyi pártszervezetek a Központi Bizottságtól kapnak tematikus információkat is a különböző gyakorlati problémákra vonatkozóan. Következétesen törekszünk arra, hogy a vezető káderek rendszeresen felszólaljanak az alsóbb szintű pártszervek ülésein.

Az utóbbi években pártunkban széles körben elterjedt az a gyakorlat, hogy a helyi pártszervek két pártkonferencia között a pártalapszervezetekben tájékoztató beszámolókat tartanak. Ezekben a beszámolókból, amiket a választott pártszervek tagjai tartanak, az előző pártkonferencia határozatainak végrehajtásáról adnak számot. Ilyen beszámolókat nem csupán a párt községi, városi és területi bizottságai, hanem a szövetségi köz-

társaságok kommunista pártjainak központi bizottságai is készítenek.

Az ilyen jellegű beszámolók elsődleges célja természetesen a kommunisták informálása. De elméleti és gyakorlati értelemben aktívabb funkciója is van, nevezetesen az ellenőrzés lehetővé tétele.

A lefelé áramló információ erősödésével párhuzamosan javul a felfelé adott információ szervezése is. A Szovjetunió Kommunista Pártjának XXIV. kongresszusát követő időszak tapasztalatai újra megerősítették, hogy a párton belüli információ igen fontos a vezetés számára, a nevelés, az ellenőrzés hatékony eszköze.

Az információk lefelé történő áramoltatása javításának eredményeképpen teljesebbé vált a kommunisták tájékozottsága a pártban, s annak szervezeteiben folyó ügyekről. Vagyis egyre teljesebben érvényesül a pártéletben a nyilvánosság elve, ami nélkül elképzelhetetlen valódi pártdemokrácia. Másrészt a lent-ről felfelé haladó információk erősödése lehetővé teszi az irányító pártszervek számára, hogy jobban tanulmányozhassák a kommunisták, a dolgozók véleményét.

Szükséges rávilágítani a demokrácia fejlődésének egy másik aspektusára is. A helyi pártszervek és a pártalapszervezetek jogainak kiszélesítéséről van szó, ami ugyancsak fontos tényezője e folyamatnak. Ezek tehát a Szovjetunió Kommunista Pártja belső élete további demokratizálódási folyamatának alapvető irányai a jelen korszakban.

A Szovjetunió Kommunista Pártja ezzel együtt nagy jelentőséget tulajdonít a centralizmus erősítésének is. A Szovjetunió Kommunista Pártjának XXIV. kongresszusa ismételten hangsúlyozta a demokrácia és a fegyelem szerves egységének tételét. Következétesen alkalmazva mindennapi életében a demokráciát, a párt erősíti akcióegységét, a vezetés szervezettségét és centralizáltságát. E kettő nem áll ellentétben egymással. Ellenkezőleg, ha a centralizmust és a fegyelmet helyesen értelmezik és jól alkalmazzák, akkor hatékony jelleget kölcsönöznek a demokrácia számára, s a kommunisták aktív tevékenységéhez is jobb előfeltételeket teremtenek.

A Szovjetunió Kommunista Pártja szerveinek tevékenységére

ebben a vonatkozásban a következők jellemzőek: a párttagok igényességének és felelősségtudatának növelése, a kommunisták egymással szembeni igényességének növelése, azoknak a személyeknek határozott felelősségrevonása, akik megsértik a párt szervezeti szabályzatának előírásait.

A demokratizmus és a centralizmus egymásra hatva, egymást feltételezve, a legteljesebb összhangban valósul meg a párt belső életében. Az ilyen összhang biztosítását, a szervezeti lazaság vagy a bürokratikus centralizmus megakadályozását egy sor körülmény teszi lehetővé. Először is a párt nagy tekintélye, szoros kapcsolata a néppel. Másodszor a kommunisták és a pártonkívüliek magas fokú öntudata, szervezettsége, fegyelemzettsége. Harmadszor pedig a szocialista demokrácia további sokoldalú fejlesztése. E körülmények között magas színvonalon érvényesülhet a centralizmus és a demokrácia egységének dialektikája, mint a lenini párt életének szükséges és kötelező attribútuma.

A demokratikus centralizmus mint társadalomirányítási alapelv

A demokratikus centralizmus a marxista—leninista pártoknak, így a mi pártunknak is szervezeti alapelve. Ez az elv egyben a lenini vezetési stílus megteremtésének, kibontakozásának és megőrzésének kiindulópontja.

Ez a megállapítás azonban nem értelmezhető úgy, hogy a demokratikus centralizmus elve csak a pártban és a párt felépítéséhez hasonló társadalmi-politikai szervezetekben érvényesül.

A demokratikus centralizmus a demokráciának és a centralizmusnak az egyesítését, vagy Lenin szavaival élve „a demokratikus értelemben vett centralizmust”¹ jelenti. Mind a centralizmus, mind a demokratizmus a szocializmus lényegéből ered. A szocialista forradalmat megelőző időszakban, a kapitalizmus körülményei között a centralizmust demokratikusan megvalósítani csak olyan közösségekben lehet — és ilyen közösség a kapitalizmus megdöntéséért harcoló munkásosztály forradalmi pártja —, melyeknek a tagjai valódi érdekeiket felismerve, önként alávetik magukat egy központi akaratnak, attól a meggyőződéstől vezettetve, hogy erőiket összegezniük, egyesíteniük kell a közös cél érdekében. Az osztályellentétekre épülő társadalomban azonban a demokrácia egészében véve ellentétes a centralizmussal. Az irányító akaratban az uralkodó osztály érdekei fejeződnek ki, melyek ellentétesek a tömegek érdekeivel. A centralizmus éppen ezért nem valósulhat meg demokratikusan, hanem csakis bürokratikusan, kényszerítő, adminisztratív és manipulációs eszközök alkalmazásával.

¹ Lenin „A szovjet hatalom soron levő feladatai” c. cikk fogalmazványa. Lenin: Összes művei. 36. köt. 141. old.

A tényleges demokrácia a kapitalizmusban — nem a demokratizmus egyes formai elemei, hanem a dolgozó tömegek tényleges részvétele a társadalmi folyamatok irányításában — gyengíti a központi akaratnak, azaz az uralkodó osztály akaratának az érvényesülését. Ilyen körülmények között a centralizmus erősítése szükségszerűen a demokratizmus visszaszorulásával, a demokrácia kiszélesítése pedig óhatatlanul a centralizmus gyengülésével jár együtt.

A forradalmi munkáspárt azonban már a kapitalizmus viszonyai között is olyan szervezet, melyben a demokratizmus nem gyengíti, hanem erősíti az egységet, a harckészséget. A forradalmi munkáspártban érvényesülő demokratizmusnak döntő a szerepe abban is, hogy a vezető szervek helyes döntéseket hozzanak, s abban is, hogy ezeket a határozatokat minden párttag egységesen értelmezze és fegyelmezetten hajtsa végre. Lenin zsenialitását bizonyítja, hogy már jóval a forradalom előtt felismerte a demokratikus centralizmus jelentőségét a párt harckészsége szempontjából, és meg is fogalmazta azokat a követelményeket, melyek biztosítják a demokratikus centralizmus érvényesülését a pártban. Lenin megállapításainak helyességét az élet igazolta, többek között a mi pártunk tapasztalatai is.

A demokratikus centralizmust mint elvet nem helyes azonosítani azokkal a szervezeti követelményekkel, melyek e fontos elv párton belüli érvényesítését hivatottak biztosítani. Nyilvánvalóan nem helyes az sem, ha a párt szervezeti elveit nem párt jellegű szervezetekre kívánjuk ráerőltetni. Ugyanakkor az is nyilvánvaló, hogy *a szocialista társadalom irányításának is központosítottnak kell lennie, és hogy a szocialista centralizmus itt is csupán demokratikusan megvalósított centralizmus lehet.*

A szocialista forradalom véghezvitele olyan változásokra vezet, melyek során létrejönnek azok a gazdasági, politikai és ideológiai feltételek, melyek társadalmi méretekben is lehetővé teszik a centralizmus demokratikus megvalósítását. A termelési eszközök szocialista tulajdona megköveteli egyrészt az összehangolt, egységes koncepciókra épülő, tervszerű irányítást, a központilag irányított népgazdasági tervezőmunkát; másrészt a termelési eszközök tulajdonosainak, a dolgozó millióknak a bevonását az irányító munkába.

A szocialista tulajdon alapján megváltoznak az osztályviszonyok. A szocializmus alapjainak lerakása után már nincsenek olyan számottevő társadalmi rétegek, melyeknek alapvető érdekei ellentétesek lennének. A közös érdekek olyan központi célok kitűzését teszik lehetővé, melyek megvalósításáért minden társadalmi réteg mozgósítható. A széles körben érvényesülő demokrácia segítheti a társadalom közös céljainak helyes kitűzését és a közös célokért folyó munka hatékonyságának a növelését is.

A marxizmus—leninizmus világnézete mind szélesebb körű elterjedésének a fejlődő ideológiai egység az alapja. Minél inkább a marxizmus—leninizmus tudományos világnézetére épülnek a központi célmeghatározások, annál inkább megértésre és támogatásra találnak a tömegek között.

Ilyen felismerések alapján jutott Lenin arra a következtetésre már 1918-ban, hogy a párt szervezeti alapelvét, a demokratikus centralizmust meg kell teremteni gazdasági téren is. Minden területen biztosítani kell a központi akarat érvényesülését, a központi szervek által hozott határozatok, döntések következetes és fegyelmezett végrehajtását. A központi akarat azonban csak úgy érvényesíthető, ha teret engedünk a helyi kezdeményezéseknek, önállóságot adunk azoknak a helyi szerveknek, amelyek területük lehetőségeit, erőforrásait fel tudják mérni, továbbá a munkástömegeket be tudják vonni a központi elhatározások helyi megvalósulását elősegítő döntések kialakításába, végrehajtásába és ellenőrzésébe. Lenin hangsúlyozta idézett írásában „a közös cél felé való haladás útjainak, módjainak és eszközeinek sokféleségét”². A társadalomirányításban érvényesülő demokratikus centralizmusnak éppen az a lényege, hogy különböző, a helyi sajátosságoknak leginkább megfelelő, a tömegek által kezdeményezett utakon, de a közös cél felé haladnak. Lenin elítélte, összeférhetetlennek tartotta a „demokratikus és szocialista centralizmussal” a centralizmus olyan megvalósítását, ami „felülről bevezetett egyöntetűségben” jelenik meg.³

A pártban érvényesülő demokratikus centralizmus és a társadalom irányításában érvényesülő demokratikus centralizmus el-

² Ugyanott.

³ Lásd *Lenin: Hogyan szervezzük meg a versenyt? Lenin: Összes művei*. 35. köt. Kossuth Könyvkiadó 1972. 202. old.

vileg azonos. Az érvényesülést biztosító módszerek, eljárások, formák viszont sok tekintetben különböznek. A vezetők választása nélkülözhetetlen feltétele például a demokratikus centralizmusnak a pártban, de nem mondhatjuk, hogy a társadalomban csak ott alkot egységet a demokratizmus és a centralizmus, ahol választják a vezetőket. A kinevezett vezetőknek is demokratikus módon kell gondoskodniuk a központi akarat érvényesüléséről. A kinevezett egyszemélyi felelős vezetők is csak akkor felelnek meg a szocialista vezetéssel szemben támasztott követelményeknek, ha demokratikusan vezetnek. A demokratizmus nem csak választásokkal és testületi vezetéssel biztosítható.

A demokratikus centralizmus a társadalom irányításának felső szintjén nálunk megfelelően érvényesül. Ezt biztosítják a politikai irányítás legfelső szervei. Nem lehetünk azonban ugyanilyen elégedettek az egyes intézmények, szervezetek közvetlen irányításával. Ezzel kapcsolatban két olyan problémát említek meg, melyek a demokratikus centralizmusnak mint társadalomirányítási alapelvnek a helytelen értelmezésére vezethetők vissza.

Az egyik ilyen természetű probléma a demokráciának és a centralizmusnak nem dialektikus egységként való felfogása, hanem a két elem olyan megítélése, mintha külön-külön léteznének egymás mellett. Gyakori, hogy vezetők úgy gondolkoznak: a demokratizmus erősítése megköveteli a centralizmus gyengítését, vagy más esetben a centralizmust a demokrácia korlátozásával akarják fokozni.

Ez a gondolkodásmód társadalmunk szocialista jellegét hagyja figyelmen kívül. Az osztályellentétekre épülő társadalomban a centralizmus valóban ellentmond a demokráciának. Nálunk viszont a demokrácia értelme éppen abban van, hogy elősegíti az uralkodó osztállyá lett munkásosztály akaratának megvalósulását. Amikor például az állampolgári vagy a munkahelyi fegyelmet akarjuk erősíteni, akkor abban bátran támaszkodhatunk és támaszkodnunk is kell a tömegekre, hiszen a dolgozók túlnyomó többsége nem ellenzője, hanem híve a fegyelemnek. Tévednek azok a vezetők, akik azt hiszik, hogy a fegyelem megszilárdítására tett intézkedések ellentétesek a munkahelyi demokratizmussal. Sőt, az ilyen intézkedések csak akkor hozhatnak tény-

leges eredményt, ha kialakításuk és végrehajtásuk demokratikusan történik.

A demokratikus centralizmus nem lenini szellemű értelmezését jelenti, amikor a demokratizmust úgy kívánják fokozni, hogy ennek következtében a központi akarat érvényesülése szenved csorbát. Amikor például a különböző területek irányításáért felelős állami szervek passzívan szemlélik, hogy az irányításuk alatt álló szervezetek tevékenysége ellentétes a központi párt- és kormányhatározatokkal. Nem fogadható el az az érvelés, hogy a demokráciát, a helyi szervek önállóságát sértené a beavatkozás. Nekünk nem formális, hanem szocialista, azaz a központi akarat keretei között megvalósuló demokratizmusra van szükségünk. A helyesen értelmezett demokratikus centralizmus ilyen esetekben nemcsak megengedi, de meg is követeli a beavatkozást.

A másik gyakran jelentkező probléma, melyben a demokratikus centralizmus helytelen értelmezése jelenik meg, a központi és a helyi szervek közötti rossz munkamegosztás. A korábbi évekhez képest ritkábban, de még mindig előfordul, hogy központi szervek túlságosan részletekbe menően szabályozzák a felügyeletük alá rendelt helyi szervek munkáját, túlságosan kevés hatáskört, önállóságot adnak nekik. Sok tapasztalattal rendelkezünk ennek káros voltáról. Az egyik káros következmény az irányító szervek felesleges túlterhelése és ennek következtében elvonásuk az alapvető feladatuktól, az átfogó, koncepcionális feladatok végzésétől. Másik súlyos következménye az ilyen gyakorlatnak a helyi szervek önállóságának, öntevékenységének visszafejlődése. Nem keresik a jobb, eredményesebb megoldásokat, Lenin szavaival: „a közös cél felé vezető különböző utakat”, hanem beérik a részletes utasítások pontos végrehajtásával. A jó képességű, alkotó szellemű munkatársakat ily módon nem lehet a képességeiknek megfelelően foglalkoztatni a közös munka végzése során.

Az ilyen problémák felszámolásának fontos feltétele a központi és helyi szervek feladatainak, hatáskörének és felelősségének a jelenleginél pontosabb és elvibb elhatárolása, valamint a hatáskörök szigorú és következetes betartása. A más hatáskörébe való illetéktelen beavatkozásért és a hatáskörök indokolatlan

túllépéséért a jelenleginél következetesebb felelősségre vonást kellene érvényesíteni.

Társadalmi fejlődésünk mai szakaszában lehetőségünk van a szocialista demokrácia kiszélesítésére egész közéletünkben. Ha ezzel a lehetőséggel jól élünk, ha a szélesedő munkahelyi demokratizmus a centralizmust, azaz osztálycéljaink elérését fogja segíteni, fejlődésünk üteme meggyorsulhat. Ennek azonban fontos feltétele a demokratikus centralizmus lenini elvének helyes értelmezése, és következetes érvényesítése a társadalmi folyamatok irányításának minden területén és minden szintjén.

Demokratizmus és centralizmus a szakszervezeti mozgalomban

Már a vitaindító előadás is jelezte, hogy a párt szervezeti alapelvei, szervezeti életének törvényszerűségei nem kizárólag a pártra vonatkoznak, érvényesülnek azok a társadalmi élet különböző területein, így a szakszervezeti mozgalomban is. Az a tény, hogy a párt rendszeresen foglalkozik a demokratikus centralizmus érvényesülésével, az e téren szervezett gyakorlati tapasztalatok feldolgozásával és hasznosításával, a szakszervezeti mozgalmat is segíti, hogy ezekből a tapasztalatokból merítsen, és adaptálja mindazt, ami összeegyeztethető a szakszervezeti mozgalom sajátosságaival.

A párt eszmei, politikai befolyása a magyar szakszervezeti mozgalomban mindenekelőtt az ott dolgozó kommunistákon, a párttagok meggyőző munkája révén érvényesül. De nemcsak ezen az úton, hanem szervezeti elvek alkalmazásán keresztül is érvényesül a párt irányítása. Nagyon lényeges dolog, hogy a magyar szakszervezeti mozgalomban mint a munkásszövetség, a bérből és fizetésből élők nagy tömegszervezetében érvényre jutnak a demokratikus centralizmus olyan alapvető vonásai, mint a vezető szervek demokratikus megválasztása alulról felfelé, a tagok egyenjogúsága a vezető szervezetben, a többségi döntés kötelező ereje a kisebbség számára, és a felsőbb szintű szervek határozatainak kötelező volta az alsóbb szintű szervekre. Ezek az alapvető elvek kiegészülnek többek között azzal, hogy a vezető szervezeteken belül érvényesül a kollektív vezetés és az egyszemélyi felelősség elve. Ezt a magyar szakszervezeti mozgalom is érvényesíteni tudta szervezeti elveiben és az alap-

szabályában ki is mondta. Ezt az elvet mi is úgy értelmezzük, hogy a vezetők személyes felelőssége egyaránt kiterjed a döntés előkészítésére, meghozatalára, ismertetésére, gyakorlati végrehajtásának megszervezésére és annak folyamatos ellenőrzésére.

Természetesen súlyos hiba lenne, ha a párt szervezeti alapelveit egyszerűen le akarnánk másolni a társadalmi élet különböző területein, így a szakszervezeti mozgalom területén is. Vannak olyan sajátosságok, amelyek bizonyos eltérést kell hogy magukkal hozzanak a demokratikus centralizmus pártban kialakított gyakorlatához képest.

Kiindulópontunk az, hogy a szakszervezetek a párt politikája alapján tevékenykednek, az ott dolgozó kommunisták érvényesítik a párt politikáját, de a szakszervezetek önálló szervezetek. A szakszervezeti mozgalmat a szakszervezetek legfelsőbb szervei, tehát a kongresszusok, a Szakszervezetek Országos Tanácsa és annak elnöksége, a szakmai szervezetek vezető testületei irányítják. Az általuk elfogadott határozatok adaptálják a párt politikáját a magyar szakszervezeti mozgalomra.

További sajátosság, hogy a párttól eltér a szervezeti felépítés tekintetében. Szakszervezetünkben ugyanis az iparági elv a szervezeti felépítés meghatározója, nem pedig a területi elv. Vezető szerveit a magyar szakszervezeti mozgalom azokon a szinteken választja, ahol a gazdasági vezetésnek döntési jogköre, illetve döntési lehetősége van. Többek között ezért jöttek létre a trösztöknél és az országos kiterjedésű és településű vállalatoknál az úgynevezett szakszervezeti tanácsok, amelyek a különböző egységek küldötteiből tevődnek össze.

A szakszervezetek nem támaszthatnak tagjaikkal szemben olyan követelményeket, mint a párt. Természetesen társadalmunk fejlődése során a szakszervezeti taggal szembeni követelmények is növekednek, s az alapszabályban ez megfelelő megfogalmazást is kap. Szakszervezeti tag eszerint az lehet, aki munkaviszonyban van, elfogadja és támogatja a munkásosztály hatalmát, és vállalja, hogy aktívan részt vesz a szocializmus építésében. Persze, a követelmény sokrétűbb, bővebb, de ez a lényeg. Tehát nem követelmény a szakszervezeti taggal szemben, hogy fogadja el a marxista—leninista világnézetet. Nyilvánvalóan képtelenség lenne ilyen követelményt állítani minden szakszer-

vezeti tag elé. Amíg a párttagnak kötelessége alapszervezetében tevékenykedni, ezt a szakszervezeti taggal szemben szintén nem lehet követelményként támasztani. Követelmény, hogy becsületesen végezze el a munkáját, lehetőségeihez mértén képezze magát, de aktív közéleti tevékenységet nem igényelhetünk a szakszervezetek valamennyi tagjától.

További lényeges eltérés, hogy a párt határozatai minden párttagra kötelezőek, a szakszervezeti mozgalomban viszont a felső szintű szervek határozatai alapvetően a szervezetekre kötelezőek, és a szervezeteknek meg kell győzniük a tagjaikat, hogy ezeket a döntéseket, határozatokat fogadják el és cselekvően vegyenek részt végrehajtásukban. Ha egy párttag a párthatározatokat nem hajtja végre, akkor vele szemben fegyelmi úton el lehet járni, a magyar szakszervezeti mozgalomnak viszont gyakorlatilag a meggyőző szó az eszköze, ezzel kapcsolatos fegyelmező eszköze nincs. Igaz, a szakszervezetek alapszabálya pontosan meghatározza, milyen módon lehet eljárni a fegyelmezetlen szakszervezeti taggal szemben, s természetesen lehetőség van a kizárásra is, de ezzel a szankcióval a gyakorlatban nem lehet élni. Az alapszabályban szereplő fegyelmező eszközöket a valóságban csak a vezető szervek tagjaival szemben tudjuk alkalmazni.

A pártmunka gyakorlatának a fejlődése nagyon sok tapasztalattal szolgál számunkra, és természetesen saját tapasztalatainkat is felhasználjuk a demokratikus centralizmus további tökéletesítése és érvényesítése érdekében. Egyik ilyen törekvésünk, hogy a tagság fokozottabban vegyen részt a különböző kérdések eldöntésében. Arra gondolunk, hogy a szakszervezeti tagságnak, pontosabban magának a taggyűlésnek döntési jogot adnánk különböző kérdésekben, így a kollektív szerződések, a bérpolitikai elvek, az alapszervezeti vezetőség munkatervének elfogadásában, és így tovább. Az elkövetkezendő időkben elsősorban ezen az úton törekszünk a demokratizmus fejlesztésére.

Már korábban is törekedtünk a beszámolási kötelezettség tartalmas érvényesítésére. Hároméves tapasztalatunk nagyon pozitív, hiszen ez a lépés kiváltotta a tagság nagyfokú aktivitását, ami egyaránt kifejeződött a szakszervezeti vezető szervek tevékenységének elismerésében és nagyon alapos bírálatában is.

Most azzal kívánjuk ezt kiegészíteni, hogy minősítjük is a szakszervezeti alapszervek tevékenységét és ezt is a szakszervezeti taggyűlések elé tárjuk.

Tanulmányozva a párt szervezeti szabályzatát, ezzel kapcsolatban foglalkoztat bennünket néhány gondolat. Az a szakszervezeti mozgalom törvényszerűségei közé is tartozik, hogy az alsóbb szintű szervek határozatai nem lehetnek ellentétesek a felsőbb szintű szervek határozataival. Azonban nincs kimondva az alapszabályunkban, és szervezeti életünkben sem alakult ki az a megoldási mód, hogy ha ellentétes a határozat, akkor a fölöttes szerv érvénytelenítheti. Ez a gyakorlatban néha gondot okoz. Ezért gondoskodni kell arról, hogy egy-egy szervezet a felsőbb szintű döntéssel ellentétes határozatát ne érvényesíthesse, tehát meg kell adni a jogot az alapszabályban az ilyen határozat megváltoztatására. Ugyanígy szabályozni kellene a szakszervezeti mozgalom alapelveivel ellentétesen működő szervezet felosztatásának a jogát is.

A párt tapasztalatainak elvi elemzése nagy segítség a szakszervezeti mozgalom számára, hogy még tökéletesebben, még hatékonyabban tudja érvényesíteni, működésének sajátosságait is figyelembe véve, a demokratikus centralizmus elvét. Ezeket a tapasztalatokat munkánkban alkotó módon törekszünk hasznosítani.

Szervezeti kérdések az ifjúsági szövetségben

A kommunista ifjúsági szövetségek, akárcsak a kommunista pártok, a demokratikus centralizmus elvén épülnek fel, fejtik ki működésüket. Mivel a demokratikus centralizmus mint szervezeti és működési alapelv döntő hatást gyakorol valamennyi szervezeti és működési elvünkre, csak ez lehet a kiindulópontja a lenini szellemű munka, a lenini vezetési stílus megteremtésének, kibontakoztatásának és megőrzésének. Napjainkban kevés aktuálisabb feladatunk van, mint a Kommunista Ifjúsági Szövetség (KISZ) munkastílusának, munkamódszereinek továbbfejlesztése, következetesebb hozzáigazítása szövetségünk kommunista, ifjúsági és tömegszervezeti jellegéhez. S csak a demokratikus centralizmus érvényesülésének részletes elemzése nyújthat alapot munkastílusunk továbbfejlesztéséhez.

A szocializmus építésének jelenlegi szakaszában a Kommunista Ifjúsági Szövetségben, akárcsak az állami, gazdasági és más társadalmi szervek munkájában, napirenden van az öntevékenység, a kezdeményezőkézség kibontakoztatása, a helyi szervek jogkörének bővítése, s ezzel párhuzamosan a központi irányítás hatékonyságának növelése. E folyamat „kézbentartásához” elengedhetetlen a demokratikus centralizmus elveinek állandó tanulmányozása, a következetes elvi tisztánlátás. Ugyanakkor el kell ismerni, hogy a Kommunista Ifjúsági Szövetségben mind ez ideig úgyszólván alig foglalkoztunk a demokratikus centralizmus érvényesülésének sajátosságaival.

A kérdés elvi kidolgozatlanságára való utalás nem azt jelenti, hogy szövetségünkben az elmúlt években nem történt sok gyakorlati lépés annak érdekében, hogy maradéktalanul és egységesen érvényesüljön a demokratikus centralizmus elve. E téren a legfontosabb és periodikusan visszatérő teendő szervezeti szabályzatunk folyamatos „karbantartása” volt. A módosítások mindenkor azt célozták, hogy a szövetség alkotmánya hűen tükrözze vissza a szövetség adott állapotát, legfontosabb politikai céljait. Másrészt a módosítások során egyre pontosabbá váltak a különböző megfogalmazások. Természetesen a pontos és a helyzetnek megfelelő szervezeti szabályzat sem kellő garancia arra, hogy a gyakorlatban egységes értelmezés, egységes cselekvés alakuljon ki. Ehhez még valami szükséges volt, s ehhez a VIII. kongresszus óta láttunk hozzá. Az ekkor elfogadott szervezeti szabályzathoz készült először a KISZ történetében olyan útmutató, amely arra hivatott, hogy segítsen eligazodni a szervezeti szabályzat helyenként (a dolog természetéből adódóan) túlzottan tömör, nem mindenki számára érthető megfogalmazásaiban.

Természetesen az élet egyre-másra újabb kérdéseket vet fel. Hadd említsek ezek közül néhányat.

Több helyütt élő probléma és helytelen gyakorlat, hogy a végrehajtó bizottság tagjai úgy érzik, nincs joguk a KISZ-bizottság ülésén szót kérni, illetve ha felszólalnak; akkor megismétlik — szinte betű szerint — a végrehajtó bizottság által előterjesztésként elfogadott anyag egy-egy részét. Ez a helytelen módszer abból a téves nézetből táplálkozik, hogy döntés után nincs helye vitának. Csakhogy ez az elv itt nem alkalmazható, nem erre az esetre vonatkozik. Hiszen a KISZ-bizottságban eldöntésre váró kérdésben mindaddig jogos, sőt helyénvaló és kívánatos a vita, ameddig a KISZ-bizottság nem döntött. Éppen a teljes értékű döntés érdekében szükséges, hogy a KISZ-bizottság tagjai ismerjék meg a javaslattal ellentétes véleményeket is, különösen olyan esetekben, ha e vélemények már hangot kaptak a végrehajtó bizottság ülésén is, bár ott kisebbségben maradtak. Ha ez a vélemény a KISZ-bizottságban is kisebbségi vélemény marad, akkor természetesen a döntés meghozatala után már valóban

nincs helye vitának. Más megítélést érdemel, amikor a végrehajtó bizottság egyhangú döntést hozott, semmiféle ellenvélemény, észrevétel a végrehajtó bizottság ülésén nem hangzott el. Ilyenkor sem szabálytalan, de meglepő, ha egy végrehajtó bizottsági tagnak a KISZ-bizottság ülésén támad hirtelen ellenvéleménye. De ez nem a demokratikus centralizmussal ütközik, hanem a kommunista következetességgel és elvszerűséggel (kivéve, ha időközben új szempontok merültek fel).

Ugyancsak sokszor alkalmazzák helytelenül a gyakorlatban a kooptálás arányára vonatkozó megkötéseket. Nem értik, hogy kooptálásról csak akkor beszélhetünk, amikor az eredetnél szűkebb testület dönt a megüresedett helyek betöltéséről. Nem kooptálás tehát a végrehajtó bizottsági tagok cseréjekor történő választás, és ugyancsak nem kooptálás az alapszervezeti vezetőség üres helyeinek választással történő betöltése. Éppen ezért, mivel itt választásról van szó, sem a végrehajtó bizottság, sem az alapszervezeti KISZ-vezetőség esetében semmiféle szabály nem korlátozza a cserék lehetőségét. A helyes gyakorlatnak az ifjúsági szövetségben különösen nagy a jelentősége, hiszen az életkorból adódóan itt más, a társadalmi és tömegszervezeteknél nagyobb arányú a cserélődés, s a kooptálás fogalmának félreértése sok bürokratikus, formális elem forrásává válhat.

Ugyancsak több helyen találkozhatunk a szervezeti szabályzatban megfogalmazott önkéntes kilépés lehetőségének félreértésével. Nemegyszer akarják a kilépést megakadályozni a demokratikus centralizmus nevében, és e kérdésben a döntést az alapszervezet hatáskörébe utalni. Ez helytelen. A kilépés nem demokratikus döntésnek, hanem a kilépni szándékozó egyéni döntésének a következménye.

Ugyanakkor azt is látjuk, hogy van néhány olyan kérdés, amelynek egységes gyakorlatát éppen a szervezeti szabályzat pontosabb megfogalmazásával kell majd szolgálnunk. Ilyen a szövetségi tagság megszűnésének a kérdése, amelyet a jelenleg érvényben levő szervezeti szabályzat csak kilépéssel vagy fegyelmi kizárással enged meg. Ugyanakkor a gyakorlatban szinte naponta felmerül, hogy milyen módon lehet megszüntetni azoknak a tagságát, akik kilépni sem óhajtanak, fegyelmi vétséget sem követtek el, viszont semmit sem tesznek azért, hogy meg-

féleljenek a szervezeti szabályzatban támasztott követelményeknek. A jövőben a KISZ Központi Bizottsága ezzel kapcsolatos határozatát követő tapasztalatok figyelembevételével — szükséges lesz a szervezeti szabályzatban rögzíteni a tagsági viszony megszűnésének azt az esetét, amikor ez a szervezeti élettől való tartós távolmaradás, a következetes passzivitás következménye.

A másik terület, ahol az elmúlt években sok minden történt a helyesebb gyakorlat, a demokratikus centralizmus következtetesebb érvényesülése érdekében, a KISZ *választási rendszerének* állandó tökéletesítése. Elsőként a titkosság általánossá tétele, majd a jelölő bizottságok működésének bevezetése, végül az ajánlási jog intézményessé tétele voltak azok a lépcsőfokok, amelyek leginkább jellemzik választási rendszerünk fejlődését. Úgy véljük, választási rendszerünk ma alapjaiban megfelel a rendeltetésének. Ugyanakkor néhány kisebb jelentőségű kérdésben szükségessé válik további tökéletesítése, elsősorban rugalmasabbá, fiatalosabbá tétele.

A továbbfejlesztéssel kapcsolatban két szélsőséges nézetet is ismerünk. Az egyik szerint a választások tisztasága, a demokratizmus maradéktalan érvényesítése érdekében mindent a legapróbb részletekig pontosan meg kell szabnunk. Úgy véljük, hogy a továbbfejlesztés ez irányban nem lehetséges, hiszen ez ellentmondana szövetségünk ifjúsági jellegének, sértené a kezdeményezés lehetőségét. A másik szélsőség — talán éppen az előbbi reakciójaként — úgy hangzik, hogy semmit sem kell megszabnunk, mindenütt válasszanak úgy, ahogy azt igazságosnak, jónak érzik-látják a fiatalok. E látszólag tetszetős nézet hirdetői elfeledkeznek arról, hogy a KISZ-ben a választások kettős funkciót töltenek be. Az egyik, hogy vezetőséget, vezetőket választanak a fiatalok, a másik nem kevésbé fontos funkció, hogy eközben megtanulnak élni mindazokkal a demokratikus jogokkal, formákkal, ha úgy tetszik „játékszabályokkal”, amelyekkel később, felnőtt életük során találkozni fognak.

A VÁLASZTOTT TESTÜLETEK MUNKÁJÁNAK FEJLESZTÉSE

A demokratikus centralizmus letéteményesei a KISZ-ben is a választott testületek. Munkájuk és összetételük javítása érdekében sok mindent tettünk az elmúlt időben. Testületeink egyre jobban betöltik funkciójukat, megfelelően megalapozott határozatokat hoznak, és összetételük is egyre kedvezőbbben alakul. Úgy véljük, hogy ez utóbbi, mármint az összetétel, kritériuma a demokratikus centralizmus érvényesülésének. Nem egyszerűen kvalifikált vezető testületekre van szükségünk, hanem emellett másra is. Arra, hogy a KISZ választott testületei tükrözzék a tagság összetételét. Választott KISZ-szerveink belső összetétele választásról választásra jobban megközelíti a tagságon belüli arányokat. Megfelelő számban választanak KISZ-bizottsági tagokat a lányok és a fiatalasszonyok, valamint a munkásfiatalok köréből, és igen magas számban kerülnek be e testületekbe azok a párttagok, akik a KISZ-nek is tagjai.

Ami a megválasztott testületek munkáját illeti, a javulás szembe-tűnő. A gondot itt számunkra az jelenti, hogy bár a határozatok egyre gondosabb előkészítő munka nyomán, egyre szélesebb körű vitában születnek, minőségi javulásuk mégsem eredményezte a végrehajtás ugyanilyen mértékű javulását. Márpedig a demokratikus centralizmus érvényesülésének alapvető kritériuma, hogy a lényeges kérdésekben érvényesüljön a központi akarat. Nálunk esetenként központi akarat helyett csak *központi óhaj*-ról beszélhetünk. Ha ennek okait keressük, akkor elsőként szembe-tűnik, hogy igen sok határozatot hozunk, amelyeknek a végrehajtását nincs idő ellenőrizni, s a megvalósítás tapasztalatainak alapos átgondolására sem marad elég idő.

A másik ok az lehet, hogy nem kellően tisztázódtak a testületi tagokkal szembeni elvárások. A köztudatban is sokkal inkább az él, hogy a jó KISZ-bizottsági tagot a jó hozzászólásról, az ülésen elmondott okos véleményről lehet megismerni. Sokkal kevesebb szó esik arról, hogy a KISZ-bizottság tagjaival szemben elsődleges igény a gyakorlati munkában való részvétel, illetve a gyakorlati tapasztalatok gyűjtése, a jó tapasztalatok terjesztése lenne. Nem tudtuk még megtalálni azokat a módsze-

reket, amelyek segítségével a testületek döntően határozathozatalra beállított munkájában a végrehajtás szervezése is kellő helyet kaphatna. Harmadik okként pedig megemlíthetjük, hogy a végrehajtás gyakran azért szenved csorbát, mert a helyes elvekhez, a jó határozatokhoz többször nem teremtyük meg a megfelelő szervezeti kereteket.

Vannak olyan feltevéseink is e helyzet okait illetően, amelyek még további vizsgálatra, elemzésre szorulnak. Az egyik, hogy igaz-e az az úgynevezett piramiselv, amely szerint a KISZ legfelsőbb és legalsóbb szintjei között *fokozatosan* nő a gyakorlati, s csökken az elvi irányító munka aránya. Úgy tűnik, hogy az ilyen modellban való gondolkodás vezet ahhoz, hogy minden szerv lényegében megismétli határozatában az őt közvetlenül irányító szerv határozatát. Meg kellene vizsgálni, vajon valóban a fokozatosan csökkenő elvi irányítás és a fokozatosan növekvő operatív vezetés-e a helyes modell, vagy elképzelhető olyan modell, amelyben az egyes szintek között *ugrásszerű* különbség van. Tehát míg a központi szint döntően elvileg irányít, addig már a következő egy vagy esetleg két szint is kifejezetten operatív munkával segítené a központi elképzelések megvalósulását, s csak a legszükségesebb esetekben nyúlna az elvi határozathozatal módszeréhez.

A másik — kérdésként felmerülő — gondolat, hogy vajon a szövetség ifjúsági jellegéhez nem illenék-e jobban egy olyan testületi irányítás, amelyben a küldöttértekezletek egyetlen, a jelenlegi KISZ-bizottságnál szűkebb, a végrehajtó bizottságnál valamelyest bővebb testületet választanának, s nem „kétlépcsős” lenne az irányítás. A középiskolai KISZ-szervezetekben erre nézve már történt kísérlet, s az első tapasztalatok kedvezőek. Nem tisztázott ugyanakkor egy ilyenfajta irányítás viszonya a demokratikus centralizmus alapelveihez.

Az elmúlt időszakban a Kommunista Ifjúsági Szövetségben is jellemző folyamat volt a *hatáskörök decentralizálása*. Jó példával jártak ebben elől a Kommunista Ifjúsági Szövetség központi szervei, amelyek igyekeztek leadni az alsóbb szintű szervezeteknek minden olyan ügy eldöntésének a jogát, amelyben ott tudnak a legtöbb információ alapján és a legnagyobb felelősséggel dönteni. A hatáskörök leadására történő törekvés mellett fokoztuk

erőfeszítéseinket a Kommunista Ifjúsági Szövetség belső fegyelmének megerősítésére. Hiszen a hatáskör átcsoportosítása csak akkor segíti hatékonyan a demokratikus centralizmus érvényesülését, ha ez a fegyelem erősítésével jár együtt. A következő időszakban elsősorban az ifjúsági törvényben biztosított jogokkal kapcsolatos hatásköröket kell tisztázni. Azt, hogy az egyes kérdésekben melyik KISZ-szerv jogosult eljárni, a Kommunista Ifjúsági Szövetség melyik szerve vagy vezetője jogosult az ifjúsági szövetség nevében véleményt mondani, javasolni, esetenként dönteni.

A demokratikus centralizmussal szoros egységben van a kollektív vezetés elve. E téren az elmúlt időszak talán legjelentősebb újdonsága a Kommunista Ifjúsági Szövetségben a *rétegtanácsok* megalakulása és működésük megindulása. Feladatuk: ajánlások, javaslatok kidolgozása a Kommunista Ifjúsági Szövetség határozatainak hatékonyabb megvalósítására az általuk képviselt ifjúsági réteg körében, a KISZ-bizottságok elé kerülő előterjesztések sajátos rétegszempontrú előzetes véleményezése, valamint különböző határozatok meghozatalának kezdeményezése. A rétegtanácsok működése révén a Kommunista Ifjúsági Szövetség irányítása jelentős mértékben társadalmasodott, s a vezetés így kollektívabbá vált. A rétegtanácsok létrejötté többszörösére növelte a döntéshozatalban vagy az előkészítésben közvetlenül részt vevő fiatalok számát.

A demokratikus centralizmus alapvető szerepe ifjúsági szövetségünkben a szövetség *kommunista jellegének* biztosítása. Emellett nem kerülheti el figyelmünket, hogy a demokratikus centralizmus mint szövetségünk szervezeti, működési és irányítási alapelve ahhoz is hozzájárul, hogy a KISZ-tagok minél zökkenőmentesebben illeszkedhessenek be a szocialista társadalomba, s már a Kommunista Ifjúsági Szövetségben ismerjék és tanulják meg az alapelveket, amelyek szerint majd később is élniük kell. Sok minden bizonyíthatja, hogy ezt a szerepet a demokratikus centralizmus megfelelően betölti.

A demokratikus centralizmus és a vezetőkkel szemben támasztott követelmények

A termelőerők fejlődése, a műszaki-technikai haladás, a munkamegosztás szélesedése és más gazdasági folyamatok következtében a centrális elemek súlya gyors ütemben nő a szocialista gazdaságban is, méghozzá olyan mértékben felerősödve, ahogyan a szocialista termelési viszonyok uralkodóvá válnak a népgazdaság minden területén. Szocialista viszonyok között a gazdasági törvények követelményeinek felismerése, a társadalom tudatos és tervszerű fejlesztése objektív szükségszerűség. Ez viszont nem történhet másképpen, mint a centrális elemek érvényesítésével, azaz az osztálytársadalmi, népgazdasági érdekekre alapozva, a perspektívák figyelembevételével, a lehető legnagyobb mértékben alkalmazva a tervszerűség és az arányosság elvét.

A fejlődés fő folyamatait a párt, illetve a szocialista állam szervei irányítják előre meghatározott tervek és célok alapján. A társadalom, benne a gazdaság irányítása is központi, centrális akarat szerint kell hogy történjék, nem engedve meg a helyi és csoportérdek túlsúlyra jutását, de felhasználva az egyéni és a kollektív érdekek hajtóerőit az osztálytársadalmi célok és tervek megvalósításában. A központi akarat érvényesíthető az irányítás közvetett, indirekt eszközeivel, ez megengedi különböző automatizmusok felhasználását is, feltéve, hogy azok jól szolgálják a gazdasági-társadalmi célokat, elősegítik megvalósulásukat.

A centralizmus erősödése a társadalom és a gazdaság irányításában tehát *objektív szükségszerűség*. A társadalmi-gazdasági fejlődés belső törvényszerűségeiből következik, hogy az irányítás és vezetés minden területén — állami, gazdasági, kulturális, katonai és egyéb területeken —, valamint minden szintjén — a

felső, közép- és alsó szintű irányításban egyaránt — a centralizmus ilyen vagy olyan mértékben érvényesül. Formái azonban a körülményektől és a feltételektől függően igen változatosak lehetnek.

Ha a szocialista termelési viszonyok oldaláról közelítjük meg a problémát, akkor azt mondhatjuk, hogy a tulajdonformák is meghatározzák a centralizmus mértékét és formáit, befolyásolják alkalmazásának módszereit, szélességét és mélységét. Ez azonban nem érintheti azt az alapelvet, hogy a centralizmus központi, társadalmi akarat kifejezője, amelyet bármely szektorban — a szövetkezeti szektorban is — figyelembe kell venni.

Más oldalról közelítve a témakört, a dolgozók nemcsak működtetői a termelési eszközöknek, hanem tulajdonosai is, ezért objektív szükségszerűség a demokratizmus érvényre juttatása is. Különösen napjainkban került előtérbe az a feladat, hogy nem utolsósorban a tulajdonosi tudat fejlesztése, erősítése érdekében szélesedjék az üzemi, munkahelyi demokrácia. Nem fogadható el tehát az a felfogás, amely az objektív törvényszerűségekre hivatkozva csupán a centralizmus erősítését szorgalmazza, a demokratizmus fejlesztését pedig elhanyagolja, lebecsüli. Amennyiben a demokratikus elveket, formákat, módszereket lebecsülnénk, az súlyos következményekkel járna. Gyengitené, csökkentené az egyének és kollektívák aktivitását és erőfeszítéseit. Gátolná a tulajdonosi tudat fejlődését. Rontaná a párt- és az állami szervek tömegekhez fűződő kapcsolatait, s így végül is politikai problémákhoz vezetne, mivel sok tekintetben szembeállítaná egymással a vezetőket és a „végrehajtókat”, a vezetést és a tömegeket. S nem utolsósorban magának a központi akaratnak a megvalósítását, a társadalmi érdekek érvényesítését is akadályozná.

A mi társadalmunkban a centralizmus és a demokrácia között megszűnik az előző társadalomra jellemző antagonizmus. A két oldal egységbe fonódik, mint demokratikus centralizmus, amely a társadalom, illetve a gazdaság területén irányítási és vezetési elvként és egyúttal vezetési módszerként is megjelenik. Ennek az elvnek az alkalmazása tehát objektív szükségszerűség. S ha bármelyik oldala eltorzul, ez súlyos hibákhoz, különféle ellentmondások kialakulásához és azok kiéleződéséhez vezet.

Ha a demokratikus centralizmus érvényesítését objektív gazdasági-társadalmi okok követelik meg, akkor ennek meg kell mutatkoznia a vezetőkkel szemben támasztott követelmények rendszerében is. Ez az igény, úgy is mondhatnánk, az objektív összefüggések „kivetítése” a szubjektum, a vezető irányában. Konkrétabban megfogalmazva: *aki nem tud vagy nem akar a demokratikus centralizmus követelményei szerint vezetni, az nem alkalmas vezetőnek a mi társadalmunkban, mivel enélkül nem tudja és nem is képes ellátni feladatát.*

A Központi Bizottság káder- és személyzeti munkájáról szóló határozata hangsúlyozza, hogy vezető munkakörökben csak olyanok dolgozhatnak, akik — egyéb követelmények teljesítése mellett — érvényre juttatják és fejlesztik munkaterületükön a szocialista demokratizmust. E követelménynek eleget tenni, azaz demokratikus módon vezetni, demokratikus vezetési módszereket és stílust alkalmazni azonban csak jól felkészült vezetők képesek. Olyanok, akik politikai, ideológiai és erkölcsi szempontból, a szakmai felkészültség és a vezetőkészség tekintetében egyaránt megfelelnek a magas fokú és egyre növekvő követelményeknek. Az ilyen vezetőkre jellemző a sokoldalú felkészültség, a széles körű helyi ismeret és emberismeret. Jellemző rájuk az igényesség, a hivatástudat, a munkaszeretet, az erős akarat, a szilárd jellem. Mindezek céltudatos kifejtése igen fontos, de legalább ennyire jelentős az is, hogy kialakítsuk a vezetés helyes módszereinek egységes értelmezését.

Szükséges például annak felismerése, hogy a demokratikus centralizmus érvényesülésének feltétele az információs rendszer pontos működése. Ha ugyanis az információs rendszer eltakarja a valóságot, illetve az nem nyújt megfelelő adatokat a vezetés számára, akkor ez az irányítás és vezetés bármely területén és bármely szintjén helytelen döntésekhez vezethet. Fontos azt is világosan látni, hogy a demokratikus módszerek széles körű alkalmazása nem gátolja, hanem elősegíti a helyes döntéseket, s megóvjá a vezetést súlyosabb hibák elkövetésétől.

A vezetési folyamat és annak *minden fázisa*, így a tervezés, a szervezés, a végrehajtás és az ellenőrzés egyaránt lehetőséget nyújt a demokratikus módszerek alkalmazására. Vannak, akik ezt nem így fogják fel, s a vezetési folyamatnak csupán egy-egy

területén, például csak a döntések előkészítésénél látnak lehetőséget a demokratikus módszerek alkalmazására. Véleményem szerint azonban például a végrehajtás fázisában is lehet élni a demokratikus formákkal, és alkalmazunk is ilyeneket, olyankor, amikor a végrehajtást nehezítő körülmények feltárását és elhárítását végezzük. Ha ilyenkor figyelembe vesszük a dolgozók véleményét, ha tanácskozunk velük, az feltétlenül elősegíti a végrehajtást, s ez igazolja a demokratikus módszerek létjogosultságát a munkának ebben a szakaszában is.

Vitába kell szállni azzal a nézettel is, amely szerint a demokratizmus kibontakoztatása sérti az egyszemélyi felelős vezetés elvét. Némelyek úgy fogják fel, hogy ezek szembenállnak egymással, egymást kizáró ellentétek. Ilyen felfogás főként a nem kellően felkészült vezetők körében található, olyanoknál, akik nem tudnak más módszert elképzelni, mint a parancsolgatást, azaz abszolutizálják a tekintélyelvét és a presztízst.

A demokratizmus önfegyelmet is feltételez. Olyan megközelítési módot, hogy önkéntesen, kényszerítő eszközök nélkül is igyekezzünk megtalálni a feladatok megoldásának legjobb útjait, módszereit és feltételeit. De ugyanakkor feltételezi a demokratizmus kényszerítő eszközök igénybevételét is, ha az szükséges, elsősorban a rendbontókkal, az ügyeskedőkkel, a naplopókkal stb. szemben.

Az anyagi és az erkölcsi ösztönzésnek a vezetés által történő helyes alkalmazása nagymértékben segíthet kibontakoztatni a demokratikus formákat, a dolgozóknak az ügyek eldöntésében való részvételét, de alátámasztja a centralizmus érvényesülését is.

A demokratikus centralizmus kibontakozását gátolja, ha az alsóbb szintű szervek a felsőbb szintű, irányító szervektől várják a problémák megoldását, de akadályozza a felelősség áthárítására való törekvés is. Végül fékezi az érvényesülését az is, ha a különböző szervek között nehezen valósul meg, akadozik a kötelező és kölcsönösen előnyös együttműködés, és ha a helyi és a csoportérdekek a társadalmi érdek fölé kerekednek.

A demokratikus centralizmus érvényre jutásának nincsenek olyan fokmérői, amelyek egyértelműen, egzaktan mutatnák annak színvonalát. Mégis van lehetőség a közvetett mérésre. Két

olyan dolgot említenék csupán, amelyen ez mérhető. Az egyik, hogy milyen a munka eredményessége az adott területen, a másik, hogy mennyire elégedettek a dolgozók.

Nemcsak a párt szervezeti és fejlődési alapelve tehát a demokratikus centralizmus, hanem a gazdaság irányításának és vezetésének egyik legfontosabb alapelve és módszere is. Érvényesítése objektíve szükséges, s ezért nem függhet csupán az egyes emberek, a vezetők szubjektív elhatározásától. A demokratikus centralizmus feltételezi a párt irányító szerepét a gazdaságban, a párt gazdaságszervező, segítő és ellenőrző tevékenységét, amely szintén lényeges feltétele mind a centralizmus, mind a szocialista demokrácia kibontakozásának és érvényesülésének.

Az államszervezet működését meghatározó elvek

A demokratikus centralizmus elve és érvényesülési követelményei nem egyszer s mindenkorra adottak, nem elvont formulák; a tényleges társadalmi, politikai, gazdasági stb. feltételektől nem függetleníthetők valamiféle elvont képletbe. Amikor érvényesülését és követelményeit vizsgáljuk, egyrészt tehát nem korlátozódhatunk pusztán a *belső* kapcsolatok szervezeti és intézményi körére; másrészt nem szakadhatunk el a *tényleges* társadalmi-gazdasági *viszonyoktól és feltételektől*, amelyek között a demokratikus centralizmus összetett követelményrendszerének érvényesítésére törekszünk.

Amikor a lenini párt kialakult, s a párton belüli szervezeti kapcsolatok a demokratikus centralizmus elvében megfogalmazódtak, lényegében arról volt szó, hogy a párt csak mint egységes szervezet képes a társadalmi-politikai viszonyok forradalmi megváltoztatására és az új társadalom megteremtéséért folyó harc irányítására. Nyilvánvaló, hogy összetettebb követelményekkel kell számolnunk, amikor a munkásosztály hatalomra került, amikor a *demokratikus centralizmus az egész társadalom politikai, állami, intézményi rendszerének politikai-szervezeti alapelvévé vált*, amikor a szocialista társadalmi viszonyok alakításában elismert és meghatározó jelentőségű a párt irányító szerepe.

Miért kell ezeket a körülményeket szem előtt tartanunk, amikor a demokratikus centralizmus elvi problémáit és megvalósulását tanulmányozzuk? Azért, mert csak így jutunk közelebb

tényleges tartalma és jelentése megértéséhez, az elmúlt évtizedek tapasztalatainak megalapozott kritikai értékeléséhez.

A demokratikus centralizmus jelentésének sematikus kiszélesítése véleményem szerint az a sommás felfogás, amely a *pártmunka minden elemét* — a pártapparátus belső munkamegosztásától a racionális területi-szervezeti kapcsolatok alakításán át a választott testületek és a párttagság jogainak demokratikus érvényesítéséig — a demokratikus centralizmus elvében fog át. Ebből a szemléletről annyi elfogadható, hogy az említett követelményeket nem választja el demarkációs vonal a demokratikus centralizmus érvényesítésétől. De ezek a követelmények különböző jellegűek: míg az egyik következetes megvalósítása (a választott párttestületek és a párttagság demokratikus jogainak érvényesítése) a demokratikus centralizmus érvényesülésének *alapfeltétele*, a másik (az apparátus munkájának racionális szervezése) mindenfajta állandó apparátus tevékenységével szemben felmerül. Amikor a demokratikus centralizmus követelményeit a nemzetközi munkásmozgalom szakadárjai korábban és az utóbbi évtizedekben is olyan élesen vitatták, nem a belső, apparátusi munkamódszereket támadták, hanem a lenini párt egységes felépítését és tevékenységét biztosító alapkövetelmények megváltoztatására törekedtek.

Nagyon általánosan határoznánk meg tehát a demokratikus centralizmus tartalmát, ha a különböző jellegű követelmények sokaságát, a vezetés minden egyes elemét egyszerű átkapcsolással hoznánk összefüggésbe az alapelv érvényesülésével! Nem lehet a demokratikus centralizmus követelményrendszerét annyira oldottnak tekinteni, hogy abba minden beletartozzék, ami csak összefüggésbe hozható a társadalmi és gazdasági vezetés megvalósulásával.

Nem érthetünk egyet azonban a demokratikus centralizmus leszűkített felfogásával sem. Ilyen hibás leszűkítésnek tekintem azt a nézetet, hogy az állami szervezetben a demokratikus centralizmus csupán „áttételesen”, „részlegesen” érvényesül, s mint a párt szervezeti alapelve mindössze ösztönzést és bátorítást jelent az államszervezetben való érvényesüléséhez.

A demokratikus centralizmus a szocialista társadalmi rendszer jellegéből és a gazdasági viszonyok természetéből eredően a

politikai rendszer egészének alapelve és funkcionálásának követelménye. S minthogy a szocialista társadalom vezetésének egyik lényegi jellemzője a politikai és gazdasági vezetés egysége — ez az elv követelményeket támaszt a gazdaság irányításában is. Nem tudom elfogadni ezért azt az álláspontot sem, hogy a demokratikus centralizmus követelményei kizárólag csak a társadalmi-politikai szervezetekre érvényesíthetők. Az említett megállapítások azért is egyoldalúak, mert nem veszik figyelembe a szocialista társadalom politikai intézményei egységes és demokratikus működésének követelményét, valamint a szocialista gazdaság irányításának szerves összefüggését.

A szocialista állam egészében a társadalom legfontosabb politikai organizációja, s ugyanakkor az államszervezet felépítésében és tevékenységében egyik alapkövetelmény a demokratikus centralizmus érvényesítése. Egyik oldalról tehát a politikai rendszer egységéből és ezen belül a párt és az állam viszonyából, a párt irányító szerepéből kiindulva, a másik oldalról az államszervezethez tartozó intézmények felépítéséből és funkcionálásából következően kell vizsgálnunk a demokratikus centralizmus követelményeit.

A szocialista államszervezet felépítésétől és a tevékenységi területek természetétől függően ugyanakkor csak differenciáltan lehet feltárni a demokratikus centralizmus tartalmát. Nyilván más követelményeket támaszt az önkormányzati-képviselői elemeket is kifejező tanácsi igazgatásban, mint az ügyészség centralizáltan irányított szervezetében. Más szóval, nem lehet eltekinteni a különböző állami szervek típusától, jellegétől, funkciójától, megvalósításának konkrét követelményeitől stb., s nem lehet „mechanikusan összerakni” a demokratikus centralizmus jellemzőit!

Miért kell minderre különösen figyelemmel lennünk? Először azért, mert — mint köztudomású — a szocialista államszervezet felépítésében és funkcionálásában a demokratikus centralizmus mellett — és azzal szoros kölcsönhatásban — más alapelvek is érvényesülnek. Így a párt vezető szerepe; a szocialista törvényesség érvényesítése; a társadalom és a gazdaság irányításának tervszerűsége; a dolgozók részvétele a közügyekben — ezek

mind általánosan elismert alapkövetelményei a szocialista államszervezet felépítésének és működésének.

Másrészt figyelemmel kell lennünk arra is, hogy az egyes állami szervek tevékenységéhez *kapcsolódó szervezeti és irányítási viszonyok* eltérőek lehetnek, s ezek sajátos elvekben fejeződhetnek ki (például a bírói függetlenség elve). Leegyszerűsítés lenne, ha például a centralizált irányítás alatt működő ügyészség, de különösen a szigorú szolgálati hierarchia és parancsnoki elv alapján funkcionáló fegyveres testületek *belső szervezeti, irányítási viszonyaiban* ugyanúgy a demokratikus centralizmus meghatározó elvét keresnénk, mint olyan állami területeken, ahol képviseleti szervek hoznak döntéseket és ellenőrzik az általuk választott vezetők tevékenységét. Az előbbiek tekintetében elsődlegesen központi képviseleti, illetve kormányzati szervekhez való kapcsolataikban lehet és kell vizsgálnunk a demokratikus centralizmus érvényesülését.

A közművelődés irányításának sajátosságai

A demokratizmus és a centralizmus néhány vonására utalok egy olyan terület állami irányításában, mely többek között a demokratikus centralizmust gyakorló személyiség kialakításának, formálásának is terepe, nevezetesen: a *közművelődés* területén.

A szocializmus építésének jelen szakaszában előtérbe került az állam kulturális építő-szervező funkciója. Ezen belül a közművelődés fejlesztése is egyetemes érdekké vált. A párt vezető testületei állásfoglalásának értelmében fokozódik az állam szerepe a közművelődés fejlesztésében, a fejlődés irányításában. Ez az irányítás azonban sajátos, eltér a társadalom más tevékenységi ágazatainak állami irányításától. Ennek okai magának a területnek a sajátosságaiból következnek: közismert, hogy a kultúra vára „nem vehető be lovasrohammal”. Lenin nemegyszer figyelmeztetett arra, hogy a fiatal szovjet állam számára annyira nélkülözhetetlen kultúra széles körű elterjesztése milyen szívós, kitartó munkát igényel. A tudatlanság, a kulturálatlanság elleni harcot — mondta 1919 májusában — „egészen más módszerekkel” kell folytatni.¹ „Mi sem ártalmasabb kulturális kérdésekben, mint a türelmetlen sietség és a hebehurgyaság”² — írta utolsó cikkei egyikében e témáról.

Az OK(b)P programtervezetében az oktatásügy feladatai

¹ Lásd *Lenin: Az iskolán kívüli oktatás I. oroszországi kongresszusa. Lenin: Összes művei. 38. köt. Kossuth Könyvkiadó 1973. 322. old.*

² *Lenin: Inkább kevesebbet, de jobban. Lenin: Válogatott művei. III. köt. Kossuth Könyvkiadó 1967. 472. old.*

között fontos helyen szerepel: „A dolgozó lakosság bevonása az oktatásügyben való aktív részvételbe (az oktatásügyi tanácsok fejlesztése, az írni-olvasni tudók mozgalmába stb.)”³.

Mindez érvényes a közművelődésre is. Ebben a tevékenységben az emberek önkéntesen, saját elhatározásukból, szabad idejükben, a legkülönbébb motívumok alapján vesznek részt. Ezenkívül a közművelődés minden tartós eredménye csak maguknak a művelődő embereknek aktív elsajátító, befogadó tevékenységével születik meg. Továbbá figyelembe kell venni, hogy ezen a területen számos társadalmi szervezet, mozgalom vállal befolyásoló, segítő, szervező szerepet, s az állami irányítás mellett ezek irányító szerepe is figyelemre méltó. Mindezek alapján itt fokozott az igény és a lehetőség is arra, hogy megvalósuljon a szocialista demokrácia fő követelménye: *magukat az irányítottakat maximálisan bevonni az irányításba.*

Milyen formákban nyilvánulnak meg az irányítás demokratikus vonásai a közművelődés területén? Az egyik legjellemzőbb jelenség a társadalmi szervezetek és mozgalmak növekvő szerepe mind a tevékenységben, mind annak irányításában. Egyes feladatok ellátásában különösen előtérbe kerül önálló szerepük, mások megvalósításában segítő közreműködésük. Mindkét esetben az állami és társadalmi szervezetek egymáshoz való viszonyának új szocialista rendszerét figyelhetjük meg. Ilyen munkát végeznek például a szakszervezetek az üzemi könyvtárak hálózatának irányításával. A közművelődési könyvtárak több mint kétmillió olvasótáborának csaknem egyharmada szakszervezeti intézmények látogatója. Erre példa a számos — a KISZ által irányított — ifjúsági klub, amatőr együttes vagy a szülői munkaközösségek sok társadalmi erőt aktivizáló mozgalmi tevékenysége stb. Már csak azért sem szabadna lebecsülni a társadalmi szervezetek effajta tevékenységét, mert együttműködve az állami szervekkel megismerkednek ezek működésével és segíthetik a széles körű társadalmi ellenőrzés érvényesülését.

Persze, ennek az útnak a kiszélesítése nem problémamentes. A legnagyobb gond ott mutatkozik, ahol a tömegszervezetek

³ *Lenin: Az OK(b)P programtervezete. Lenin: Összes művei. 38. köt. Kossuth Könyvkiadó 1973. 93. old.*

nem elsősorban társadalmi erőkkel oldják meg a vállalt feladatokat, hanem az állami szervekkel azonosan, szinte kizárólag „utasítható”, fizetett alkalmazottakkal, hivatali jelleggel bonyolítják a mozgalmi munkát. Ez a jelenség is arra figyelmeztet, hogy a társadalmi szerveknek adható állami jellegű feladatok kiválasztásánál mindig mérlegeljük a termelés adott szintjét, a szabad idő nagyságát, a társadalom tagjainak ideológiai színvonalát, a társadalmi csoportok közötti érdekazonosság mértékét stb.

Az előbbinél sokoldalúbb, szinte kimeríthetetlenül gazdag az állami és a társadalmi szervek *együttműködése* a közművelődés irányításának folyamatában. Példák hosszú sorát lehetne itt felsorakoztatni a művelődési otthonok közös létrehozásától és fenntartásától egészen a televízió műsorainak közös szerkesztéséig. Jellemző mutatója ennek az együttműködésnek, hogy az utóbbi évek közművelődésre vonatkozó jogszabályainak legtöbbjét a kormány, illetve a minisztérium valamelyik tömegszervezettel együtt vagy legalábbis azzal egyetértésben hozta. Erre az egyetértésre utaló néhány szó a jogszabály bevezetésében nem kevesebbet jelent, mint azt, hogy a centrális állami elhatározás mögött legalább egy, néha több társadalmi szervezet választott vezetőségének a demokratikus centralizmus alapján hozott döntése áll.

Természetesen az együttműködés továbbfejlesztése sem mentes a gondoktól. Ki kell dolgozni az együttműködés másik oldalát: az *elvszerű munkamegosztást*. Megtartva állami feladatnak mindazt, amiről a szocialista állam nem mondhat le, mert elvégezni nemcsak joga, hanem kötelessége is. Ilyen például a fejlődés főbb tendenciáinak, tartalmának meghatározása, a tapasztalatok elemzése, általánosítása a nemzeti jövedelem újrafelosztásra kerülő hányadából a közművelődés részesítése, a részfizetés főbb irányainak megjelölése (például a munkások művelődését szolgáló intézmények kellő fejlesztése), a nemzetközi kapcsolatok irányítása stb.

A terület természetének megfelelően az irányítás minden szintjén nagy szükség van a *koordináló, tanácsadó testületekre*. Ezekben a testületekben együtt dolgoznak az állami szervek dolgozói, a társadalmi szervezetek választott képviselői és egyes

tapasztalt szakértők. Közösén foglalnak állást az érvényes párt- és állami határozatok (jogszabályok) végrehajtásának mikéntjéről, sőt újabb szabályozást, esetleg módosítást javasolnak. Jó volna, ha a demokratikus centralizmus továbbfejlesztése keretében közös állásfoglalásaik bizonyos esetekben döntésként funkcionálhatnának.⁴

Közismerten fontos formája a demokratizmus fejlesztésének a *decentralizáció*. Ennek is tág lehetősége és gyakorlata van a közművelődés állami irányításában. A helyi tanácsok a közművelődés irányításának feladataiból jóformán annyit vehetnek át, amennyire igényeikből és lehetőségeikből futja. A tanácsi munka reformja egyre több anyagi feltételét biztosítja a helyi közművelődési élet kibontakoztatásának. A helyi tanácsi és társadalmi tevékenység összehangolásának viszont most gyakran éppen a társadalmi szervezetek túlzottan aprólékos központi előírásai látszanak korlátot szabni.

A demokratizmus szélesítése nemcsak a társadalmi szervezeteknek, hanem az *egyes állampolgároknak* is lehetőséget ad az intézmények, művelődő csoportok, akciók irányításában való közvetlen részvételre. Úgy vélem, az irányítási rendszerünk adta lehetőségek e tekintetben nagyrészt kihasználatlanok. Az úgynevezett társadalmi vezetőségek például gyakran csupán formálisan léteznek. Gyanítani lehet, hogy azért, mert kevés kérdés eldöntését bízzák rájuk, formális a feladatuk és a felelősségük. Pedig a sok ezernyi helyi közművelődési intézmény, szakör, együttes, klub választott vezetősége a művelődés irányításánál iskolájában a közügyek egy részének irányításából is vizsgálhatna.

A demokratikus irányítási formák emlegetésekor fontos hangsúlyozni, hogy ezek a formák a tartalomért léteznek, jelen esetben a közművelődés tartalmának mind demokratikusabbá, szocialistábbá válásáért. Két értelemben is. Egyrészt, hogy a kultúrát minél több ember mind magasabb szinten alkossa, ápolja és tegye magáévá, de úgy is, hogy a közművelődés a kultúrának,

⁴ A tanácskozás időpontja után, a Központi Bizottság 1974. március 20-i határozata alapján a Minisztertanács mellett megalakult Országos Közművelődési Tanács már rendelkezik ilyen hatáskörrel.

a magatartásnak és az életmódnak nem akármilyen, hanem a dolgozó népért, a szocialista közösségért való kibontakozását szolgálja. És erről szólva hangsúlyozni kell a központi irányítás jelentőségét. A demokratizmus és a centralizmus itt is az együttes meglétük folytán jelentenek új minőséget. A szocialista állam centralizált eszközeivel köteles gondoskodni arról, hogy a közművelődés szocialista tartalma — aminek alapelveit a párt illetékes szervei határozzák meg — minél következetesebben és hatékonyabban érvényesüljön.

Vannak a közművelődésnek olyan alapvető elvi, szerkezeti kérdései, melyeket nem lehet decentralizálni, mert olyan társadalmi érdekek fűződnek hozzájuk, amelyek védelme központi eszközöket, elhatározásokat, ösztönzést és támogatást igényelnek. Az állami centralizmus fontos megnyilvánulása ezen a területen is a jogszabályi rendezés. Emellett azonban jelentősek az állásfoglalások, irányelvek, ajánlások, amelyek fő irányokat jelölnek meg, tág teret hagyva a helyi alkalmazásnak. Átütő informatív, példát adó erejük folytán a legnagyobb figyelmet az országos kommunikációs eszközök eszmei, tartalmi irányítása igényli. Itt tágan értelmezem a tömegkommunikációs eszközök körét, a sajtón, a rádión, a televízión kívül a filmgyártásra és a könyvkiadásra is gondolok, mert az ezek révén megjelenő kulturális értékek szintje, a hordozott tartalmak belső arányai, irányai *orientálják* a helyi közművelődési élet hangadóinak a kulturális információ özönéből szelektáló, kiválasztó tevékenységét is.

A szocialista állam ilyen módon a centralizmust is felhasználva támogatja a közművelődésben a szocializmus irányába mutatót, és gyúri le — bírálva, leleplezve, kiszorítva — a embert lebecsülő, bénító, a rendszerünkkel és személyiség-eszméinkkel szembenálló eszméket és tendenciákat.

A konkrét kutatások hasznosítása a demokratikus centralizmus érvényesítésének vizsgálatában

Vitánk alapkérdése, hogy mit jelent a demokratikus centralizmus. Nézetem szerint:

1. szervezeti felépítést, a marxista pártok és egyes szocialista szervezetek struktúrális rendjét (alulról felfelé végbemenő választások és demokratikus döntések útján felépülő, de központi irányítással rendelkező szervezetben);

2. irányítási és vezetési módszert, a központosult akarat megjelenésének demokratikus útját és formáját (a szervezetek egymáshoz és a testületeknek a tagsághoz való viszonyában);

3. a vezetők és vezetettek meghatározott, az állami függőségtől és függelmi viszonyoktól eltérő kapcsolatát (választás, továbbá utasítás helyett kollektív határozatok útján való koordinációt és vezetést).

Természetesen, az ilyen szervezeti rend és vezetési módszer nem öncélú. Érvényesítésének célja: a munkásosztály és a dolgozó tömegek érdekének a szoros tömegkapcsolatokon keresztül történő kifejezése és egységes harci programmá, központosult akarattá formálása. De bármennyire fontos a felismerés demokratikus útja és egysége, valamint a központi és az ezek szellemében fogant helyi döntésekben való kifejezése, a lényeg mégis az egységes és demokratikus gyakorlati megvalósítás. Ez megnyilvánul abban, hogy egyetlen központ irányít, a helyi önállóság biztosításával. Nagyon fontos eleme a központi és a helyi szervek, a vezetők és a tagság kölcsönös kontrolljának lehetősége, s az információk szervezett és demokratikus áramoltatása.

A pártpolitikai gyakorlat e jellegzetességei azonban csak az

egész társadalmi gyakorlatba beleágyazva, attól el nem szakítva juthatnak kifejeződésre. A demokratikus centralizmusnak nem önmagában, hanem abban nyilvánul meg a lényege, hogy a párt feltárja-e és hogyan, milyen módon tárja fel és oldja meg a társadalmi, politikai problémákat. Ezért mondhatjuk, hogy nem a demokratikus centralizmus megfogalmazása a döntő, hanem helyes gyakorlati és elméleti értelmezése. Ha csak a meghatározásra fordítjuk figyelmünket, akkor fennáll a veszélye, hogy félreérthető hasonlatokon alapuló leegyszerűsítésekhez jutunk. Így történhet meg, hogy demokrácián egyesek csupán a vitát, centralizmuson pedig a határozatok végrehajtásának köteleességét értik. Mások pedig túlságosan azonosítják a demokratikus centralizmust a demokratikus vezetési stílussal. Demokratikusan lehet vezetni egy intézményt vagy vállalatot, de ez nem jelenti azt, hogy az a szervezet, illetve annak vezető szervei a demokratikus centralizmus elvei szerint, választás útján alulról felfelé épülnek ki.

A szervezetek fejlődésében ma kettős tendencia tapasztalható. Az egyik, amely a technikai fejlődés és az irányítástechnikai fejlődés következménye: a centralizáció fokozódása, a másik a részvétel fokozása útján a demokratizmus fejlesztése. Jogos az az igény, hogy az irányítás technikai fejlődése nem kerülhet elmentmondásba a demokráciával. Feszültségek, torzulások azonban tagadhatatlanul kialakulhatnak. Például a párttagság előre tájékoztatása a Központi Bizottság fontos döntéseiről ellentmondásba került a tömegkommunikációs hírszolgáltatás gyorsaságával. A televízió, a rádió, a napilapok gyorsaságát szervezeti úton nagyon nehéz ellensúlyozni. Bizonyos kérdésekben mégis szükséges ezt megtenni, mert a külön tájékoztatás növeli a párt-hoz való tartozásból származó felelősségérzetet, és az agitációhoz előnyt (felkészülési lehetőséget) biztosít a párttagság számára.

Kétségtelen, hogy a technikai vívmányok és eszközök, az új módszerek fokozottabb alkalmazása hatékonyabbá tette az ipari vezetést. Ha másféle módon, de érvényes ez a politikai, mozgalmi vezetés munkájára is. Így a konkrét politikai kutatásoknak, a gyakorlati tapasztalatok objektív tudományos elemzésének nagy szerepe kell hogy legyen pártbizottságaink munkájában.

E vizsgálatok lehetnek pártépítési, átfogóbb politikai, közvélemény-kutató jellegűek vagy szociológiai kutatások.

Mostanában a sok rossz tapasztalat következtében már alig esik szó arról, hogy közvélemény-kutatást végzünk vagy valamiféle korszerű eszközzel is gyűjtünk információt. Tény, hogy sokan valóban visszaéltek ezekkel a módszerekkel. Nem a párt-szervezetek, hanem azok, akik elolvastak egy cikket és ennek hatására elhatározták, hogy közvélemény-kutatást vagy szociológiai kutatást fognak végezni, s amikor összegyűjtötték néhány adatot, máris szaladtak vele valamelyik szerkesztőségbe, mondván: „kérem ilyen és ilyen óriási eredményeim vannak, itt most kiderült, hogy miért elégedetlenek a dolgozók, és hogyan kellene a dolgokat jól csinálni”. Nem a párt-szervezetek éltek vissza a korszerű eszközök és a kutatás adta lehetőségekkel, hanem néhány szakszerűtlen, politikailag bizonytalan ember. Nem a módszer rossz tehát, hanem az azt ily módon felhasználó emberek munkája.

Párt-szervezeteink a feladatok, a politikai célok megvalósításához törekszenek új és széles körű információhoz jutni. Nem szabad szégyellni azt, hogy először még olyan eredményhez jutnak, amit tapasztalatilag már ismertek, legfeljebb az arányokat tudják pontosabban, precízebben elmondani. Nem szabad, hogy elvegyék a kedvüket a kezdeti elemzések aligha elkerülhető gyermekbetegségei. Hogy jobb eredményeket tudjunk elérni a politikai munka eredményeinek gyakorlati kutatásában, az információk összegyűjtésében, ezt egyszer el kell kezdeni. Minden mester kezdő volt valamikor. Ha senki nem akarja a tanulópénzt megfizetni, soha nem jutunk megfelelő eredményhez.

A technika és a vezetést segítő információs technikák hozzájárulhatnak a demokratikus centralizmus alapján tevékenykedő szervezetek munkájának hatékonyabbá tételéhez, ha ezeket szakszerűen és jól alkalmazzák. A technikai eszközök, a tudományos módszerek segítik az előrelátást, ez pedig segíti kiküszöbölni a technika és a demokrácia közötti feszültségeket is.

A Politikai Főiskola Szociológiai Tanszékének több vizsgálata érinti a demokratikus centralizmus témakörét. A többi között 1970—1971-ben, valamint 1972—1973-ban felmérést végeztünk a pártbizottsági tagok aktivitásáról.

A városi, járási, nagyüzemi pártbizottságok megkérdezett tagjainak 94, illetve a második vizsgálatban 95%-a megfelelőnek tartotta a pártbizottsági ülések számát. A pártaktíva-értekezletek számát és rendszerességét viszont 75,6%, illetve 1973-ban 71% tartotta megfelelőnek, a pártbizottság tagjainak alsóbb szintű pártszervezetek ülésein való részvételét pedig 58,4%, illetve 63,2%. A pártbizottság képviselőjében különböző tanácskozásokon 67,3, illetve 70,2% vesz részt több-kevesebb rendszerességgel. Az ülések aktivitásával 46,2, illetve 67,3% volt elégedett.

A passzivitás okait a következőkben jelölték meg:

	1970—1971	1972—1973
Egyéni alkalmatlanság	14,2%	11,2%
Tájékozatlanság	38,1%	33,4%
A testület légköre	1,4%	5,3%

A megkérdezettek véleménye szerint kevés az alternatív javaslat, pedig háromnegyed részük az alternatív előterjesztéseket jónak vagy jobbnak tartja (1973-ban már 85% vallotta ezt a véleményt).

Mintegy kétharmad részük szerint csak a fontosabb határozatok végrehajtására térnek vissza. Felelősségre vonás a végrehajtás elmulasztásáért minden esetben megtörténik 19, illetve 8,2% szerint; személytől függően 12,2, illetve 6,1; fontosságtól függően 24, illetve 15,5%. Ritkán fordul elő 17,2, illetve 24,4% szerint. Egyáltalán nem kerül erre sor 19,3, illetve 40% szerint.

A vizsgálat ezen és más kérdései alapján megállapítható, hogy a politikai tevékenységben oly nagy szerepet játszó pártbizottságok alapvetően a demokratikus centralizmusnak megfelelően tevékenykednek. Fokozta a demokráciát, az aktivitást és a szervezethez való kötődést a munkabizottságok rendszere. 1971-ben a megkérdezettek 53,3%-a, 1973-ban 78,9%-a dolgozott munkabizottságokban. Ily módon a pártbizottsági tagok nagy része részt vesz az ülések előkészítésében és a javaslatok kidolgozásában. Az üléseken elhangzott hozzászólások száma az iskolai végzettséggel párhuzamosan emelkedik. Az alacsonyabb iskolai

végzettségűek négyötöde kisebbségi érzés és ehhez hasonló okok következtében kevésbé szól hozzá az előterjesztésekhez. Ezt a hátrányt a munkabizottságok körülményei nagymértékben csökkentik. Ahol viszont a munkabizottságok javaslatait nem veszik komolyan, ott a határozatok végrehajtásával és a mulasztók felelősségre vonásával is kevesebbet törődnek. A határozatok sorsával való törődés és a javaslatok gondos elbírálása között is összefüggést lehetett megállapítani.

A megfelelő politikai munkastílus egyik biztosítéka a demokratikus centralizmus érvényesülésének. A végrehajtó bizottság vezetőinek türelmetlensége, a „kioktató” stílus, a formalizmus viszont — tapasztalataink és a vizsgálatban elhangzott vélemények szerint — ellenkező tendenciákat hoz létre.

A konkrét politikai kutatások nyújtotta elemzések hasznos segítői a szervezett pártpolitikai tevékenységnek. Ezen belül a korszerű elméleti és gyakorlati módszerek segítségével politikai, szervezéseméleti, szociológiai stb. oldalról mind gazdagabb elemzését tudják nyújtani a demokratikus centralizmus érvényesülésének is.

Tartalom

Előszó / 3

Vértés Imre: A demokratikus centralizmus néhány időszerű elméleti és gyakorlati kérdése / 7

Jakab Sándor: A párt vezető szerepe és a demokratikus centralizmus / 33

J. V. Derbinov: A demokratikus centralizmus — a marxista—leninista pártok fejlődéstörvénye / 42

Takács István: A döntéshozatal és a végrehajtás a demokratikus centralizmus nézőpontjából / 50

Lajtai Vera: A pártdemokrácia és a párttagság aktivitása / 61

Terék György: A demokratikus centralizmus és a pártegység kapcsolata / 69

Vigh Lajos: A párton belüli információ szerepe a demokratikus centralizmus érvényesítésében / 80

Háry Béla: A határozatok megvalósításának szolgálatában / 89

Havasi Ferenc: A központi akarat megvalósulásának feltételei / 95

Somogyi Sándor: Az alapszervezetek munkastílusának fejlesztése / 102

Dr. Halász Sándor: A párttagság részvétele a politika kialakításában és megvalósításában / 109

Dr. Kurucz Imre: A jogok és kötelességek egysége / 115

Jedlicska Gyula: A modern revizionizmus szervezeti-nézeteinek bírálata / 122

Takács Györgyné: A párt- és az állami fegyelem erősítéséért / 129

Csőke János: A demokratikus centralizmus érvényesülése a néphadsereg pártszervezeteinek életében / 133

N. A. Veszelo: A párton belüli demokrácia fejlődése a Szovjetunió Kommunista Pártjában / 138

Simon Ferenc: A demokratikus centralizmus mint társadalomirányítási alapelv / 146

Gál László: Demokratizmus és centralizmus a szakszervezeti mozgalomban / 152

Erdős Endre: Szervezeti kérdések az ifjúsági szövetségben / 156

Dr. Méhész József: A demokratikus centralizmus és a vezetőkkel szemben támasztott követelmények / 163

Halász József: Az államszervezet működését meghatározó elvek / 168

Bíró Vera: A közművelődés irányításának sajátosságai / 172

Dr. Balogh József: A konkrét kutatások hasznosítása a demokratikus centralizmus érvényesítésének vizsgálatában / 177

12,— Ft